

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

ΠΜΣ «Δημόσια Διοίκηση - Δημόσιο Μάνατζμεντ»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Θέμα:

«Το φαινόμενο της Σχολικής Διαρροής στην Ελλάδα και η πολιτική αντιμετώπισής του μέσω των συγχρηματοδοτούμενων προγραμμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης»

«The phenomenon of school dropout in Greece and the policy to deal with it through the co-financed programs of the European Union»

Ευαγγελία-Μαγδαληνή Τζιβολιά (Α.Μ.: ΔΜ 2136)

Επιβλέπων καθηγητής: Ιωάννης Ψυχάρης

Αθήνα

Μάρτιος 2024

ΜΕΛΗ ΤΡΙΜΕΛΟΥΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

1. κ. ΙΩΑΝΝΗΣ ΨΥΧΑΡΗΣ

2. κκ. ΕΛΕΝΑ ΓΚΙΚΑ

3. κ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΜΑΝΘΟΣ

Δήλωση Συγγραφέα Μεταπτυχιακής Εργασίας

Η κάτωθι υπογεγραμμένη Ευαγγελία-Μαγδαληνή του Αριστείδου, με αριθμό μητρώου ΔΜ2136 φοιτήτρια του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Δημόσια Διοίκηση- Δημόσιο Μάνατζμεντ», του Τμήματος Διοίκησης Επιχειρήσεων, της Σχολής Διοικητικών, Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών, του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής, δηλώνω ότι:

«Είμαι συγγραφέας αυτής της μεταπτυχιακής εργασίας και ότι κάθε βοήθεια την οποία είχα για την προετοιμασία της, είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται στην εργασία. Επίσης, οι όποιες πηγές από τις οποίες έκανα χρήση δεδομένων, ιδεών ή λέξεων, είτε ακριβώς είτε παραφρασμένες, αναφέρονται στο σύνολό τους, με πλήρη αναφορά στους συγγραφείς, τον εκδοτικό οίκο ή το περιοδικό, συμπεριλαμβανομένων και των πηγών που ενδεχομένως χρησιμοποιήθηκαν από το διαδίκτυο. Επίσης, βεβαιώνω ότι αυτή η εργασία έχει συγγραφεί από μένα αποκλειστικά και αποτελεί προϊόν πνευματικής ιδιοκτησίας τόσο δικής μου, όσο και του Ιδρύματος.

Παράβαση της ανωτέρω ακαδημαϊκής μου ευθύνης αποτελεί ουσιώδη λόγο για την ανάκληση του πτυχίου μου».

Επιθυμώ την απαγόρευση πρόσβασης στο πλήρες κείμενο της εργασίας μου μέχρι ... και έπειτα από αίτηση μου στη Βιβλιοθήκη και έγκριση του επιβλέποντα καθηγητή.

Η δηλούσα

Ευαγγελία-Μαγδαληνή Τζιβολιά

Αφιερώνεται

*στον Σπύρο,
στην Εριλένα,
στην Αγγελική.*

Συντομογραφίες

ΑΕΠ	Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν
ΑΜΕΑ	Άτομα Με Ειδικές Ανάγκες
ΑΝΑΔΕΔΕΒ	Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση
ΓΓΕΕΚ & ΔΒΜ	Γενική Γραμματεία Επαγγελματικής Εκπαίδευσης, Κατάρτισης και Διά Βίου Μάθησης
ΓΕΛ	Γενικό Λύκειο
ΔΙΕΚ	Δημόσιο Ινστιτούτο Επαγγελματικής Κατάρτισης
ΔΚΔΒΜ	Δημόσιο Κέντρο Διά Βίου Μάθησης
ΔΥΕΠ	Δομές Υποδοχής και Εκπαίδευσης Προσφύγων
ΕΑΕΠ	Ενιαίο Αναμορφωμένο Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα
ΕΒΠ	Ειδικό Βοηθητικό Προσωπικό
ΕΔΕΑΥ	Επιτροπή Διαγνωστικής Εκπαιδευτικής Αξιολόγησης και Υποστήριξης
ΕΔΕΤ	Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά και Επενδυτικά Ταμεία
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΕΠ	Ειδικό Εκπαιδευτικό Προσωπικό
ΕΖΕΣ	Ευρωπαϊκή Ζώνη Ελεύθερων Συναλλαγών
ΕΚΟ	Ευάλωτες Κοινωνικές Ομάδες
ΕΚΤ	Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο
ΕΛΣΤΑΤ	Ελληνική Στατιστική Αρχή
ΕΟΧ	Ενιαίος Ευρωπαϊκός Χώρος
ΕΠ	Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
ΕΠΑΛ	Επαγγελματικό Λύκειο
ΕΠΕΚ	Έκθεση Παρακολούθησης της Εκπαίδευσης & Κατάρτισης
ΕΠΜ	Εθνικά Προγράμματα Μεταρρυθμίσεων
ΕΣΔΑ	Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου
ΕΣΠΑ	Εταιρικό Σύμφωνο για το Πλαίσιο Ανάπτυξης
ΕΤΠΑ	Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης
ΖΕΠ	Ζώνες Εκπαιδευτικής Προτεραιότητας
ΙΕΠ	Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής
ΚΕΔΑΣΥ	Κέντρα Διεπιστημονικής Αξιολόγησης, Συμβουλευτικής και Υποστήριξης
ΜΔ	Μαθητική Διαρροή
ΜΝΑΕ	Μια Νέα Αρχή στα ΕΠΑ.Λ.
ΟΟΣΑ	Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης
ΠΔΕ	Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων
ΠΕΠ	Περιφερειακά Προγράμματα
ΠΕΣ	Πρόωρη Εγκατάλειψη του Σχολείου
ΣΔ	Σχολική Διαρροή
ΣΔΕ	Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας
ΣΔΕΥ	Σχολικά Δίκτυα Εκπαίδευσης και Υποστήριξης
ΣΕΕ	Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση

ΣΛΕΕ	Συνθήκη για την Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης
ΣΜΕΑΕ	Σχολικές Μονάδες Ειδικής Αγωγής και Εκπαίδευσης
ΤΑΑ	Ταμείο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας
ΤΕ	Τμήματα Ένταξης
ΤΠΕ	Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών
ΤΥ-ΖΕΠ	Τάξεις Υποδοχής-Ζώνες Εκπαιδευτικής Προτεραιότητας
ΥΠΑΙΘ	Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων
CEDEFOP	Ευρωπαϊκό Κέντρο για την Ανάπτυξη της Επαγγελματικής Κατάρτισης
EIGE	Ευρωπαϊκό Ινστιτούτο για την Ισότητα των Φύλων
EUROFOUND	Ευρωπαϊκό Ίδρυμα για τη Βελτίωση των Συνθηκών Διαβίωσης και Εργασίας
EUROPEAN COMMISSION	Ευρωπαϊκή Επιτροπή
EUROSTAT	Ευρωπαϊκή Στατιστική Υπηρεσία
EURYDICE NETWORK	Εκπαιδευτικό δίκτυο πληροφόρησης που χρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή
ISCED	Διεθνής Πρότυπη Ταξινόμηση της Εκπαίδευσης
NEET	Άτομο άνεργο και δεν λαμβάνει εκπαίδευση ή κατάρτιση
NUTS	Ονοματολογία των εδαφικών στατιστικών μονάδων
OECD	Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης
PISA	Πρόγραμμα Διεθνούς Αξιολόγησης Μαθητών

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Δήλωση Συγγραφέα Μεταπτυχιακής Εργασίας.....	3
Συνομογραφίες.....	5
Ευρετήριο Πινάκων.....	8
Ευρετήριο Διαγραμμάτων.....	8
Ευρετήριο Εικόνων	9
Περίληψη	10
Abstract	11
Εισαγωγή.....	12
Κεφάλαιο 1. Το φαινόμενο της σχολικής διαρροής στην Ελλάδα και στην Ευρωπαϊκή Ένωση	15
1.1 Ορισμοί.....	15
1.2 Στατιστική επισκόπηση της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου στην Ευρωπαϊκή Ένωση και στην Ελλάδα	18
1.2.1 Η πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου στην Ευρωπαϊκή Ένωση	18
1.2.2 Η πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου στην Ελλάδα	22
1.3 Αιτίες και συνέπειες της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου	25
1.3.1 Αιτίες της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου και διαρρέοντες μαθητές.....	25
1.3.2 Συνέπειες της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου	27
1.4 Καταγραφή και παρακολούθηση της ΠΕΣ στην Ελλάδα και στην Ε.Ε.	30
1.4.1 Καταγραφή και παρακολούθηση της σχολικής διαρροής στην Ελλάδα.....	30
1.4.2 Καταγραφή και παρακολούθηση της ΠΕΣ στην Ευρωπαϊκή Ένωση	33
Κεφάλαιο 2. Η στρατηγική της Ευρωπαϊκής Πολιτικής και της Πολιτικής Συνοχής για την αντιμετώπιση της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου	35
2.1 Ένταξη του φαινομένου της σχολικής διαρροής στην Ευρωπαϊκή Πολιτική	35
2.2 Η σημασία της συνοχής για την Ευρωπαϊκή Ένωση.....	37
2.3 Ένταξη του φαινομένου της σχολικής διαρροής στη στρατηγική της Πολιτικής Συνοχής	39
Κεφάλαιο 3. Αντιμετώπιση της σχολικής διαρροής	42
3.1 Αντιμετώπιση της σχολικής διαρροής από την Ευρωπαϊκή Ένωση.....	42
3.2 Αντιμετώπιση της σχολικής διαρροής στην Ελλάδα	46
3.2.1 4η Προγραμματική περίοδος - ΕΣΠΑ 2007-2013	47
3.2.1.1 Συγχρηματοδοτούμενα Έργα για την πρόληψη της ΠΕΣ - ΕΣΠΑ 2007-2013	48
3.2.2 5η Προγραμματική περίοδος - ΕΣΠΑ 2014-2020	52
3.2.2.1 Συγχρηματοδοτούμενα Έργα για την πρόληψη της ΠΕΣ - ΕΣΠΑ 2014-2020	55
3.2.3 6η Προγραμματική περίοδος - ΕΣΠΑ 2021-2027	58
3.2.3.1 Συγχρηματοδοτούμενα Έργα για την πρόληψη της ΠΕΣ - ΕΣΠΑ 2021-2027	61
Κεφάλαιο 4. Συμπεράσματα – Προτάσεις	70
Πηγές – Βιβλιογραφία	74

Ευρετήριο Πινάκων

Πίνακας 1. Διαχρονική εξέλιξη ποσοστού ΠΕΣ ανά Περιφέρεια, Ελλάδα, 2010-2022	23
Πίνακας 2. Ποσοστό ΠΕΣ-Γυναίκες 18-24 ετών, ανά Περιφέρεια, Ελλάδα, 2018-2022	24
Πίνακας 3. Ποσοστό ΠΕΣ- Άνδρες 18-24 ετών, ανά Περιφέρεια, Ελλάδα, 2019-2022	24
Πίνακας 4. Ποσοστό ΠΕΣ 18-24 ετών ΑμεΑ, Ελλάδα, 2022	27
Πίνακας 5. Παράδειγμα κατασκευής κούρτης	31
Πίνακας 6. Αλγόριθμος του ΙΕΠ για τον υπολογισμό της ΣΔ.....	32
Πίνακας 7. Ποσοστό Περιφερειακών Ανισοτήτων 2003-2022 Neets, Ελλάδα.....	59
Πίνακας 8. Ποσοστό συμμετοχής στην Προσχολική από 3 ετών έως την ηλικία έναρξης της υποχρεωτικής εκπαίδευσης, Ελλάδα, 2013-2019.....	62
Πίνακας 9. Ποσοστό συμμετοχής μαθητών ηλικίας 3 ετών έως την έναρξη της υποχρεωτικής εκπαίδευσης ανά Περιφέρεια, Ελλάδα, 2019	63
Πίνακας 10. Διαχρονική εξέλιξη στο ποσοστό συμμετοχής νηπίων ηλικίας 4 ετών στην Προσχολική, ανά Περιφέρεια, Ελλάδα 2013-2021	64
Πίνακας 11. Ποσοστό νέων 15-24 ετών που βρίσκονταν στην εκπαίδευση, 2013-2021	66
Πίνακας 12. Ποσοστό νέων 17 ετών που βρίσκονταν στην εκπαίδευση το διάστημα 2013-2021 ανά Περιφέρεια.....	67
Πίνακας 13. Ποσοστό συμμετοχής ατόμων ηλικίας 25-64 ετών στην εκπαίδευση και την κατάρτιση (τελευταίες 4 εβδομάδες) ανά Περιφέρεια	68

Ευρετήριο Διαγραμμάτων

Διάγραμμα 1. Ποσοστό ΠΕΣ στις Χώρες της Ε.Ε., 2022	19
Διάγραμμα 2. Ποσοστό ΠΕΣ στην Ε.Ε., Άνδρες-Γυναίκες, 2022.....	20
Διάγραμμα 3. Ποσοστό ΠΕΣ στην Ε.Ε. ανά βαθμό αστικότητας, 2022	21
Διάγραμμα 4. Διαχρονική εξέλιξη ποσοστού ΠΕΣ στην Ελλάδα, 2002-2022.....	22
Διάγραμμα 5. Κατανομή διαρρεόντων στην Ε.Ε. ανά εργασιακό καθεστώς, 2022.....	28
Διάγραμμα 6. Τάση των σημείων αναφοράς του «Ευρώπη 2020»	43
Διάγραμμα 7. Ποσοστό-Στόχος για την ΠΕΣ στην Ε.Ε. το 2030, κάτω από το 9%	45
Διάγραμμα 8. Ποσοστό μαθητών στην Ε.Ε. που διδάσκονται Ξένες Γλώσσες στην υποχρεωτική εκπαίδευση, 2021.....	48
Διάγραμμα 9. Ποσοστό ΠΕΣ στην Ελλάδα 2000-2014	51
Διάγραμμα 10. Περιφερειακές ανισότητες στα άτομα 18-24 ετών που εγκατέλειψαν πρόωρα την εκπαίδευση και την κατάρτιση, Ε.Ε., 2011 και 2021.....	69

Ευρετήριο Εικόνων

Εικόνα 1. Εθνικοί Ορισμοί της ΠΕΣ	16
Εικόνα 2. The European benchmarks for 2010 on Early School Leaving	42
Εικόνα 3. The European benchmarks for 2020 on Early School Leaving	42
Εικόνα 4. Γράφημα της Επιτροπής με την στρατηγική πολιτική της Ε.Ε. για μείωση της ΠΕΣ έως το 2020	44
Εικόνα 5. Μέτρα πρόληψης κατά του Εκφοβισμού & της Βίας, για τη διασφάλιση της ποιότητας των σχολείων (ISCED1–34), 2022/2023.....	50
Εικόνα 6. Στόχοι ΕΠ ΑΝΑΔΕΔΒΜ 2014-2020.....	53

Περίληψη

Τις τελευταίες δεκαετίες η Ευρωπαϊκή Ένωση ήρθε αντιμέτωπη με αλληπάλληλες οικονομικές και κοινωνικές κρίσεις που επέφεραν καταλυτικές αλλαγές στην κοινωνική της δομή και στην οικονομική και εδαφική συνοχή. Οι ανομοιογενείς πληθυσμοί που προκλήθηκαν από τα προσφυγικά ρεύματα, σε πολλά κράτη μέλη δημιούργησαν κοινωνικές ανισότητες που απειλούν τη συνοχή της Ένωσης και μεταβάλλουν τις απαιτήσεις της αγοράς εργασίας. Έτσι η Ευρώπη καλείται να ελιχθεί με οργάνωση, ταχύτητα και ευελιξία και να επενδύσει στο ανθρώπινο δυναμικό με νέες γνώσεις και δεξιότητες ώστε να προσαρμοστεί στις νέες συνθήκες εργασίας και να συμβάλλει στην οικοδόμηση μιας βιώσιμης, ανταγωνιστικής και ανθεκτικής Ευρώπης.

Αυτό θα επιτευχθεί μόνο μέσα από την εκπαίδευση, με την υλοποίηση στοχευμένων παρεμβάσεων κυρίως σε επίπεδο Προσχολικής, Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης της χώρας μας, με τα χρηματοδοτικά εργαλεία της Πολιτικής Συνοχής. Στόχος είναι να αντιμετωπιστεί η πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου και να προωθηθεί η εκπαίδευση και διά βίου μάθηση, η απασχόληση και η κατάρτιση χωρίς αποκλεισμούς και διακρίσεις ώστε να συνεισφέρουν στην μείωση των ανισοτήτων, της ανεργίας, του κοινωνικού αποκλεισμού και να ενδυναμώσουν την κοινωνική συνοχή και την ανάπτυξη της χώρας μας και της Ε.Ε.

Η παρούσα μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία έχει ως αντικείμενο την διερεύνηση του φαινομένου της Σχολικής Διαρροής στην Ελλάδα, την παρουσίαση των συγχρηματοδοτούμενων Έργων ΕΣΠΑ που υλοποιούνται τα τελευταία χρόνια σε επίπεδο Προσχολικής, Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης προκειμένου να αντιμετωπιστεί το φαινόμενο της διαρροής από το σχολείο και την εξαγωγή συμπερασμάτων και προτάσεων για περαιτέρω πρόληψη του φαινομένου.

Λέξεις κλειδιά

Σχολική Διαρροή, Πρόωρη Εγκατάλειψη του Σχολείου, Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, Πολιτική Συνοχής, Συγχρηματοδοτούμενα Έργα ΕΣΠΑ

Abstract

In recent decades, the European Union has been faced with successive economic and social crises that have brought about catalytic changes in its social structure and economic and territorial cohesion. The heterogeneous populations caused by the refugee flows have created social inequalities in many Member States that threaten the cohesion of the Union and change the demands of the labor market. Thus, Europe is called upon to maneuver with organization, speed and flexibility and to invest in human resources with new knowledge and skills to adapt to new working conditions and contribute to building a sustainable, competitive and resilient Europe.

This will be achieved by the implementation of educational interventions at the level of Preschool, Primary and Secondary Education in our country with the financial tools of the Cohesion Policy. The aim is to tackle early school leaving and promote inclusive and non-discriminatory education and lifelong learning, employment and training to contribute to reducing inequalities, unemployment, social exclusion and strengthen social cohesion and development of the EU.

The subject of this master's thesis is the investigation of the phenomenon of School Dropout in Greece, the presentation of the co-financed NSRF Projects that have been implemented in recent years at the level of Pre-School, Primary and Secondary Education, in order to deal with the phenomenon of school dropout and the export conclusions and proposals for further prevention of the phenomenon.

Keywords

Dropout, Early School Leaving, Primary and Secondary Education, Cohesion Policy, NSRF Projects

Εισαγωγή

Η εκπαίδευση και η κατάρτιση θεωρούνται υψίστης σημασίας για το μέλλον της Ευρώπης και η Ένωση έχει θέσει το δικαίωμα στην εκπαίδευση χωρίς αποκλεισμούς, στους στρατηγικούς στόχους της εκπαιδευτικής της πολιτικής προκειμένου όλοι οι μελλοντικοί πολίτες της Ευρώπης να εφοδιαστούν με τα απαραίτητα προσόντα και τις κατάλληλες δεξιότητες και να συμβάλλουν σε μια ανταγωνιστική ευρωπαϊκή οικονομία. Η διαρροή από την εκπαίδευση ή η πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου διαχρονικά απασχολούσε την Ε.Ε. αλλά τα τελευταία χρόνια δεδομένων των κοινωνικών, δημογραφικών και οικονομικών κρίσεων, την απασχολεί ακόμα πιο έντονα, παρόλο που οι στατιστικές έρευνες δείχνουν ότι πολλά κράτη μέλη, μεταξύ αυτών και η Ελλάδα, έχουν βελτιώσει το γενικό ποσοστό πρόωρης εγκατάλειψης ως προς στην υποχρεωτική εκπαίδευση. Ωστόσο σε πολλές Περιφέρειες της Ένωσης και σε Περιφέρειες των κρατών μελών τα ποσοστά παραμένουν υψηλά και προκαλούν ανισότητες κρίσιμης σημασίας για την ανάπτυξη και των κρατών μελών και της Ε.Ε.

Η Ευρώπη από το 2010 έως σήμερα, σε κάθε Προγραμματική Περίοδο, θέτει ως θεματικό στόχο την περαιτέρω μείωση της σχολικής διαρροής προκειμένου να γίνει εφαλτήριο για μια Ευρώπη πιο ανταγωνιστική, με οικονομία δυναμική και βιώσιμη, με θέσεις εργασίας για όλους και με μεγαλύτερη κοινωνική συνοχή.

Η σχολική διαρροή, συνδέεται άμεσα και με το δημογραφικό παράγοντα και όπως οι περισσότερες περιοχές του κόσμου παρουσιάζουν γήρανση του πληθυσμού, δυστυχώς και η Ευρώπη, με εξαίρεση την Τουρκία, έχει πληθυσμό με φθίνουσα δημογραφική τάση. Έτσι οι δημογραφικές αλλαγές διαμορφώνουν μια νέα κοινωνική κατάσταση όπου οι νέοι μειώνονται και οι εργαζόμενοι μεγαλύτερης ηλικίας αυξάνονται. Όμως, όσο μειώνεται ο πληθυσμός των νέων τόσο μεγαλύτερη γίνεται η ανάγκη να αξιοποιηθεί το δυναμικό τους. Αυτό σημαίνει ότι η οικονομική ανάπτυξη θα επέλθει μόνο όταν θα συμμετέχουν στην απασχόληση οι νέοι που προσεχώς θα αντικαταστήσουν στην αγορά εργασίας το δυναμικό των ατόμων μεγαλύτερης ηλικίας. Επειδή όμως σημαντικός αριθμός νέων εγκαταλείπει για διάφορους λόγους πρόωρα το σχολείο, χωρίς καν να έχει ολοκληρώσει την υποχρεωτική εκπαίδευση και συνεπώς διαθέτει χαμηλό επίπεδο γνώσεων και δεξιοτήτων, επιβάλλεται η λήψη μέτρων αντιμετώπισης ώστε αυτοί οι νέοι να αποκτήσουν εφόδια για να ενταχθούν ομαλά στην νέα αγορά εργασίας. Διαφορετικά, στις σημερινές οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες οι διαρρεύσαντες, είναι καταδικασμένοι να υποαπασχολούνται σε

ευκαιριακές και ανειδίκευτες εργασίες και να περιθωριοποιούνται ή να αποκλείονται από την αγορά εργασίας αλλά και από την κοινωνία, γεγονός που απειλεί την κοινωνική συνοχή και την οικονομική ανάπτυξη της Ε.Ε.

Η παρούσα εργασία στοχεύει στην παρουσίαση και τη διερεύνηση του πολυδιάστατου φαινομένου της σχολικής διαρροής στην Ελλάδα και στην ανάδειξη των αιτιών και των συνεπειών του στην κοινωνία. Παράλληλα θα παραθέσει τις εκπαιδευτικές παρεμβάσεις που έγιναν τα τελευταία χρόνια στην Πρωτοβάθμια και την Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση για την αντιμετώπιση του προβλήματος με τη βοήθεια των χρηματοδοτικών εργαλείων της Πολιτικής Συνοχής.

Στο πρώτο κεφάλαιο, παρουσιάζονται οι διαφοροποιήσεις ως προς τον ορισμό και την εννοιολόγηση του φαινομένου στην Ελλάδα και στην Ε.Ε. και επιχειρείται η στατιστική επισκόπηση του ποσοστού της σχολικής διαρροής όπως εξελίχθηκε στη χώρα συνολικά και ανά Περιφέρεια κατά τις δύο τελευταίες δεκαετίες, σε σύγκριση και με άλλα κράτη μέλη της Ε.Ε., ώστε να διαπιστωθεί η διαχρονική εξέλιξή της. Επίσης, αναλύονται τα αίτια και οι συνέπειες του φαινομένου και περιγράφεται ο τρόπος καταγραφής και παρακολούθησής του στην Ελλάδα και στην Ε.Ε.

Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζεται η σταδιακή ένταξη του ζητήματος της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου στην Ευρωπαϊκή Εκπαιδευτική Πολιτική και στην στρατηγική της Πολιτικής Συνοχής της Ε.Ε. με γνώμονα την επίτευξη της μέγιστης δυνατής κοινωνικής συνοχής.

Το τρίτο κεφάλαιο επικεντρώνεται στις στρατηγικές ενέργειες της Ε.Ε. και στα χρονικά σημεία αναφοράς των ευρωπαϊκών μέσων επιδόσεων προς επίτευξη, τα οποία θέτει η Ένωση για την παρακολούθηση της προόδου των ενεργειών πρόληψης και αντιμετώπισης από τα κράτη μέλη, αναφορικά με τη μείωση της σχολικής διαρροής. Επιπρόσθετα, παρατίθενται οι δράσεις που η χώρα μας έχει υλοποιήσει κατά τις δυο τελευταίες Προγραμματικές Περιόδους και συνεχίζει να υλοποιεί κατά την τρέχουσα με συγχρηματοδότηση από τα Ε.Δ.Ε.Τ., σε επίπεδο Προσχολικής, Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης.

Στο τέταρτο κεφάλαιο, η εργασία ολοκληρώνεται με την διατύπωση συμπερασμάτων που προέκυψαν από την μελέτη του φαινομένου και από την αξιολόγηση της λειτουργικότητας των συγχρηματοδοτούμενων δράσεων και της Περιφερειακής Πολιτικής, χωρίς βέβαια αυτά να είναι απόλυτα, δεδομένου ότι η πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου είναι ένα φαινόμενο μεταβαλλόμενο που εξαρτάται από πληθώρα απρόβλεπτων και προβλέψιμων μεταβλητών παραγόντων. Τέλος,

γίνονται προτάσεις προληπτικής υποστήριξης των μαθητών που θα μπορούσαν να εφαρμοστούν συνδυαστικά με την υλοποίηση επικαιροποιημένων και στοχευμένων εκπαιδευτικών δράσεων και με την οργανωμένη και ευέλικτη λειτουργία της κεντρικής και της περιφερειακής διοίκησης.

Για την προσέγγιση του θέματος αξιοποιήθηκε ελληνική και ξένη βιβλιογραφία και ηλεκτρονικές πηγές.

Κεφάλαιο 1. Το φαινόμενο της σχολικής διαρροής στην Ελλάδα και στην Ευρωπαϊκή Ένωση

1.1 Ορισμοί

Η σχολική διαρροή (ΣΔ) ή η μαθητική διαρροή (ΜΔ) ή η πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου (ΠΕΣ), θεωρείται ένα δύσκολο και πολυσύνθετο εκπαιδευτικό πρόβλημα. Διεθνείς αναφορές έχουν καταδείξει ότι όσοι εγκαταλείπουν πρόωρα την εκπαίδευση, αντιμετωπίζουν μετέπειτα δυσκολίες ένταξης στην κοινωνία και στην αγορά εργασίας που δύσκολα ξεπερνιούνται, ακόμα και σε περιόδους οικονομικής ανάπτυξης¹. Η πρόωρη εγκατάλειψη της εκπαίδευσης επηρεάζει αρνητικά όχι μόνο το διαρρέον άτομο, αλλά προκαλεί και αρνητικές συνέπειες στη διαχείριση των ανθρωπίνων πόρων ως προς την πρόοδο και τη συνοχή της τοπικής κοινωνίας και μακροπρόθεσμα στην κοινωνική συνοχή και την οικονομική ανάπτυξη ολόκληρης της Ε.Ε.

Όμως, παρά την καθολική παραδοχή της καθοριστικής σημασίας του φαινομένου για την κοινωνικο-οικονομική ανάπτυξη και συνοχή της Ε.Ε., δεν υπάρχει ταύτιση στον τρόπο εννοιολόγησης. Αυτό συμβαίνει διότι πρόκειται για ένα όρο κοινωνιολογικό² που επηρεάζεται από τον τρόπο που μία κοινωνία αντιλαμβάνεται και δίνει λύσεις στα θέματα του εκπαιδευτικού της συστήματος και επιπρόσθετα καθορίζεται από την εκάστοτε εθνική πολιτική που σχεδιάζεται και εφαρμόζεται σύμφωνα με τις επιδιώξεις του κάθε κράτους για το εθνικό πλαίσιο εκπαίδευσης, κατάρτισης και απασχόλησης.

Στην Ευρωπαϊκή Ένωση ο τυπικός ορισμός για τη σχολική διαρροή είναι αυτός της Eurostat της «Πρόωρης Εγκατάλειψης του Σχολείου» (Early School Leaving) και αναφέρεται στα άτομα 18-24 ετών τα οποία εγκατέλειψαν πολύ νωρίς την εκπαίδευση (Early School Leavers) έχοντας καταφέρει να ολοκληρώσουν την κατώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση (ISCED2) και δεν παρακολουθούν άλλο πρόγραμμα εκπαίδευσης ή κατάρτισης κατά τη διάρκεια των τεσσάρων εβδομάδων που προηγούνται της έρευνας που διεξάγεται για το εργατικό δυναμικό.³ Ο ορισμός της Πρόωρης Εγκατάλειψης του Σχολείου (ΠΕΣ) «εκκινεί από το κριτήριο αναφοράς του Συμβουλίου Υπουργών Παιδείας της Ε.Ε. το 2003 και της Eurostat και έχει υιοθετηθεί

¹ Bowers N., Sonnet A., Bardone L., *Giving young people a good start: the experience of OECD countries. In OECD, Preparing youth for the 21st century: The transition from education to the labour market.* OECD, Paris 1999

² Μπαλούρδος Δ., *Σχολική Διαρροή, Μια Προσέγγιση σε δείκτες και σε στατιστικά στοιχεία*, Εθνικό κέντρο κοινωνικών Έρευνών, 2016

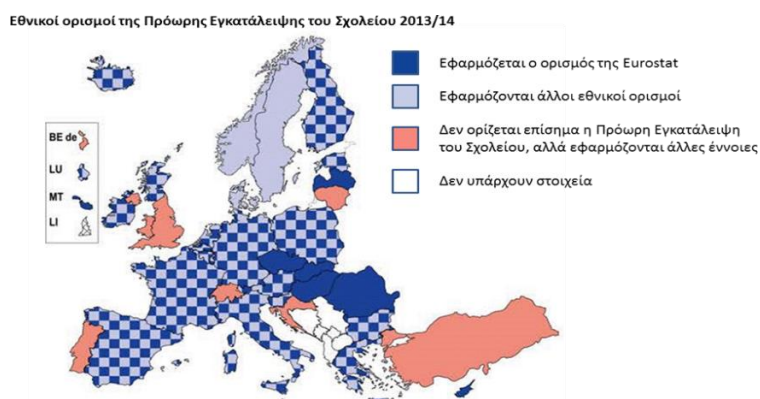
³ *Early leaver from education and training Eurostat, 2013*
<http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/Glossary>

από τους κοινοτικούς θεσμούς καθώς είναι πιο διευρυμένος σε σχέση με άλλους, εξασφαλίζοντας την ομοιογένεια των δεδομένων μεταξύ των χωρών της Ε.Ε.».

Ωστόσο σε κείμενα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής αλλά και στη διεθνή βιβλιογραφία συναντώνται και άλλοι, εναλλακτικοί όροι που περιγράφουν το φαινόμενο όπως «Σχολική διαρροή» (School Dropout) ή «Μαθητική διαρροή» (Students Dropout) ή «Διακοπόμενη μάθηση» (Interrupted Learning) ή «Πρόωρη Εγκατάλειψη της Εκπαίδευσης και Κατάρτισης» (Early Leaving from Education and Training) που αναφέρεται σε νέους 18-24 ετών οι οποίοι ενδέχεται να έχουν περαιώσει την υποχρεωτική τους εκπαίδευση, όμως εγκατέλειψαν πρόωρα την περαιτέρω εκπαίδευση ή κατάρτιση χωρίς να αποκτήσουν το αντίστοιχο πιστοποιητικό. Και επειδή σήμερα ο χρόνος εκπαίδευσης των νέων πλέον έχει παραταθεί, συναντάται και ο όρος «Εκτός Απασχόλησης Εκπαίδευσης ή Κατάρτισης» (Not in Education, Employment or Training), ο οποίος αναφέρεται σε νέους ηλικίας 16-29 ετών που δεν βρίσκονται σε καμία δομή εκπαίδευσης ή απασχόλησης και δυστυχώς καταλήγουν να βρίσκονται στο κοινωνικό περιθώριο.

Οι διαφοροποιήσεις ως προς τον ορισμό της ΠΕΣ ανάμεσα στα κράτη μέλη της Ένωσης αλλά και ανάμεσα σε χώρες του «Ενιαίου Ευρωπαϊκού Χώρου» (ΕΟΧ), αποτυπώνονται παρακάτω⁴ όπου διακρίνουμε ότι η πλειοψηφία των χωρών υιοθετεί τον ορισμό της Eurostat παράλληλα με έναν εθνικό ορισμό ανάλογα με το τι θεωρεί η κάθε χώρα ως υποχρεωτική εκπαίδευση.⁵

Εικόνα 1. Εθνικοί Ορισμοί της ΠΕΣ

(Πηγή: European Commission/EACEA/Eurydice/Cedefop)

⁴ Στρατηγικό πλαίσιο πολιτικής για τη μείωση της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου (ΠΕΣ) στην Ελλάδα στο πλαίσιο του ΕΠ ΑΝΑΔΕΛΒΜ 2014-2020” Αθήνα, Δεκέμβριος 2015

⁵ Η μαθητική διαρροή στη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση (Γυμνάσιο, Ενιαίο Λύκειο, ΤΕΕ) Έρευνα, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, 2006

«Η διεθνής τυποποιημένη ταξινόμηση της εκπαίδευσης» του 2011 (*International Standard Classification of Education-ISCED*) που συνιστά τη βάση για τις διεθνείς στατιστικές για την εκπαίδευση, διαφοροποιεί εννέα επίπεδα εκπαίδευσης:⁶

ISCED0: Προσχολική εκπαίδευση

ISCED1: Πρωτοβάθμια εκπαίδευση

ISCED2: Κατώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση

ISCED3: Ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση

ISCED4: Μεταδευτεροβάθμια, μη τριτοβάθμια εκπαίδευση

ISCED5: Τριτοβάθμια εκπαίδευση σύντομου κύκλου

ISCED6: Πτυχίο ή ισοδύναμο επίπεδο

ISCED7: Μεταπτυχιακό ή ισοδύναμο επίπεδο

ISCED8: Διδακτορικό ή ισοδύναμο επίπεδο

Στην Ελλάδα, βάσει του Ν. 4871/2021, «η φοίτηση είναι υποχρεωτική στο νηπιαγωγείο, στο δημοτικό σχολείο και στο γυμνάσιο, εφόσον ο μαθητής δεν έχει υπερβεί το 16^ο έτος της ηλικίας του. Όποιος έχει την επιμέλεια ή την πραγματική φροντίδα του ανηλίκου και παραλείπει την εγγραφή ή την εποπτεία του ως προς τη φοίτηση τιμωρείται με ποινή φυλάκισης μέχρι δύο (2) έτη και χρηματική ποινή».⁷

- Η υποχρεωτική εκπαίδευση περιλαμβάνει:
- τη διετή φοίτηση των προνηπίων και νηπίων στο Νηπιαγωγείο / ISCED0
- την εξαετή φοίτηση στο Δημοτικό / Πρωτοβάθμια / ISCED1
- την τριετή φοίτηση στο Γυμνάσιο / κατώτερη Δευτεροβάθμια / ISCED2

Αντιλαμβανόμαστε λοιπόν ότι η ύπαρξη των διαφορετικών ορισμών για την ΠΕΣ, πέρα από τις προτεραιότητες και τη διαφορετική προσέγγιση που κάθε κοινωνία θέτει, εστιάζοντας ενίοτε σε διαφορετικά σημεία του φαινομένου αναλόγως και προς τις εκάστοτε κρατικές επιδιώξεις, οφείλεται και σε βασικές παραμέτρους όπως οι αιτίες, οι συνθήκες, η διάρκεια, η βαθμίδα, η χρονική στιγμή της διαρροής κ.ά. Υπάρχει διαφορά ανάμεσα στην εγκατάλειψη της υποχρεωτικής ή της μη υποχρεωτικής βαθμίδας, της προσωρινής και της οριστικής εγκατάλειψης, της εγκατάλειψης από την αρχή ή προς το τέλος της εκπαίδευσης και στην εγκατάλειψη λόγω χαμηλής επίδοσης ή λόγω ελλιπούς φοίτησης ή λόγω ανάγκης για εργασία κλπ.

⁶ «Glossary International Standard Classification of Education (ISCED)», Eurostat

⁷ Ν. 4871/2021, Άρθρο 88

Ωστόσο, σχηματικά θα μπορούσαμε να πούμε ότι πρώτα λαμβάνει χώρα η μαθητική διαρροή, η οποία σημαίνει διακοπή της φοίτησης από το εκπαιδευτικό περιβάλλον (ως μια διαδικασία σε εξέλιξη) που ενδέχεται να έχει και προσωρινό χαρακτήρα, ακολουθεί η ΠΕΣ που συνιστά ένα τετελεσμένο γεγονός για νέους 18 έως 24 ετών και υπερκαλύπτεται από τους «NEETS», τους νέους έως 29 ετών που δεν καταγράφονται σε καμία στατιστική έρευνα για εκπαίδευση, κατάρτιση ή απασχόληση και οι οποίοι δυστυχώς περιθωριοποιούνται σε ατομικό επίπεδο δημιουργώντας μια κοινωνική πληγή.⁸ Οι παραπάνω διαφορετικοί ορισμοί σε κάποια χρονικά σημεία επικαλύπτονται και χρησιμοποιούνται κατά περίπτωση προκειμένου να εστιάσουν και να περιγράψουν με ακρίβεια τη μορφή του φαινομένου με σκοπό να σχεδιαστούν αντίστοιχα οι κατάλληλες και αποτελεσματικές στρατηγικές θεραπείας. Παράλληλα όμως, η διαφορετική εννοιολόγηση αποδίδει και την πολυπλοκότητα και την ετερογένεια της εκπαιδευτικής πραγματικότητας.⁹

Εντούτοις, είναι κοινώς παραδεκτό ότι ο όρος «σχολική διαρροή» στην πραγματικότητα σημαίνει την πρόωρη διακοπή της διαδικασίας προς απόκτηση απαραίτητων γνώσεων και δεξιοτήτων για την ένταξη του μαθητή στην επαγγελματική ζωή και ότι η διαρροή από το σχολικό περιβάλλον μακροπρόθεσμα θα οδηγήσει το άτομο, ως ανειδίκευτο, σε επαγγελματικό και κατ'επέκταση σε κοινωνικό αποκλεισμό με αρνητικές επιπτώσεις και στο ίδιο το άτομο και στην κοινωνία.

1.2 Στατιστική επισκόπηση της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου στην Ευρωπαϊκή Ένωση και στην Ελλάδα

1.2.1 Η πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Η διαρροή των μαθητών από το εκπαιδευτικό σύστημα ή η πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου απασχολεί όλα τα εκπαιδευτικά συστήματα και θεωρείται παγκοσμίως, ένα πρόβλημα δυσεπίλυτο, επίμονο και άρρηκτα συνδεδεμένο με το θέμα των εκπαιδευτικών ανισοτήτων και διαταράσσει και αποσταθεροποιεί τη συνοχή της κοινωνίας. Για την Ε.Ε. η αντιμετώπιση της πρόωρης εγκατάλειψης αποτελεί πολιτική προτεραιότητα που θα βελτιώσει την εργασία, την ανάπτυξη, ακόμα και την επενδυτική πολιτική. Ένα σχολείο που διαπνέεται από τις αρχές της ισότητας, της κοινωνικής

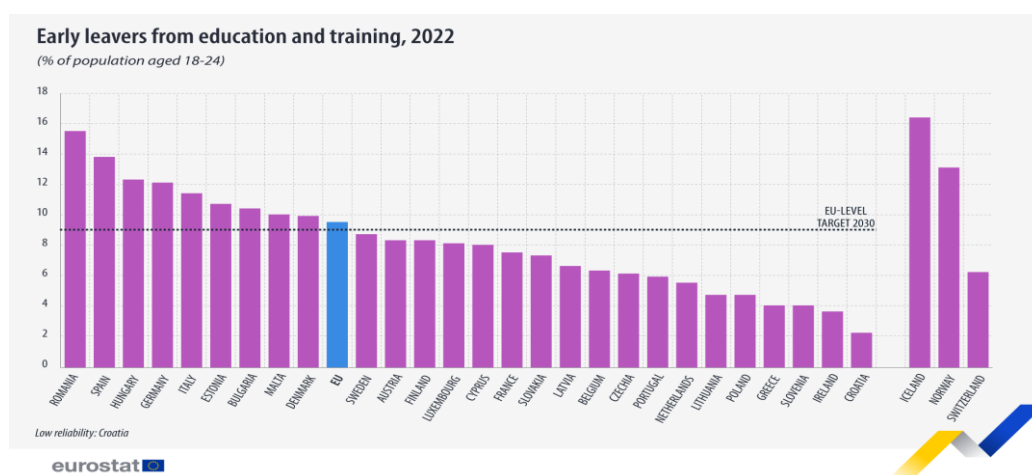
⁸ Φωτόπουλος Ν., «Σχολική διαρροή και περιθωριοποίηση των νέων», άρθρο της εφημ. «Ελευθεροτυπία», 2013

⁹ ΙΕΠ, «Μεθοδολογικό Σημείωμα διαδικασίας στατιστικής επεξεργασίας, ανάλυσης και παρουσίασης δεδομένων σχετικά με την μαθητική διαρροή», 2016

συμπερίληψης, της συλλογικότητας και αποδέχεται τη διαφορετικότητα, πρέπει να προσαρμόζεται στις νέες συνθήκες και απαιτήσεις που διαμορφώνονται στο νέο διευρυμένο και ρευστό κοινωνικό και οικονομικό περιβάλλον και να προετοιμάζει τους μαθητές του για να ανταπεξέλθουν επιτυχώς στις νέες σύγχρονες απαιτήσεις της αγοράς εργασίας που θα γίνει ο μοχλός ανάπτυξης για την Ένωση.

Τις δύο τελευταίες δεκαετίες το ποσοστό της ΠΕΣ μειώθηκε σε ολόκληρη την Ε.Ε. και το 2022 ο μέσος όρος της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου για την ηλικία 18-24 ετών ανδρών και γυναικών, ανήλθε στο 9,6 %, κυμαινόμενο από 15,6 % στη Ρουμανία έως 2,3 % στην Κροατία. Σχεδόν οι μισές περιφέρειες της Ε.Ε. επιπέδου NUTS 2 έχουν ήδη επιτύχει τον στόχο πολιτικής¹⁰ της Ε.Ε. του 9% για τα άτομα που εγκαταλείπουν πρόωρα την εκπαίδευση.

Διάγραμμα 1. Ποσοστό ΠΕΣ στις Χώρες της Ε.Ε., 2022

(Πηγή: Eurostat [EDAT_LFSE_14__custom_27824])

Όμως για πολλά κράτη μέλη το ποσοστό της ΠΕΣ παραμένει ακόμα υψηλό. Υπάρχουν 20 Περιφέρειες NUTS 2 με 15,5% περίπου ΠΕΣ¹¹, εκ των οποίων δύο Περιφέρειες (η Γουιάνα της Γαλλίας έφτασε στο 28% και η Αυτόνομη περιοχή των Αζορών της Πορτογαλίας στο 26,5%), επηρεάζοντας αρνητικά την κοινωνική συνοχή και τον ρυθμό ανάπτυξης της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο σύνολό της, ιδιαίτερα στη σημερινή, ραγδαία μεταβαλλόμενη κοινωνικοπολιτική και οικονομική κατάσταση.

¹⁰Official Journal of the European Union, Council Resolution on a strategic framework for European cooperation in education and training towards the European Education Area and beyond (2021-2030), (2021/C66/01)

¹¹ Επίσημος ιστότοπος της Ευρωπαϊκής Ένωσης <https://ec.europa.eu>

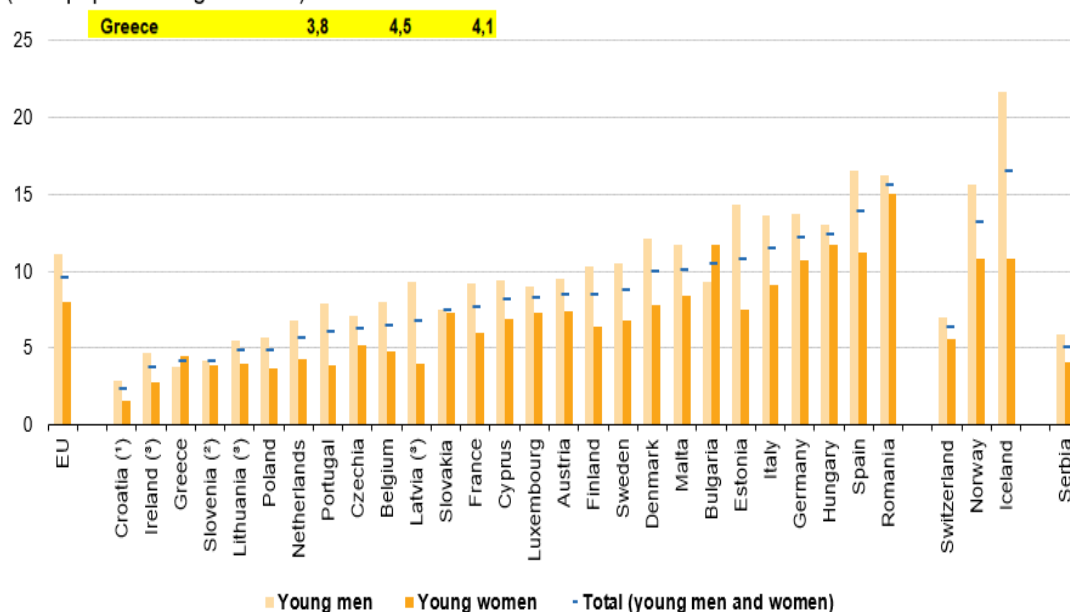
Η διάσταση του φύλου στους διαρρέοντες εμφανίζεται από το 2012 έως το 2022 με ποσοστό διαχρονικά υψηλότερο στους νεαρούς άνδρες. Το 2022 σε όλα τα κράτη μέλη την Ε.Ε το ποσοστό εγκατάλειψης στους νέους άνδρες ήταν κατά 3,1 εκατοστιαίες μονάδες υψηλότερο (11,1%) από αυτό των γυναικών ενώ το ποσοστό των νέων γυναικών ανήλθε στο 8 %.

Αντίθετα η Ελλάδα ήταν μία από τις δύο χώρες (η δεύτερη ήταν η Βουλγαρία) που το 2022 το ποσοστό των νεαρών γυναικών που πρόωρα διέρρευσαν από την εκπαίδευση ανήλθε στο 4,5 % και ξεπέρασε το ποσοστό των νεαρών ανδρών που ανήλθε στο 3,8%.

Διάγραμμα 2. Ποσοστό ΠΕΣ στην Ε.Ε., Άνδρες-Γυναίκες, 2022

Early leavers from education and training by sex, 2022

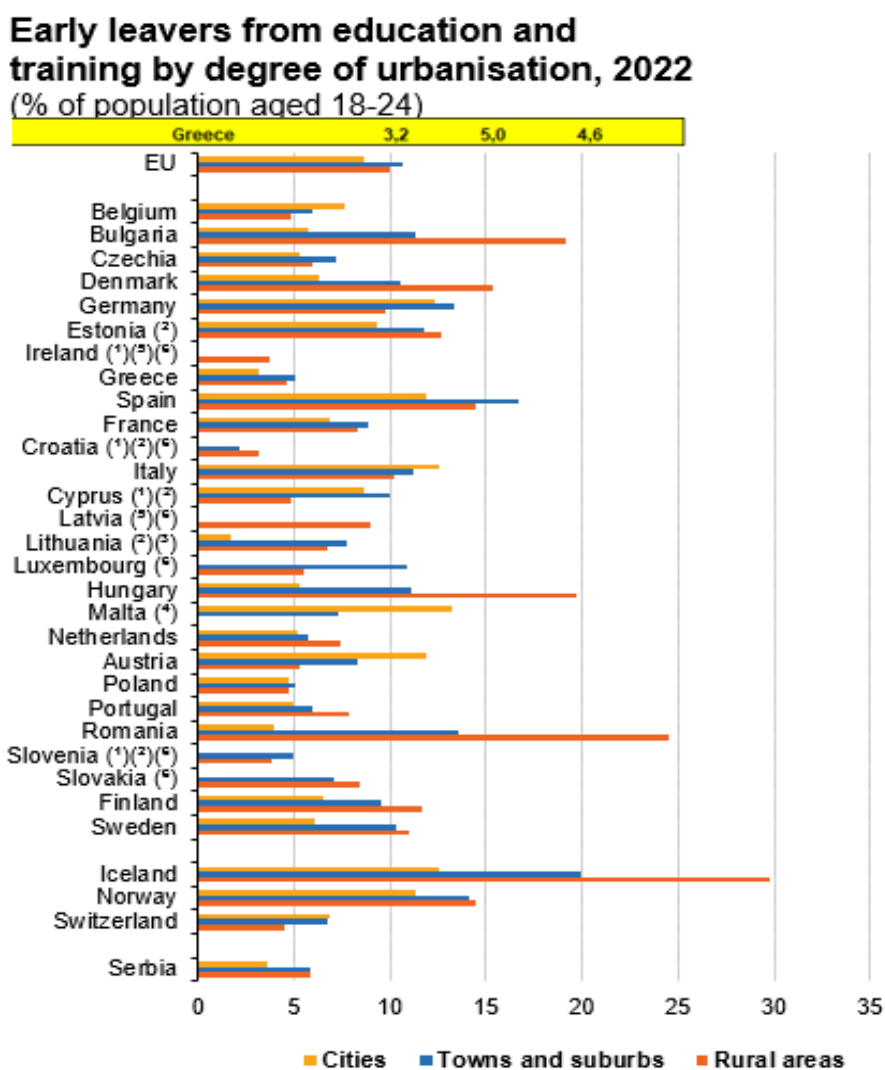
(% of population aged 18-24)

(Πηγή: Eurostat [Edat_lfse_14])

Αιτία διαρροής ενδέχεται να είναι και οι χωροταξικοί παράγοντες, όπως η διαμονή σε δυσπρόσιτες ορεινές ή νησιωτικές περιοχές εξαιτίας της δυσκολίας μετάβασης από και προς το σχολείο λόγω απόστασης ή λόγω έλλειψης μέσων μεταφοράς ή και εξαιτίας του περιορισμένου κοινωνικού περιβάλλοντος και της απουσίας κοινωνικών συναναστροφών.

Διάγραμμα 3. Ποσοστό ΠΕΣ στην Ε.Ε. ανά βαθμό αστικότητας, 2022

(Πηγή: Eurostat [(edat_lfse_30)])

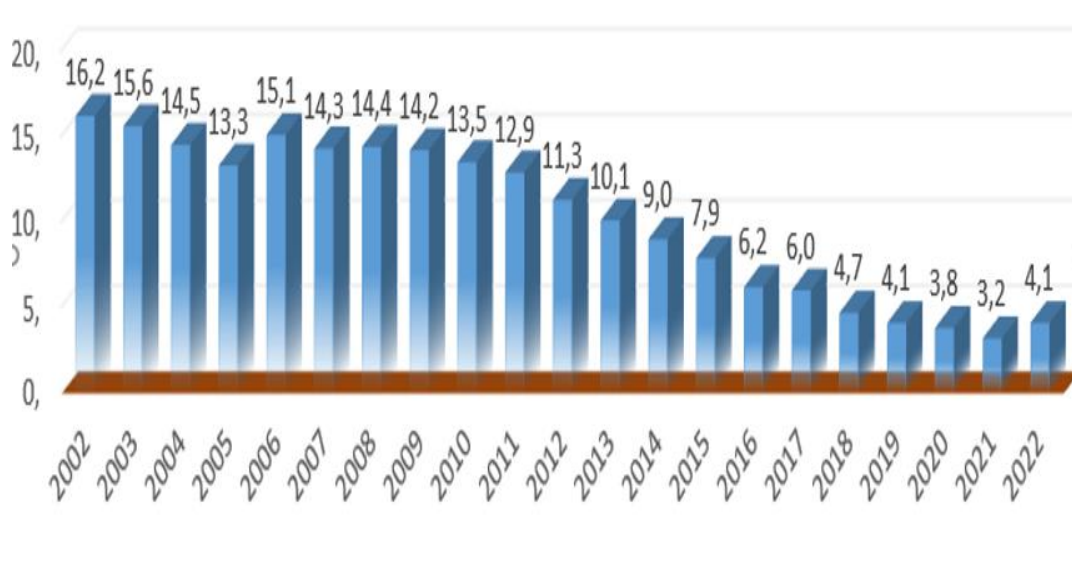
Ο πίνακας παρουσιάζει ανάλυση του ποσοστού των ατόμων 18-24 ετών που διέρρευσαν πρόωρα από την εκπαίδευση σύμφωνα με το βαθμό αστικότητας με περιοχές που ταξινομούνται σε πόλεις, σε πόλεις και προάστια και σε αγροτικές περιοχές κατά το 2022. Στην Ε.Ε. το χαμηλότερο ποσοστό αναφέρθηκε στις πόλεις 8,6%. Η Ελλάδα είχε το χαμηλότερο ποσοστό στις πόλεις (3,2%) και το υψηλότερο στις πόλεις και στα προάστια 5%. Στις αγροτικές περιοχές σημείωσε ποσοστό 4,6%, αρκετά μειωμένο σε σχέση με αυτό του 2012, κατά 13,4 εκατοστιαίες μονάδες¹². Η χωρική διάσταση υπάρχει πάντοτε στους διαρρέοντες όπου το ποσοστό τείνει να είναι υψηλότερο στις αγροτικές και τις αραιοκατοικημένες Περιφέρειες της Ε.Ε. καθώς και

¹² <https://education.ec.europa.eu/el/education-levels/school-education/early-school-leaving>

σε περιοχές που χαρακτηρίζονται ως πρώην βιομηχανικές. Όμως αυτό ενδέχεται να αντανakλά τις χαμηλότερες πιθανότητες ζωής ή τις αδύναμες τοπικές αγορές εργασίας.¹³

1.2.2 Η πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου στην Ελλάδα

Διάγραμμα 4. Διαχρονική εξέλιξη ποσοστού ΠΕΣ στην Ελλάδα, 2002-2022

(Πηγή: Eurostat [EDAT_LFSE_14__custom_27824])

Και στην Ελλάδα, η ΜΔ συνιστά εξίσου ένα σημαντικό πρόβλημα με κοινωνικές προεκτάσεις το οποίο σύμφωνα με τις στατιστικές έρευνες τα τελευταία χρόνια σταθερά περιορίζεται. Από το 2002, όπου το συνολικό ποσοστό της ΠΕΣ ανερχόταν στο 16,2%, το 2022 το ποσοστό μειώθηκε στο 4,1% παρουσιάζοντας σταδιακή πτώση κατά 12 ποσοστιαίες μονάδες περίπου. Όμως οι Περιφέρειες παρουσίασαν ανισότητες και από τον γενικό μέσο όρο και μεταξύ τους, με την Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας να έχει ποσοστό 16,9% και την Ανατολική Μακεδονία-Θράκη ποσοστό 7,2%. Βέβαια, οι περιφερειακές ανισότητες παραμένουν σταθερά διαχρονικές για την Ελλάδα και αυτό οφείλεται σε διάφορους παράγοντες όπως γεωμορφολογικοί, οικονομικοί, πολιτιστικοί, ποιότητας ανθρώπινου κεφαλαίου κ.α. αλλά και αδυναμίες στον

¹³https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=Education_and_training_statistics_at_regional_level

σχεδιασμό και την οργάνωση των πολιτικών λόγω έλλειψης δυνατής και ικανής περιφερειακής ή τοπικής διοίκησης.¹⁴

Πίνακας 1. Διαχρονική εξέλιξη ποσοστού ΠΕΣ ανά Περιφέρεια, Ελλάδα, 2010-2022

TIME	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
GEO (Labels)													
Attiki	11,4	10,6	9,1	6,8	6,3	5,7	4,1	2,8	3,3	4,1	4,0	2,5	3,9
Voreio Aigaio	21,5	14,2	9,1	10,9	14,2	17,3	16,9	17,7	:	:	:	:	:
Notio Aigaio	25,3	18,9	17,0	22,1	9,5	10,4	10,7	11,8	:	:	8,2	:	:
Kriti	20,2	19,2	17,5	14,4	14,0	10,8	9,0	9,5	7,2	5,9	4,7	4,4	6,6
Anat.Makedonia, Thraki	20,5	20,2	21,6	21,8	19,7	17,2	11,1	12,4	8,5	7,7	7,2	4,9	7,2
Kentriki Makedonia	9,1	8,8	7,8	8,1	8,4	7,8	5,0	5,0	4,1	2,0	1,3	1,7	1,3
Dytiki Makedonia	11,4	11,5	9,1	8,9	:	7,2	:	:	:	:	:	:	:
Ipeiros	12,5	14,6	12,1	10,4	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Thessalia	16,6	15,8	11,7	7,7	5,9	7,9	4,1	:	:	:	:	:	:
Ionia Nisia	12,4	:	15,9	14,7	16,3	:	:	:	:	:	:	:	:
Dytiki Elláda	13,5	13,6	11,2	9,6	9,5	5,4	8,5	12,1	6,0	3,7	5,4	6,9	6,9
Stereá Elláda	18,6	20,2	15,5	16,6	14,7	9,7	9,7	11,4	10,1	10,2	7,0	11,1	16,9
Peloponnisos	17,6	19,3	15,2	14,0	14,8	14,6	12,5	8,3	:	:	:	:	:

(Πηγή: Eurostat [EDAT_LFSE_16__custom_9918424])

Στην Ελλάδα, από το 2010-2022 παρατηρούνται μεταξύ των περισσότερων Περιφερειών έντονες ανισότητες ως προς τον δείκτη των ατόμων που εγκαταλείπουν πρόωρα το εκπαιδευτικό περιβάλλον. Αποκλίσεις υπάρχουν μεταξύ του δείκτη διακύμανσης της ίδιας Περιφέρειας από χρονιά σε χρονιά με τάση μείωσης (Κεντρικής Μακεδονίας, Δυτικής Μακεδονίας, Πελοποννήσου) ή με τάση αύξησης (Ιονίων Νήσων). Το 2022 οι 4 από τις 6 Περιφέρειες σημείωσαν αύξηση του ποσοστού της ΠΕΣ.

¹⁴ Τζαβέλα Β., «Περιφερειακές ανισότητες στην Ελλάδα: η ανάγκη άσκησης περιφερειακής πολιτικής και τα εργαλεία αποτελεσματικής μείωσής τους», e-Περιοδικό Επιστήμης & Τεχνολογίας

Πίνακας 2. Ποσοστό ΠΕΣ-Γυναίκες 18-24 ετών, ανά Περιφέρεια, Ελλάδα, 2018-2022

TIME	2018	2019	2020	2021	2022
GEO (Labels)					
Voreio Aigaio	:	:	:	:	:
Thessalia	:	:	:	:	:
Stereia Elláda	:	:	:	11,1	25,0
Peloponnisos	:	:	:	:	:
Notio Aigaio	:	:	:	:	:
Kriti	5,8	:	:	:	7,0
Kentriki Makedonia	2,6	:	:	:	:
Ipeiros	:	:	:	:	:
Ionia Nisia	:	:	:	:	:
Dytiki Makedonia	:	:	:	:	:
Dytiki Elláda	5,4	:	:	6,9	7,9
Attiki	3,2	3,7	2,8	2,3	4,5
Anatoliki Makedonia, Thraki	:	8,4	7,6	:	8,0

(Πηγή: Eurostat-edat_lfse_16)

Πίνακας 3. Ποσοστό ΠΕΣ- Άνδρες 18-24 ετών, ανά Περιφέρεια, Ελλάδα, 2019-2022

TIME	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
GEO (Labels)													
Attiki	14,3	13,6	12,1	8,8	7,9	7,0	4,0	2,5	3,3	4,5	5,1	2,7	3,4
Voreio Aigaio	:	:	:	:	:	20,8	25,8	20,5	:	:	:	:	:
Notio Aigaio	27,3	24,4	25,8	33,1	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Kriti	25,0	25,3	23,1	19,3	17,8	13,2	10,1	11,6	8,7	7,5	:	6,8	:
Anatoliki Makedonia, Thraki	21,2	19,4	18,7	21,3	20,6	21,8	12,2	13,7	11,9	7,0	6,8	:	6,5
Kentriki Makedonia	11,6	10,4	9,0	11,4	12,1	9,4	6,4	6,6	5,7	3,4	:	:	:
Dytiki Makedonia	13,8	17,2	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Ipeiros	18,0	18,5	15,9	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Thessalia	21,2	20,7	16,3	11,4	8,9	9,3	:	:	:	:	:	:	:
Ionia Nisia	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Dytiki Elláda	15,3	16,3	14,3	12,9	13,6	6,4	11,1	15,4	6,5	4,9	6,9	6,9	5,9
Stereia Elláda	20,0	21,2	15,0	17,9	16,5	12,8	9,4	11,6	10,8	11,4	:	11,0	:
Peloponnisos	21,5	28,9	16,8	17,0	16,1	15,6	17,5	13,6	:	:	:	:	:

(Πηγή: Eurostat [EDAT_LFSE_16_custom_9918424])

Και στα δύο φύλα, υπάρχουν μεγάλες αποκλίσεις μεταξύ των Περιφερειών. Ωστόσο ο δείκτης διακύμανσης για τα έτη 2019-2021 για τους διαρρέοντες άνδρες είναι υψηλότερος, ενώ το 2022 ήταν χαμηλότερος από αυτόν των γυναικών. Αντίθετα οι γυναίκες τα έτη 2019-2021 είχαν δείκτη διακύμανσης στην ίδια Περιφέρεια από χρονιά σε χρονιά με τάση μείωσης και το 2022 ξεπέρασαν το ποσοστό εγκατάλειψης των ανδρών σε 3 από 5 περιφέρειες.

1.3 Αιτίες και συνέπειες της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου

1.3.1 Αιτίες της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου και διαρρέοντες μαθητές

«Η ΠΕΣ είναι κατά κανόνα, το αποτέλεσμα του συνδυασμού και της αλληλεπίδρασης μεταξύ προσωπικών, κοινωνικοοικονομικών, εκπαιδευτικών και οικογενειακών παραγόντων που οδηγούν τον μαθητή σε αθροιστική μειονεξία».¹⁵ Το πρόβλημα της πρόωρης εγκατάλειψης της εκπαίδευσης είναι πολυπαραγοντικό και σύνθετο και αντίστοιχα απαιτεί μία πολυεπίπεδη προσέγγιση αντιμετώπισης των ποικίλων αιτιών που το προκαλούν. Οι έρευνες έχουν δείξει ότι η σχολική διαρροή, δεν είναι ένα μεμονωμένο συμβάν αλλά μια διαδικασία μακροχρόνια που συχνά εκκινεί από τα πρώτα χρόνια της εκπαίδευσης και από το Δημοτικό Σχολείο, όπου ο διαρρέων μαθητής αντιμετωπίζει μια σχολική δυσκολία και το ενδεχόμενο της αποτυχίας. Συναντάται συχνότερα σε επίπεδο Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης όπου ο μαθητής κατά την αλλαγή βαθμίδας από την Πρωτοβάθμια στην Δευτεροβάθμια, αμφισβητεί τις ικανότητές του, αποθαρρύνεται και σταδιακά αποξενώνεται και απομακρύνεται από το σχολείο. Κατά τους ερευνητές, η μαθητική διαρροή «δεν είναι πάντοτε εμφανής ούτε σταθερή στον χώρο και στον χρόνο και δεν αφορά πάντοτε ίδιες ομάδες».¹⁶ Αντίθετα, συναντάται διαφοροποιημένη σε όλα τα κοινωνικά περιβάλλοντα και με τις ευάλωτες κοινωνικές ομάδες να διατρέχουν πιο μεγάλο κίνδυνο για εκπαιδευτικό και κοινωνικό αποκλεισμό.¹⁷

Ουσιαστικό ρόλο διαδραματίζουν οι οικογενειακοί παράγοντες όπως η χαμηλή μορφωτική, κοινωνική και οικονομική κατάσταση των γονέων οι οποίοι καθιστούν την οικογένειά τους ευάλωτη στην απώλεια εισοδήματος, στην ανεργία και την ανασφάλεια και ωθούν τα παιδιά σε εργασία ώστε να συμβάλλουν στο οικογενειακό εισόδημα. Αποτελέσματα ερευνών έχουν δείξει ότι οι μαθητές με δυσλειτουργικό οικογενειακό περιβάλλον, με δύσκολη σχέση μεταξύ των γονέων, σε πολυμελείς ή μονογονεϊκές οικογένειες και μαθητές που βιώνουν ενδοοικογενειακή βία ή παραμέληση, με απουσία συνεργασίας γονέων και σχολείου σχετίζονται με την

¹⁵ «Μια ολιστική προσέγγιση του σχολείου για την αντιμετώπιση της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου», Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Γενική Διεύθυνση Εκπαίδευσης και Πολιτισμού, Εκπαίδευση και Κατάρτιση 2020/Εκπαιδευτική πολιτική για τα σχολεία

¹⁶ Παπαδοπούλου Ε., Καραγιάννη Ε., Καρναβάς Β., Κουτίδου Ε., Καπετανάκης Ι., *Η Μαθητική Διαρροή στην Ελληνική Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση*, ΙΕΠ - Παρατηρητήριο για τα θέματα καταγραφής και αντιμετώπισης της Μαθητικής Διαρροής, Αθήνα 2017

¹⁷ Πρακτικά 3^{ου} Πανελληνίου Επιστημονικού Συνεδρίου, «Η Μαθητική διαρροή στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση», Ηράκλειο 2017

πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου. Σε όλες τις χώρες έχει παρατηρηθεί ότι η έλλειψη θετικών προτύπων από την οικογένεια και η απαξιωτική στάση της προς το σχολείο, επηρεάζει την σχολική επίδοση και απόδοση των παιδιών και ως εκ τούτου, τη συνολική τους στάση προς το σχολείο.

Προσδιοριστικός παράγοντας για την ΠΕΣ είναι και το δυσμενές σχολικό περιβάλλον. Θέματα πειθαρχίας, βίας και εκφοβισμού ανάμεσα σε συμμαθητές και κακές επιρροές από παρέες με επιβλαβείς συνήθειες, οδηγούν τους μαθητές σε παραβατική συμπεριφορά και σε πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου. Σημαντικό ρόλο έχουν και η χαμηλή σχολική επίδοση, οι απουσίες, η αλλαγή σχολικού περιβάλλοντος διότι μειώνουν την αυτοεκτίμηση των μαθητών και τους καθιστούν αδιάφορους προς το σχολείο ή επιθετικούς προς τους εκπαιδευτικούς και τους συνομηλίκους τους. Σύμφωνα με έρευνες, ένα εκπαιδευτικό σύστημα που εμφανίζει χαρακτηριστικά όπως επανάληψη της τάξης, διαχωρισμός τμημάτων βάσει υψηλής ή χαμηλής επίδοσης, μειωμένη υποστήριξη μαθητών με ιδιαίτερες ανάγκες ή δυσκολίες, περιορισμένη προσχολική εκπαίδευση και μέριμνα ή έλλειψη ποιοτικής επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης, προκαλεί πιο έντονες κοινωνικές ανισότητες ως προς τις εκπαιδευτικές επιδόσεις. Επιπρόσθετα, οι απαιτήσεις που σχετίζονται με το πολιτισμικό ή γνωστικό ή γλωσσικό υπόβαθρο των μαθητών μεγεθύνουν τις ατομικές διαφορές και τονίζουν τα μειονεκτήματα¹⁸ συμβάλλοντας έτσι στη μείωση του ενδιαφέροντος των μαθητών για την μάθηση εφόσον θεωρούν ότι δεν έχουν τις ικανότητες να επιτύχουν και έτσι στρέφονται σε πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου και σε αναζήτηση εργασίας.

Ως σημαντική αιτία διαρροής θεωρείται και η αναντιστοιχία μεταξύ περιεχομένου εκπαίδευσης και αγοράς εργασίας. Σε ένα επισφαλές κοινωνικο-οικονομικό περιβάλλον, μια ευκαιρία επαγγελματικής απασχόλησης σε τοπικό ή οικογενειακό επίπεδο με αντικείμενο που δεν απαιτεί ολοκλήρωση των σπουδών, εύκολα μπορεί να οδηγήσει ένα μαθητή στην απομάκρυνση από το σχολείο. Η ΠΕΣ σχετίζεται και με κοινωνικο-οικονομικές ανισότητες, με φυλικές ή φυλετικές διακρίσεις¹⁹ καθώς και με μειονότητες διαφορετικής εθνικότητας και πολιτισμικής ή θρησκευτικής ταυτότητας, όπως μετανάστες, Ρομά ή μουσουλμάνοι. Τα άτομα αυτών των κοινωνικών ομάδων κάποιες φορές τυγχάνουν καχύποπτης ή ρατσιστικής

¹⁸ Bourdieu P., & Passeron J.-C., *Reproduction in education, society and culture*, Beverly Hills, CA: Sage, 1977

¹⁹ Bowers N., Sonnet A., Bardone L., «Giving young people a good start: the experience of OECD countries. In *OECD, Preparing youth for the 21st century: The transition from education to the labour market*». OECD Paris, 1999

αντιμετώπισης από τους συμμαθητές τους και έτσι αποκτούν αισθήματα μειονεξίας που μπορεί να τους οδηγήσουν εκτός εκπαίδευσης.

Μεγάλη πιθανότητα για διαρροή εμφανίζουν συχνά οι μαθητές ΑμεΑ ή οι μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες ή με μαθησιακές δυσκολίες όταν, εξαιτίας μειωτικών στερεοτύπων, γίνονται θύματα απόρριψης από τους συμμαθητές τους με αποτέλεσμα να διαμορφώσουν χαμηλή αυτοεκτίμηση, να περιθωριοποιηθούν ενεργητικά ή παθητικά και να εγκαταλείψουν το σχολείο. Στην ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής τον Ιανουάριο του 2011 με τίτλο «Αντιμετώπιση της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου: Μια βασική συμβολή στην ατζέντα «Ευρώπη 2020» αναφέρονταν οι λόγοι²⁰ που αναγκάζουν τους νέους σε πρόωρη εγκατάλειψη με έμφαση στους ατομικούς-προσωπικούς λόγους όπως μαθησιακές δυσκολίες, έλλειψη κινήτρων, καθοδήγησης ή υποστήριξης, και άλλοι κοινωνικοί παράγοντες.

Πίνακας 4. Ποσοστό ΠΕΣ 18-24 ετών ΑμεΑ, Ελλάδα, 2022

LEV_LIMIT (Labels)	Total	Some	Severe	Some or severe	None	No response
GEO (Labels)						
Greece	4,6	:	:	:	4,0	:

(Πηγή: Eurostat [edat_lfse_40_custom_10233789])

Για την εγκατάλειψη της εκπαίδευσης και κατάρτισης από τα άτομα με ειδικές ανάγκες η Eurostat διαθέτει περιορισμένα στατιστικά στοιχεία. Το 2022, η ΠΕΣ για τα ΑμεΑ στην Ελλάδα είχε γενικό ποσοστό 4,6%. Για τα ποσοστά των Περιφερειών δεν υπάρχουν στοιχεία.

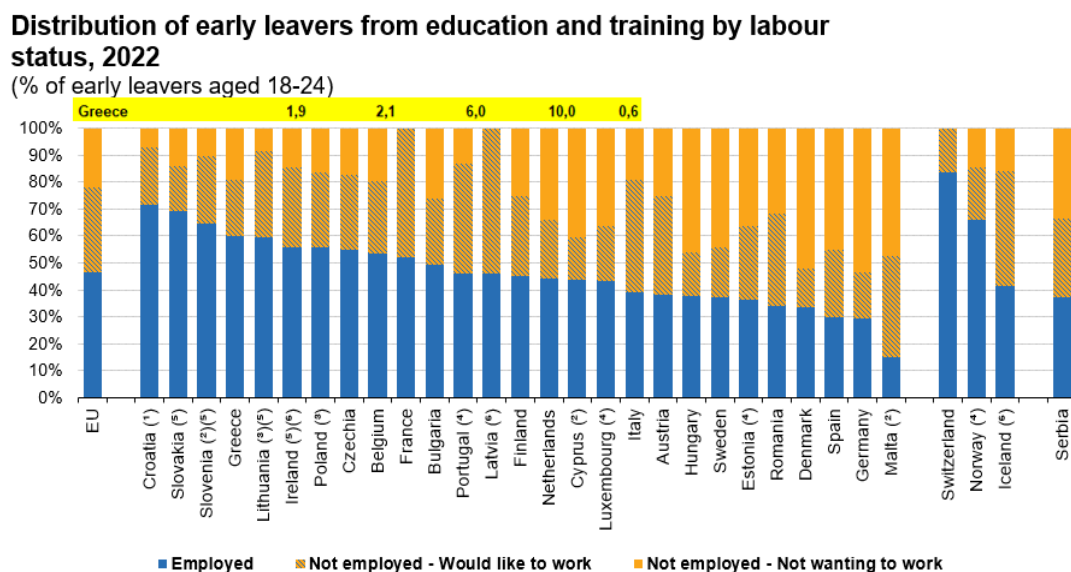
1.3.2 Συνέπειες της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου

Σε προσωπικό επίπεδο, οι επιπτώσεις εξαιτίας της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου καθορίζουν τους διαρρέοντες για όλη τους τη ζωή, περιορίζοντάς τους τις πιθανότητες ενεργής συμμετοχής και στην κοινωνική και στην κυρίως οικονομική ζωή

²⁰ Αντιμετωπίζοντας την Πρόωρη Εγκατάλειψη της Εκπαίδευσης και της Κατάρτισης στην Ευρώπη: Στρατηγικές, Πολιτικές και Μέτρα, Έκθεση του δικτύου Ευρυδίκη και του Cedefop. Λουξεμβούργο: Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης

του τόπου τους γεγονός που προκαλεί συνέπειες και στην υγεία και στην ευημερία των ιδίων και των παιδιών τους. Η έλλειψη βασικών προσόντων, γνώσεων και δεξιοτήτων τους οδηγούν σε περιορισμένες επαγγελματικές προοπτικές και σε επισφαλή ή κακοπληρωμένη εργασία και γίνονται εμπόδιο στην τοπική και ευρύτερη ανάπτυξη η οποία απαιτεί εξειδικευμένο δυναμικό όχι μόνον σε τομείς υψηλής τεχνολογίας αλλά σε όλους τους τομείς της οικονομίας. Έρευνες έχουν καταδείξει ότι η ΠΕΣ οδηγεί στην ανεργία, στον κίνδυνο φτώχειας και σε κοινωνικό αποκλεισμό και προκαλεί ελλιπές ενδιαφέρον για τη διά βίου μάθηση και για συμμετοχή στα κοινά. Οι διαρρέοντες έχουν μεγαλύτερη πιθανότητα, σε σχέση με τις υπόλοιπες κοινωνικές ομάδες, να υποπέσουν στη χρήση ουσιών και αλκοόλ, στην παραβατική συμπεριφορά και στην εγκληματικότητα που οφείλεται στα συναισθήματα αποτυχίας και απογοήτευσης, ανασφάλειας και χαμηλής αυτοεκτίμησης από τα οποία διακατέχονται και τα οποία τους καθιστούν επιθετικούς απέναντι σε άλλα άτομα του περιβάλλοντός τους.²¹

Διάγραμμα 5. Κατανομή διαρρέοντων στην Ε.Ε. ανά εργασιακό καθεστώς, 2022

(Πηγή: Eurostat [EDAT_LFSE_14])

Το 2022 η κατανομή μεταξύ των διαφορετικών αποτελεσμάτων της αγοράς εργασίας ήταν η εξής: το 45,8 % όλων των ατόμων που εγκατέλειπαν πρόωρα ήταν στην

²¹ Μητρέλλου Σ., «Σχολική διαρροή και ένταξη στην αγορά εργασίας στο βόρειο και νότιο Αιγαίο» Διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, 2010

απασχόληση, ενώ το 31,3 % ήταν άνεργοι αλλά ήθελαν να εργαστούν ενώ το 21,9 % ήταν άνεργοι και δεν ήθελαν να βρουν εργασία.

Σε σχέση με τα άτομα ηλικίας 18-24 ετών, για την Ε.Ε. αυτό αντιστοιχούσε σε 4,4 % των απασχολουμένων που εγκατέλειπαν πρόωρα, 3,0 % σε άτομα που εγκατέλειπαν πρόωρα και δεν εργάζονταν αλλά ήθελαν να εργαστούν και το 2,1 % των ατόμων που εγκατέλειπαν πρόωρα που δεν εργάζονταν και δεν ήθελαν να εργαστούν.²²

Για την Ελλάδα αντιστοιχούσε σε 1,9% των απασχολουμένων που εγκατέλειπαν πρόωρα, το 2,1% των ατόμων που εγκατέλειπαν πρόωρα που δεν εργάζονταν όμως επιθυμούσαν να εργαστούν και 6% των ατόμων που εγκατέλειπαν πρόωρα, που δεν εργάζονταν και δεν επιθυμούσαν να εργαστούν.

Και σε επίπεδο κοινωνικό και οικονομικό, τα υψηλά ποσοστά της ΠΕΣ έχουν μακροχρόνιες συνέπειες για την κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη διότι αυτοί που απομακρύνονται πρόωρα από το σχολείο συμμετέχουν περιορισμένα στα κοινά, είναι περισσότερο αποστασιοποιημένοι από τα κοινωνικοπολιτικά τεκταινόμενα, οι απολαβές τους είναι χαμηλές και κινδυνεύουν να βρεθούν άνεργοι με αποτέλεσμα να οδηγούνται σε καταστάσεις παραβατικότητας, περιθωριοποίησης και κοινωνικού αποκλεισμού²³.

Σε διεθνείς μελέτες έχει αναγνωριστεί ότι η ΠΕΣ εφάπτεται απόλυτα με τη διαχείριση του ανθρώπινου δυναμικού και άρα με την οικονομική ανάπτυξη κάθε χώρας. Κατ'αυτή την άποψη, τα άτομα που διαρρέουν πρόωρα αποτυπώνονται ταυτοχρόνως και ως θύματα του συστήματος της εκπαίδευσης και των κοινωνικών και οικονομικών συνθηκών αλλά και ως αιτία της χαμηλής οικονομικής ανάπτυξης του τόπου τους²⁴ που ως μέλος της ευρωπαϊκής οικογένειας, απειλεί την κοινωνική συνοχή ολόκληρης της Ε.Ε.

²²https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=Early_leavers_from_education_and_training#Early_leavers_from_education_and_training_E2.80.93_today_and_a_historical_comparison

^{23, 17, 18} *Μεθοδολογικό Σημείωμα διαδικασίας στατιστικής επεξεργασίας, ανάλυσης, και παρουσίασης δεδομένων σχετικά με την μαθητική διαρροή*, ΙΕΠ

²⁴ Smyth J., & Hattam R., «Early school leaving and the cultural geography of high schools», *British Educational Research Journal*, 2002

1.4 Καταγραφή και παρακολούθηση της ΠΕΣ στην Ελλάδα και στην Ε.Ε.

Η ΠΕΣ απασχολεί όλες χώρες της Ε.Ε. αφού συνδέεται στενά με την κοινωνικοοικονομική τους ανάπτυξη και τις υποχρεώνει να την χαρτογραφήσουν²⁵ και να την ερμηνεύσουν ώστε να εκπονήσουν τις εθνικές στρατηγικές αντιμετώπισής της στο ευρύτερο πλαίσιο της ευρωπαϊκής πολιτικής και να εφαρμόσουν εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις ώστε να εμφανίσουν χαμηλότερα ποσοστά διαρροής.²⁶

1.4.1 Καταγραφή και παρακολούθηση της σχολικής διαρροής στην Ελλάδα

Στη χώρα μας, η καταγραφή της σχολικής διαρροής από το 1994 έως το 2013 γινόταν από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο²⁷ βάσει πρωτογενών δεδομένων που προέρχονταν από το σύνολο του μαθητικού πληθυσμού με δείκτη ετήσιας σχολικής διαρροής (Event/ Annual Dropout Rate). Κατά την πρώτη έρευνα το 1994, έγινε ποσοτική καταγραφή της διαρροής των μαθητών της Α΄ Γυμνασίου από το 1987 έως 1991 και έγινε συμπληρωματικά μια ποιοτική καταγραφή με συνεντεύξεις ώστε να αναζητηθούν οι αιτίες που οδήγησαν τους συγκεκριμένους μαθητές να διαρρεύσουν.²⁸ Η δεύτερη έρευνα διεξήχθη τα έτη 2000-2001 για τη γενιά (cohort) των μαθητών 1997-1998 και μεθοδολογικά ήταν ίδια με την προηγούμενη προκειμένου να υπάρχει συγκρισιμότητα των αποτελεσμάτων. Κάνοντας χρήση της ίδιας μεθόδου, έλαβε χώρα και η επόμενη έρευνα για τη γενιά των μαθητών 2000-2001 και επεκτάθηκε έως την ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευσης. Εφαρμόστηκε η απογραφική μέθοδος με ερωτηματολόγια από το μητρώο μαθητών των σχολικών μονάδων της χώρας και με ανάλυση των δεδομένων με τη μεθοδολογία της «κοόρτης» (Cohort Dropout Rate) δηλαδή της μελέτης μιας «γενιάς» μαθητών, καταλήγοντας στο ποσοστό της σχολικής διαρροής για εκείνη τη γενιά το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα.

²⁵ «Αντιμετώπιση της σχολικής διαρροής, Διακρατική Αναφορά, European Commission, Life long learning programme», Italy

²⁶ Μεθοδολογικό Σημείωμα διαδικασίας στατιστικής επεξεργασίας, ανάλυσης και παρουσίασης δεδομένων σχετικά με την μαθητική διαρροή, ΙΕΠ 2016

²⁷ <http://www.pi-schools.gr/programs/par/p5.html>, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο

²⁸ Οι μαθητές που εγκαταλείπουν τις σπουδές τους στο Γυμνάσιο και οι ανάγκες τους για επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Αθήνα 1996

Πίνακας 5. Παράδειγμα κατασκευής κοόρτης

ΠΙΝΑΚΑΣ Α1: ΚΟΟΡΤΗ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ (1980/81-1985/86)						
Έτος	Α' Δημοτικού	Β' Δημοτικού	Γ' Δημοτικού	Δ' Δημοτικού	Ε' Δημοτικού	Στ' Δημοτικού
1980/81	157.543					
1981/82		156.103				
1982/83			155.523			
1983/84				155.290		
1984/85					155.851	
1985/86						155.444
						Απόφοιτοι 155.111

(Πηγή: ΙΕΠ, Μεθοδολογικό Σημείωμα 2016)

Η μέθοδος της κοόρτης χρησιμοποιείται για τον εντοπισμό της ΜΔ μόνο σε επίπεδο της σχολικής μονάδας. Για τον προσδιορισμό του ποσοστού ΜΔ των ατόμων μιας συγκεκριμένης ηλικιακής ομάδας που δεν είναι πια στο σχολείο και έχουν παρακολουθήσει μαθήματα το πολύ μέχρι ένα συγκεκριμένο εκπαιδευτικό επίπεδο, δηλαδή «status dropout rate», δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί η κοόρτη. Η μέθοδος του “status dropout rate” εφαρμόζεται από στατιστικές υπηρεσίες και υπερεθνικούς οργανισμούς που επιθυμούν συγκριτική αποτύπωση του φαινομένου μεταξύ διαφόρων χωρών, όπως η Eurostat ή ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ).

Με τον Ν. 4186/2013 συστάθηκε στο Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής (ΙΕΠ), το «Παρατηρητήριο για τα θέματα καταγραφής και αντιμετώπισης της Μαθητικής Διαρροής» ως υπεύθυνο για τη συλλογή, επεξεργασία δεδομένων για την εξαγωγή και την ερμηνεία των σχετικών δεικτών και την εισήγηση αντίστοιχων μέτρων αντιμετώπισης. Τα δεδομένα λαμβάνονται από την πλατφόρμα παρακολούθησης του Myschool η οποία συμπληρώνεται και ενημερώνεται από τους Διευθυντές των σχολικών μονάδων και δείχνει την συνεχώς μεταβαλλόμενη κατάσταση της σχολικής πραγματικότητας με στοιχεία των μαθητών Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (οικογενειακό περιβάλλον, υπηκοότητα, ιθαγένεια, φύλο κ.ά.).²⁹ Η καταγραφή της ΜΔ κατά τύπο σχολείου, αφορά τα Νηπιαγωγεία, τα Δημοτικά, τα Γυμνάσια, τα Γενικά Λύκεια (ΓΕ.Λ), τα Επαγγελματικά Λύκεια (ΕΠΑ.Λ.) και τις δομές των οποίων την εποπτεία έχει η Γενική Γραμματεία Επαγγελματικής Εκπαίδευσης, Κατάρτισης και Διά Βίου Μάθησης (Γ.Γ.Ε.Ε.Κ. & Δ.Β.Μ.) οι οποίες απευθύνονται

²⁹ Σταμέλος Γ., «Το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Πρώτη και δεύτερη βαθμίδα. Δομές και ποσοτικά δεδομένα». Κέντρο Εκπαιδευτικής Έρευνας, Αθήνα 2002

και σε «μαθητές» 18-24 ετών, όπως τα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας (Σ.Δ.Ε.), τα Δημόσια Κέντρα Διά Βίου Μάθησης (Δ.Κ.Δ.Β.Μ.), οι Επαγγελματικές Σχολές Κατάρτισης (Ε.Σ.Κ.), τα Δημόσια Ινστιτούτα Επαγγελματικής Κατάρτισης (Δ.Ι.Ε.Κ.). Αναφορά γίνεται και στα εκκλησιαστικά και τα εσπερινά σχολεία. Ο βασικός αλγόριθμος υπολογισμού της διαρροής από το Παρατηρητήριο του ΙΕΠ, σε μια σχολική βαθμίδα, είναι ο ακόλουθος:³⁰

Πίνακας 6. Αλγόριθμος του ΙΕΠ για τον υπολογισμό της ΣΔ

Εγγεγραμμένοι: Όσοι εγγράφηκαν στην Α΄ τάξη από το Δημοτικό - μετεγγραφές (για άλλα Γυμνάσια) + αυτοί που επαναλαμβάνουν την Α΄ τάξη. Μαθητές με «κανονική» φοίτηση: Αυτοί που ολοκλήρωσαν το Γυμνάσιο ή ακόμα βρίσκονται σε κάποια τάξη ή τους λείπουν κάποια μαθήματα για το απολυτήριο. Διαρροή: Μαθητές που δεν φοίτησαν καθόλου + μαθητές που εγκατέλειψαν το σχολείο ενώ φοιτούσαν στην Α΄ ή Β΄ ή Γ΄ τάξη.
--

(Πηγή: ΙΕΠ, Μεθοδολογικό Σημείωμα, 2016)

Κατά την ανάλυση και μελέτη των στοιχείων, συσχετίζεται η ΜΔ με την ΠΕΣ και τον στατιστικό δείκτη της Eurostat και σχεδιάζονται στοχευμένες και εξειδικευμένες δράσεις για τη μείωση της μαθητικής διαρροής σε περιοχές ή ομάδες πληθυσμού όπου εντοπίζεται ένταση του προβλήματος³¹.

Παράλληλα, το Παρατηρητήριο του ΙΕΠ κατά τα έτη 2016-2020 στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «*Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση 2014-2020*» του ΕΣΠΑ 2014-2020 και της επενδυτικής προτεραιότητας 10.1 «*Μείωση και πρόληψη της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου και προώθηση της ισότιμης πρόσβασης σε ποιοτική νηπιακή, πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, καθώς επίσης και σε τυπικές, μη τυπικές και άτυπες δυνατότητες εκπαίδευσης για την επανένταξη στην εκπαίδευση και την κατάρτιση*», υλοποίησε με την συγχρηματοδότηση του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου (ΕΚΤ) την Πράξη «*Επιστημονική υποστήριξη σχεδιασμού εξειδίκευσης δράσεων ΠΕΣ*» με αντικείμενο την αναζήτηση των αιτιών σε βάθος της μαθητικής διαρροής προκειμένου να σχεδιαστούν οριζόντιες δράσεις και ad hoc παρεμβάσεις για την καταπολέμηση του φαινομένου». Το φυσικό αντικείμενο της Πράξης περιελάμβανε διεξαγωγή ερευνών,

³⁰ Μεθοδολογικό Σημείωμα διαδικασίας στατιστικής επεξεργασίας, ανάλυσης και παρουσίασης δεδομένων σχετικά με την μαθητική διαρροή, ΙΕΠ 2016

³¹ <https://iep.edu.gr/pes/index.php/meletes/4-meleti>

εκπόνηση μελετών, διαμόρφωση μεθοδολογίας και μεθοδολογικών εργαλείων αλλά και την συγκεκριμενοποίηση των δράσεων προς επίτευξη βέλτιστων αποτελεσμάτων με γνώμονα αφενός τη χρήση ενός αξιόπιστου εργαλείου επιστημονικής και ολοκληρωμένης παρακολούθησης της μαθητικής διαρροής και αφετέρου την εξαγωγή πορισμάτων για την τεκμηρίωση εκπαιδευτικών πολιτικών πρόληψης και περιορισμού του φαινομένου.³²

Η ΕΛΣΤΑΤ υλοποιεί την έρευνά της σε διαφορετικό επίπεδο και παράγει συγκρίσιμα στοιχεία με αντίστοιχες ευρωπαϊκές καταγραφές. Παρατηρούμε δε, ότι συνδέει και συνεκτιμά το αναμενόμενο μαθητικό μέγεθος με το μέγεθος της αντίστοιχης ηλικίας που προκύπτει από τα στοιχεία απογραφής του πληθυσμού που η ίδια διαθέτει και έτσι μελετά τις χρονοσειρές. Και παρόλο που δεν αποτελεί ΜΔ όταν κάποιο παιδί δεν γράφτηκε ποτέ στο σχολείο και άρα δεν ήταν ποτέ μαθητής, ωστόσο υφίσταται ΣΔ και ΠΕΣ, διότι αυτό το παιδί διέρρευσε από το εκπαιδευτικό περιβάλλον χωρίς να έχει εγγραφεί στο Νηπιαγωγείο, παρά την υποχρεωτικότητα της εκπαίδευσης³³(πχ. Ρομά).

1.4.2 Καταγραφή και παρακολούθηση της ΠΕΣ στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Στην Ε.Ε. ο δείκτης της σχολικής εγκατάλειψης (Status ή Census Dropout Rate) υπολογίζεται από την Eurostat, υπηρεσία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, διαιρώντας τον αριθμό των ατόμων που εμπίπτουν στον ορισμό της ΠΕΣ διά του συνολικού πληθυσμού της ηλικιακής ομάδας για την οποία διεξάγεται η Ευρωπαϊκή Έρευνα Εργατικού Δυναμικού (European Union Labour Force Survey - EU LFS) από την Εθνική Στατιστική Αρχή κάθε κράτους μέλους ή από τον αρμόδιο φορέα υποψήφιου μέλους ή χώρας της Ευρωπαϊκής Ζώνης Ελευθέρων Συναλλαγών (ΕΖΕΣ),³⁴ με την ίδια μεθοδολογία για όλα τα κράτη μέλη της Ε.Ε. με την εποπτεία της Eurostat. Υπενθυμίζεται ότι, σύμφωνα με την Eurostat, τα άτομα που έχουν εγκαταλείψει πρόωρα την εκπαίδευση θεωρούνται αυτά που βρίσκονται στην ομάδα 18-24 ετών, έχουν λάβει εκπαίδευση το πολύ έως και την βαθμίδα του κατώτερου κύκλου της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, δηλαδή στο επίπεδο ISCED2 και δεν έχουν συμμετάσχει

³² <https://iep.edu.gr/pes/index.php/to-ergo>

^{33, 26} Στρατηγικό πλαίσιο πολιτικής για τη μείωση της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου (ΠΕΣ) στην Ελλάδα στο πλαίσιο του ΕΠ «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού-Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση 2014-2020», Αθήνα, Δεκέμβριος 2015

³⁴ Υλοποίηση δράσεων για την εκπλήρωση της θεματικής της εκ των προτέρων αιρεσιμότητας 10.1, Παρατηρητήριο για τα θέματα καταγραφής και αντιμετώπισης της μαθητικής διαρροής, Αθήνα 2015

σε δραστηριότητες εκπαίδευσης / κατάρτισης τέσσερις εβδομάδες προ της ημέρας συλλογής των στοιχείων της Έρευνας Εργατικού Δυναμικού. Αλλά όπως και στην περίπτωση των εθνικών ορισμών για την ΠΕΣ, έτσι και στην καταγραφή, πολλά κράτη μέλη της Ε.Ε. υπολογίζουν τον δείκτη της διαρροής, παράλληλα και με διαφορετικό τρόπο, παραλλαγμένο από αυτόν της Eurostat και προσαρμοσμένο στο εθνικό πλαίσιο εκπαίδευσης.

Πέρα από την στατιστική αποτύπωση του φαινομένου, ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης - ΟΟΣΑ (Organisation for Economic Cooperation and Development - OECD) αναλύει και πολιτικά την σχολική διαρροή, σε συνάρτηση και συνεκτίμηση τριών καίριων ζητημάτων για την εκπαιδευτική πολιτική, όπως το ζήτημα της συνάρτησης της εκπαίδευσης με την αγορά εργασίας, τη σχολική αποτυχία ως αιτία διαρροής από το σχολείο και το δικαίωμα όλων των πολιτών στην ισότιμη πρόσβαση στην εκπαίδευση ενώ ταυτόχρονα προτείνει τρόπους βελτίωσης της κοινωνικοοικονομικής κατάστασης και ευημερίας των πολιτών. Σε έγγραφό του αναφέρει ότι *«ο προσδιορισμός της διαρροής μέσα από τη μέτρησή της δίνει μέρος μόνο της εικόνας, δηλαδή τη διαρροή ως κατάσταση ή ως εκπαιδευτικό αποτέλεσμα. Για να κατανοήσει κανείς γιατί συμβαίνει η διαρροή, είναι σημαντικό να τη δει ως σωρευτική διαδικασία αποσύνδεσης ή απόσυρσης που επέρχεται με το χρόνο. Η διαρροή μπορεί να προβλεφθεί με τη συλλογή ενός αριθμού σημάτων που διαμορφώνουν ένα σύστημα πρόιμης πρόληψης. Είναι ως εκ τούτου σημαντικό να γίνουν κατανοητοί οι λόγοι της σταδιακής αποσύνδεσης που οδηγεί στη διαρροή. Αυτή η συνειδητοποίηση της διαρροής ως δυναμικής διαδικασίας έχει σημαντική επίπτωση στον τρόπο με τον οποίο γίνονται αντιληπτές οι λύσεις. Πράγματι, ο σωστός εντοπισμός των μαθητών για τους οποίους υπάρχει κίνδυνος να διαρρεύσουν καθιστά δυνατή την επεξεργασία στοχευμένων και αποτελεσματικών προληπτικών μέτρων»*.³⁵ Ο ΟΟΣΑ επισημαίνει επίσης, ότι το ενδεχόμενο ανεργίας, φτώχειας και κοινωνικής απομόνωσης είναι υψηλότερο για τους διαρρέοντες από το σχολείο σε νεαρή ηλικία.

³⁵ «Overcoming School Failure: Policies That Work- OECD Project Description» Paris: OECD, 2010

Κεφάλαιο 2. Η στρατηγική της Ευρωπαϊκής Πολιτικής και της Πολιτικής Συνοχής για την αντιμετώπιση της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου

2.1 Ένταξη του φαινομένου της σχολικής διαρροής στην Ευρωπαϊκή Πολιτική

Η Ευρωπαϊκή Εκπαιδευτική Πολιτική της Ε.Ε. εντάσσεται στην ευρύτερη Πολιτική Συνοχής και συνδέεται με το όραμα της αλληλέγγυας και ανταγωνιστικής Ευρώπης. Με γνώμονα την επίτευξη της μέγιστης δυνατής κοινωνικής συνοχής,³⁶ επιχειρεί να αμβλύνει τόσο τις οικονομικές ανισότητες, παρέχοντας ίσες ευκαιρίες για εύρεση εργασίας μέσω της απόκτησης γνώσεων και δεξιοτήτων από την συμμετοχή των πολιτών της στην εκπαιδευτική διαδικασία, όσο και τις κοινωνικές ανισότητες που προκύπτουν λόγω του αποκλεισμού ορισμένων κοινωνικών ομάδων από την εκπαιδευτική διαδικασία. Η καλλιέργεια του προτύπου του ευρωπαίου πολίτη, η αντιμετώπιση του αποκλεισμού, η προετοιμασία μέσω της εκπαίδευσης, των νέων για την είσοδό και απορρόφησή τους στην ενιαία αγορά εργασίας και η δημιουργία ενός καλά εκπαιδευμένου ανθρώπινου δυναμικού οπλισμένου με δεξιότητες ικανές ώστε να ανταπεξέρχεται στις συνεχώς νέες και απαιτητικές συνθήκες της αγοράς, βρίσκονται μεταξύ των πρωταρχικών στόχων της πολιτικής της Ένωσης για την Εκπαίδευση.³¹

Η Ευρωπαϊκή Εκπαιδευτική Πολιτική έχει ως ορόσημο τη Συνθήκη του Μάαστριχτ το 1992. Από 1957 έως το 1992 η πολιτική για την εκπαίδευση αποτελούσε αρμοδιότητα των κρατών μελών. Η συνθήκη της Ρώμης το 1957 είχε υπογραμμίσει το ρόλο της κοινότητας κυρίως όμως στον τομέα της κατάρτισης και όχι της εκπαίδευσης. Με την Συνθήκη του Μάαστριχτ και την ένωση των κρατών μελών σε πολιτικό επίπεδο, το άρθρο 128 της Συνθήκης της Ρώμης μετασχηματίστηκε σε δύο άλλα άρθρα: στο άρθρο 126 (το άρθρο 165 της ΣΛΕΕ) όπου αναφέρεται η «*ποιότητα στην εκπαίδευση*» και στο άρθρο 127 (το άρθρο 166 της ΣΛΕΕ) που αναφέρεται στην πολιτική της Ένωσης αναφορικά με την επαγγελματική κατάρτιση. Έτσι με την συνθήκη του Μάαστριχτ θεμελιώνεται νομικά η εκπαίδευση και η επαγγελματική κατάρτιση και «θεσμοθετείται» η Ευρωπαϊκή Εκπαιδευτική Πολιτική. Βάσει της Συνθήκης, τα ίδια τα κράτη μέλη είναι αρμόδια για την οργάνωση των συστημάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης, αλλά, αν οι στόχοι μιας δράσης μπορεί να τελεσφορήσουν καλύτερα σε επίπεδο Ένωσης, μπορεί η Ένωση, στα πλαίσια της αρχής

³¹ Τσαούσης Δ., *Ευρωπαϊκή Εκπαιδευτική Πολιτική. Βασικά κείμενα για την Εκπαίδευση και την Κατάρτιση*, Gutenberg, Αθήνα 2015

της επικουρικότητας, να παρεμβαίνει για τον σκοπό αυτό ακόμα και σε πεδία τα οποία δεν ανήκουν στην αποκλειστική αρμοδιότητά της. Με αυτόν τον τρόπο, συμβάλλει στην προώθηση της ευρωπαϊκής διάστασης της εκπαίδευσης και ενθαρρύνει την άμιλλα μεταξύ των κρατών μελών. Οι πολιτικές πρωτοβουλίες για τον τομέα της εκπαίδευσης διαμορφώνονται σε ενιαία βάση και επιδιώκουν τον στόχο της ισότιμης ένταξης στην εκπαιδευτική διαδικασία χωρίς αποκλεισμούς που θα οδηγήσει στην επίτευξη του ευρύτερου στόχου της κοινωνικής συνοχής.

Τον Μάρτιο του 2000, συνήλθε στη Λισαβόνα το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο προκειμένου να επεξεργαστεί ένα καινούριο πλαίσιο προς τόνωση της εργασίας, της οικονομικής βελτίωσης και της επίρρωσης της κοινωνικής συνοχής της Ένωσης. *«Οι άνθρωποι είναι το πολυτιμότερο κεφάλαιο της Ευρώπης και πρέπει να αποτελούν το επίκεντρο των πολιτικών της Ένωσης»*³⁷. Οι αρχηγοί των κρατών της Ε.Ε συμφώνησαν στο νέο στρατηγικό στόχο που ήταν *«να αναδείξουν την Ένωση ως το 2010 ως την πιο ανταγωνιστική και δυναμική οικονομία της γνώσης απανταχού στον κόσμο, ικανή να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη με αυξημένες θέσεις απασχόλησης που θα οδηγήσουν σε μεγαλύτερη κοινωνική συνοχή»*. Προϋπόθεση για την υλοποίησή του, η σύγκλιση των εθνικών πολιτικών αναφορικά με την απασχόληση, την κοινωνική πρόνοια, την κοινωνική ένταξη, την εκπαίδευση και την κατάρτιση. Μεταξύ των ειδικότερων στόχων για την εκπαίδευση ήταν και ο υποδιπλασιασμός, μέχρι το 2010, του συνολικού αριθμού των νέων ηλικίας 18 έως 24 ετών που είχαν ολοκληρώσει μόνο την κατώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση και δεν συνέχιζαν περαιτέρω την εκπαίδευση ή την κατάρτιση. Τότε, άρχισε να διαφαίνεται και να διατυπώνεται πιο καθαρά το ζήτημα της σχολικής εγκατάλειψης και των εκπαιδευτικών ανισοτήτων.

Η σχολική διαρροή άρχισε όμως να απασχολεί σοβαρά την Ε.Ε., ενόψει του κινδύνου της παρακμής και της απειλούμενης κοινωνικής συνοχής εξαιτίας της οικονομικής και χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2008-2012.³⁸ Η οικονομική πρόοδος της τελευταίας δεκαετίας είχε εξουδετερωθεί, το ΑΕΠ είχε μειωθεί και εκατομμύρια πολίτες έμειναν άνεργοι ενώ άλλες ανταγωνιστικές οικονομίες όπως η Κίνα και η Ινδία αναδύονταν ραγδαία κι έκαναν επενδύσεις για να βελτιώσουν τη θέση τους στον διεθνή χώρο. Έτσι τον Ιούνιο του 2010 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή πρότεινε την αναπτυξιακή

³⁷ Lisbon European Council, March 2000

³⁸ Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, «Ευρώπη 2020, Στρατηγική για έξυπνη, διατηρήσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη» Βρυξέλλες, 2010

στρατηγική «Ευρώπη 2020» για να συμβάλει στην διαμόρφωση της Ευρώπης σε μια ευέλικτη, βιώσιμη και ανταγωνιστική οικονομία με υψηλά ποσοστά εργασιακής αποκατάστασης, παραγωγικότητας και κοινωνικής συνοχής. Ο πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής José Manuel Barroso στον πρόλογό του, μεταξύ άλλων, τόνισε ότι «Το 2010 πρέπει να σηματοδοτήσει ένα νέο ξεκίνημα... Θέλω η Ευρώπη να βγει ισχυρότερη από την οικονομική και χρηματοπιστωτική κρίση... Έφερε νέες πιέσεις στην κοινωνική συνοχή μας. ...ο τρόπος με τον οποίο θα αποκριθεί η Ευρώπη θα είναι καθοριστικός για το μέλλον μας... Για να οικοδομήσουμε ένα βιώσιμο μέλλον, πρέπει ήδη να κοιτάζουμε πέρα από τον βραχυπρόθεσμο ορίζοντα. Η Ευρώπη πρέπει να ανακτήσει την πορεία της και μετά να παραμείνει σε αυτήν. Αυτός είναι και ο σκοπός της στρατηγικής για την Ευρώπη 2020. Περισσότερες θέσεις απασχόλησης και καλύτερη ποιότητα ζωής. Η Επιτροπή προτείνει πέντε μετρήσιμους στόχους προς επίτευξη για την Ε.Ε. μέχρι το 2020 που θα κατευθύνουν την όλη διαδικασία και θα μετασηματιστούν σε εθνικούς στόχους. Οι στόχοι αυτοί αφορούν την απασχόληση, την έρευνα και την καινοτομία, την κλιματική αλλαγή και την ενέργεια, την εκπαίδευση και την καταπολέμηση της φτώχειας. Αντιπροσωπεύουν τον προσανατολισμό που πρέπει να έχουμε και αποτελούν σημεία αναφοράς που καθιστούν μετρήσιμες τις επιτυχίες μας».³⁹ Μέσα από το πλαίσιο «Εκπαίδευση και Κατάρτιση 2020», συμφωνήθηκε ότι η Ένωση θα υποστηρίζει τα μέλη της στη μεταρρύθμιση και την ανάπτυξη των εκπαιδευτικών τους συστημάτων με τη δημιουργία στρατηγικών διά βίου μάθησης και θα τα συνδράμει στη διαμόρφωση μιας ελκυστικής και αποτελεσματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης για όλους τους νέους ώστε να εμπλακούν και να αποκτήσουν τα απαιτούμενα προσόντα για την συμμετοχή τους στα κοινά και το διαπολιτισμικό διάλογο. Το 2020, το ποσοστό της ΠΕΣ θα έπρεπε να μειωθεί κάτω του 10% αυξάνοντας ταυτόχρονα το μέγεθος του πληθυσμού 30-34 ετών που έχει ολοκληρώσει την τριτοβάθμια εκπαίδευση τουλάχιστον στο 40%.⁴⁰

2.2 Η σημασία της συνοχής για την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Για όλες τις ιδρυτικές Συνθήκες της Ε.Ε., οι οποίες αποτελούν τη βάση του δικαίου και καθορίζουν τον σκοπό της, τις αρχές, τις αξίες και το πεδίο εφαρμογής των

³⁹ Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, «Ευρώπη 2020, Στρατηγική για έξυπνη, διατηρήσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη», Βρυξέλλες 3.3.2010 (σελ. 2-3)

⁴⁰ Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, «Ευρώπη 2020, Στρατηγική για έξυπνη, διατηρήσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη», Βρυξέλλες 3.3.2010 (σελ. 13)

δράσεων στους τομείς πολιτικής της Ε.Ε., η συνοχή αποτελεί έναν από τους βασικούς στόχους.

Το άρθρο 2 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΣΕΕ), η οποία θέτει τα θεμέλια για προώθηση της συνεργασίας μεταξύ των κυβερνήσεων και των λαών της Ευρώπης, αναφέρει ότι *«η Ένωση προάγει την οικονομική, κοινωνική και εδαφική συνοχή και την αλληλεγγύη μεταξύ των κρατών μελών»* και *«καταπολεμά τον κοινωνικό αποκλεισμό και τις διακρίσεις, προωθεί την κοινωνική δικαιοσύνη και προστασία, την ισότητα μεταξύ γυναικών και ανδρών, την αλληλεγγύη μεταξύ των γενεών και την προστασία των δικαιωμάτων του παιδιού»*.⁴¹

Το άρθρο 4 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΛΕΕ) υπαγορεύει ότι *«η Ένωση έχει συντρέχουσα αρμοδιότητα με τα κράτη μέλη σε ό,τι αφορά την οικονομική, κοινωνική και εδαφική συνοχή»* και τα άρθρα 174-178 αναφέρουν ότι *«η Ένωση, προκειμένου να προαχθεί η αρμονική ανάπτυξη του συνόλου της, αναπτύσσει τη δράση της με σκοπό την ενίσχυση της οικονομικής, κοινωνικής και εδαφικής της συνοχής»*, *«η Ένωση αποσκοπεί, ιδιαίτερα, στη μείωση των διαφορών μεταξύ των επιπέδων ανάπτυξης των διαφόρων περιοχών και στη μείωση της καθυστέρησης των πλέον μειονεκτικών περιοχών»*.⁴² Προς ενίσχυση της συνοχής, οι Συνθήκες τροποποιήθηκαν ώστε να στραφεί η Ε.Ε. στην προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων κάνοντας αναφορές στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ) και τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών ως γενικές αρχές του δικαίου της Ε.Ε. και στον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων και των Θεμελιωδών Ελευθεριών. Ιδιαίτερα στη σημερινή Ευρώπη, με το περιβάλλον της ύφεσης από την πρόσφατη κρίση, με τα προσφυγικά ρεύματα που δημιουργούν ανομοιογενείς πληθυσμούς και προκαλούν όλο και μεγαλύτερες κοινωνικές ανισότητες, η συνοχή της «ομάδας» των κρατών μελών και η ενωτική συμπεριφορά τους, προαπαιτείται για την αρμονική κοινωνική και οικονομική ανάκαμψη και την πρόοδο της Ε.Ε., παράγοντες που θα συμβάλλουν και στη διαδικασία της ολοκλήρωσής της. *«Η συνοχή μπορεί να επέλθει μόνο μέσα από τις αξίες του σεβασμού της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, της ελευθερίας, της δημοκρατίας, της ισότητας, του κράτους δικαίου και του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων όλων των πολιτών σε ολόκληρη την Ένωση»*.

⁴¹ Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2007/C 306/01

⁴² Επίσημη εφημερίδα της Ε.Ε, 2012/ C326

2.3 Ένταξη του φαινομένου της σχολικής διαρροής στη στρατηγική της Πολιτικής Συνοχής

Η πολιτική συνοχής, (άρθρα 174-178 ΣΛΕΕ) ένας εμβληματικός στόχος της οικονομικής πολιτικής της Ε.Ε., συνιστά την βασική στρατηγική στον τομέα των επενδυτικών δραστηριοτήτων της και τον βασικό μηχανισμό αναδιανομής των πόρων του κοινοτικού προϋπολογισμού. Βάσει του άρθρου 175 της ΣΛΕΕ *«Τα κράτη μέλη ασκούν και συντονίζουν την οικονομική τους πολιτική με σκοπό να επιτύχουν τους στόχους του άρθρου 174. Η διαμόρφωση και η υλοποίηση των πολιτικών και δράσεων της Ένωσης καθώς και η υλοποίηση της εσωτερικής αγοράς, λαμβάνουν υπόψη τους στόχους του άρθρου 174 και συμβάλλουν στην πραγματοποίησή τους. Η Ένωση ενισχύει επίσης την υλοποίηση αυτή με τη δράση της μέσω των Διαρθρωτικών Ταμείων, της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων και των άλλων υφιστάμενων χρηματοδοτικών μέσων»*.⁴³ Σκοπός της πολιτικής συνοχής είναι να συμβάλλει στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, να προωθεί την ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων και τη σταθερή και βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη και τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των πολιτών προς όφελος των λιγότερο αναπτυγμένων περιφερειών και χωρών μελών.⁴⁴ Σχετίζεται με το μέλλον της Ε.Ε. δεδομένου ότι αποτελεί το σημαντικότερο επενδυτικό και χρηματοδοτικό εργαλείο που διαθέτει η Ένωση για την επίτευξη της σύγκλισης των Περιφερειών, την άμβλυνση των αναπτυξιακών ανισοτήτων, οικονομικών, κοινωνικών και εδαφικών διαφορών και την οικοδόμηση της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής συμπεριλαμβανομένης της συνοχής ανάμεσα σε πρόσφυγες, μετανάστες και πληθυσμούς υποδοχής.

Χαρακτηρίζεται και ως *«Περιφερειακή πολιτική αφού έχει τον χαρακτήρα της τοποκεντρικής και χωρικά στοχευμένης προσέγγισης»* για ανάπτυξη των Περιφερειών εσωτερικά και στο εσωτερικό του κάθε κράτους μέλους. Η αλληλεγγύη, ως θεμελιώδης αρχή της Ένωσης, μέσα από την περιφερειακή πολιτική εφαρμόζεται στην πράξη, ιδίως στις ήσσονος ανάπτυξης περιοχές σύμφωνα με τις χαμηλές απολαβές ανά κάτοικο, το ποσοστό ανεργίας, τις εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα και άλλα κοινωνικοοικονομικά κριτήρια και σε περιφέρειες με σοβαρά δημογραφικά ή γεωγραφικά μειονεκτήματα, όπως νησιωτικές, διασυνοριακές ή ορεινές περιοχές.

⁴³ Επίσημη εφημερίδα της Ε.Ε, 2012, αρ. C326

⁴⁴ Πετράκος Γ., Ψυχάρης Γ., *Περιφερειακή Ανάπτυξη στην Ελλάδα*, 2^η Έκδοση, εκδ. Κριτική, 2016

Η Ελλάδα με τα ιδιαίτερα γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά και με πληθυσμό κατανομημένο άνισα στη νησιωτική και στην ηπειρωτική χώρα, οδηγείται στην άνιση κατανομή πόρων και σε πιο δυσμενείς συνθήκες ανάπτυξης στις λιγότερο αναπτυγμένες περιφέρειες. Στην περίπτωση αυτή, η Περιφερειακή πολιτική αποσκοπεί ακριβώς στο να επουλώσει τις οικονομικές και κοινωνικές «πληγές» και να τονώσει τις νησιωτικές, τις ορεινές και τις αραιοκατοικημένες περιφέρειες προκειμένου να συγκλίνουν, να έρθουν δηλαδή η μία όσο το δυνατόν πιο κοντά στην άλλη ώστε να έχουν παρόμοιο ρυθμό ανάπτυξης, κοντά στο βασικό στόχο της Ένωσης και της πολιτικής της. Το ίδιο παρατηρείται και σε εκπαιδευτικό επίπεδο. Γιαυτό απαιτείται ο σχεδιασμός της συνολικής αναπτυξιακής στρατηγικής του κράτους μέλους ώστε να προγραμματιστούν οι αναπτυξιακοί στόχοι, να συντονιστούν η κοινοτική με την εθνική πολιτική του κάθε κράτους μέλους για κάθε νέα Προγραμματική Περίοδο και της Σύμβασης Εταιρικής Σχέσης, δηλαδή του ΕΣΠΑ (Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς) της κάθε Περιόδου που αφορά το συγχρηματοδοτούμενο σκέλος του Προγραμματισμού. Τα αναπτυξιακά προγράμματα σχεδιάζονται σε περιφερειακό επίπεδο βάσει αναγκών και δυνατοτήτων και αποτυπώνουν τους επιμέρους εθνικούς στόχους και τον τρόπο για την επίτευξή τους στα Εθνικά Προγράμματα Μεταρρυθμίσεων (ΕΠΜ) και στα Προγράμματα Σταθερότητας και Ανάπτυξης ή στα Προγράμματα Σύγκλισης⁴⁵, τα οποία ενημερώνονται ανά τριετία και υπόκεινται σε ετήσιο έλεγχο από τους εταίρους ως προς την εφαρμογή τους. Οι στόχοι που θα ενταχθούν στα Προγράμματα προς επίτευξη, απαιτείται να έχουν διάρκεια, προοπτική και χαρακτήρα διακομματικό ώστε να συμβάλλουν ουσιαστικά στον περιορισμό των ανισοτήτων, στην περιφερειακή ανταγωνιστικότητα, στη σύγκλιση και την εδαφική συνεργασία. Η συγχρηματοδότηση πραγματοποιείται από τα χρηματοδοτικά εργαλεία της Πολιτικής Συνοχής, τα Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά και Επενδυτικά Ταμεία (Ε.Δ.Ε.Τ.). Το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (Ε.Τ.Π.Α.) που ενισχύει κυρίως την Περιφερειακή και Αστική Ανάπτυξη και ανταγωνιστικότητα, το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (Ε.Κ.Τ.) το οποίο στηρίζει την κοινωνική ένταξη, την αντιμετώπιση της κοινωνικής περιθωριοποίησης, την βελτίωση της εκπαίδευσης και την απασχόληση και το Ταμείο Συνοχής που δίνει έμφαση στην οικονομική σύγκλιση των λιγότερο αναπτυγμένων Περιφερειών και Από το 1989 που η πολιτική Συνοχής

⁴⁵ https://commission.europa.eu/content/2020-european-semester-national-reform-programmes-and-stabilityconvergence-programmes_en?prefLang=el#greece

εντάχθηκε σε πολυετείς «Προγραμματικές Περιόδους» έχουν ολοκληρωθεί 5 και διανύουμε την 6^η Προγραμματική Περίοδο.

Στο πλαίσιο της άσκησης της Πολιτικής Συνοχής εντάσσεται και η Εκπαιδευτική Πολιτική της Ένωσης αφού οι εκπαιδευτικές ανισότητες⁴⁶ επηρεάζουν το ευρύτερο κοινωνικό, οικονομικό και πολιτισμικό περιβάλλον και συνιστούν επιδραστικό παράγοντα στο φαινόμενο της μαθητικής διαρροής. Το πρόβλημα των ανισοτήτων υπήρχε πάντοτε στο χώρο της εκπαίδευσης με διάφορες μορφές και παραμένει διαχρονικό και συνυφασμένο με συνεχείς αγώνες για τον εκδημοκρατισμό των εκπαιδευτικών συστημάτων.⁴⁷ Η Εκπαιδευτική Πολιτική της Ένωσης προσανατολίζει τις πολιτικές των κρατών μελών σε μια ενιαία γραμμή άσκησης εκπαιδευτικής πολιτικής ίσων ευκαιριών για όλους, με το δικαίωμα στην υποχρεωτική εκπαίδευση, με την καταπολέμηση του αναλφαβητισμού, με την αντισταθμιστική και συμπεριληπτική εκπαίδευση που συμβάλλουν στον περιορισμό των ανισοτήτων τοπικών, περιφερειακών, πολιτισμικών κ.α., οι οποίες υποδαυλίζουν την κοινωνική συνοχή.

⁴⁶ Mehan H., *Understanding inequality in schools: The contribution of interpretive studies. Sociology of education*, 1992

⁴⁷ Φωτόπουλος Ν., *Επικαιροποίηση εννοιολογικού και θεωρητικού πλαισίου σχετικά με τη Μαθητική Διαρροή (ΜΔ) και την Πρόωρη Εγκατάλειψη του Σχολείου (ΠΕΣ)*, ΙΕΠ 2018

Κεφάλαιο 3. Αντιμετώπιση της σχολικής διαρροής

3.1 Αντιμετώπιση της σχολικής διαρροής από την Ευρωπαϊκή Ένωση

Επειδή «το μέλλον της Ευρώπης εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τους νέους της», μέσω της στρατηγικής «Ευρώπη 2020», τον Μάιο του 2009 το Συμβούλιο συμφώνησε σε ένα επικαιροποιημένο στρατηγικό πλαίσιο, ήδη εγκεκριμένο από το 2003, για την συνεργασία της Ευρώπης στον τομέα της εκπαίδευσης ως βάση για τη συνέχιση της στρατηγικής της Λισαβώνας, με τις 5 αναφορές στις οποίες υπάρχει ο στόχος για μείωση της πρόωρης εγκατάλειψης⁴⁸:

Εικόνα 2. The European benchmarks for 2010 on Early School Leaving

Five EU benchmarks for 2010
<ul style="list-style-type: none">▪ No more than 10% early school leavers;▪ Decrease of at least 20% in the percentage of low-achieving pupils in reading literacy;▪ At least 85% of young people should have completed upper secondary education;▪ Increase of at least 15% in the number of tertiary graduates in Mathematics, Science and Technology (MST), with a simultaneous decrease in the gender imbalance;▪ 12.5% of the adult population should participate in lifelong learning.

(Πηγή: Progress towards the common European objectives in education and training Indicators and benchmarks)

Τον Μάιο του 2009, το Συμβούλιο ενέκρινε επίσης ανανεωμένα σημεία αναφοράς προς επίτευξη έως το 2020. Γνωστό ως «Εκπαίδευση και Κατάρτιση 2020» το πλαίσιο θα χρησίμευε ως κύριος μηχανισμός για την τροφοδότηση μηνυμάτων υψηλού επιπέδου εκπαιδευτικής πολιτικής και της στρατηγικής «Ευρώπη 2020».

Εικόνα 3. The European benchmarks for 2020 on Early School Leaving

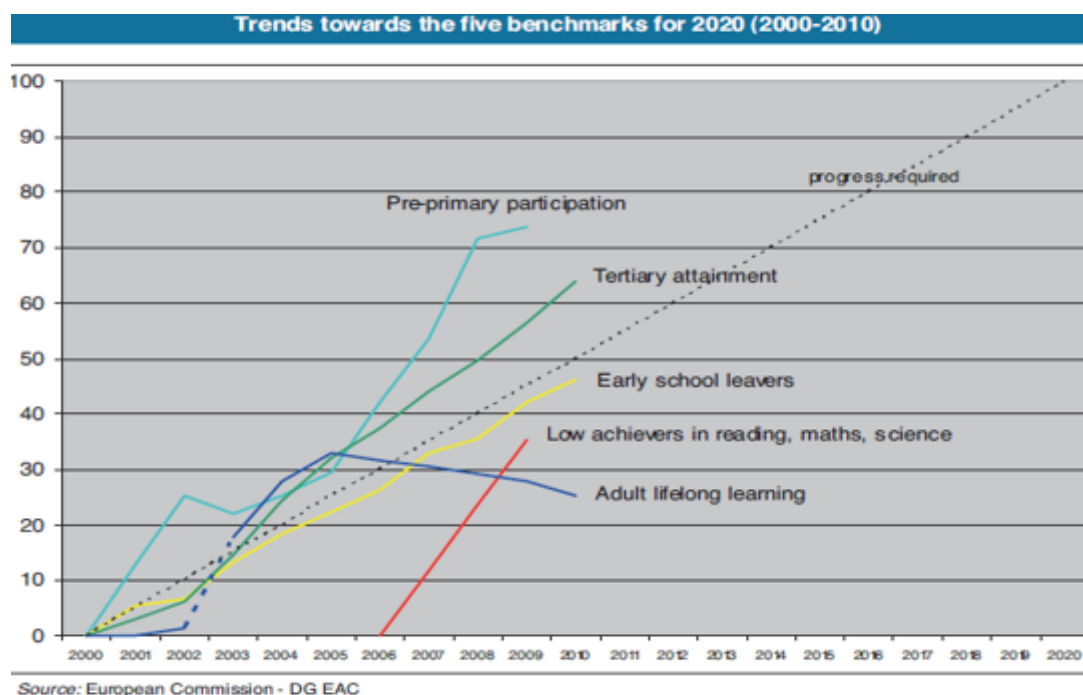
Five EU benchmarks for 2020
<ul style="list-style-type: none">▪ at least 95% of children between 4 years old and the age for starting compulsory primary education should participate in early childhood education;▪ the share of early leavers from education and training should be less than 10%;▪ the share of low-achieving 15-years olds in reading, mathematics and science should be less than 15%;▪ the share of 30-34 year olds with tertiary educational attainment should be at least 40%;▪ an average of at least 15 % of adults should participate in lifelong learning.

(Πηγή: Progress towards the common European objectives in education and training Indicators and benchmarks)

⁴⁸ <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/8194d4bd-b4a3-4c7f-80f0-dbbc4c6659d7>

Υπάρχει συνέχεια με το προηγούμενο σύνολο σημείων αναφοράς, ωστόσο υπάρχουν νέα σημεία για συμμετοχή στην προσχολική εκπαίδευση τουλάχιστον του 95% των παιδιών ηλικίας μεταξύ 4 ετών και της ηλικίας έναρξης της υποχρεωτικής πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και η εξασφάλιση ότι το 40% τουλάχιστον της νεότερης γενιάς (30-34 ετών) θα λαμβάνει τίτλο από την τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ή ισοδύναμο.⁴⁹ Επίσης, υπάρχει διεύρυνση του σημείου αναφοράς σχετικά με το χαμηλό επίτευγμα στην ανάγνωση για να καλύψει τα μαθηματικά και τις επιστήμες δηλαδή μείωση σε ποσοστό κάτω του 15%, των 15χρονων μαθητών που υστερούν σε βασικούς τομείς και επιβεβαίωση των κριτηρίων αναφοράς για την πρόληψη και μείωση της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου σε λιγότερο από 10% καθώς και συμμετοχή 15% των ενηλίκων στη διά βίου μάθηση.

Διάγραμμα 6. Τάση των σημείων αναφοράς του «Ευρώπη 2020»

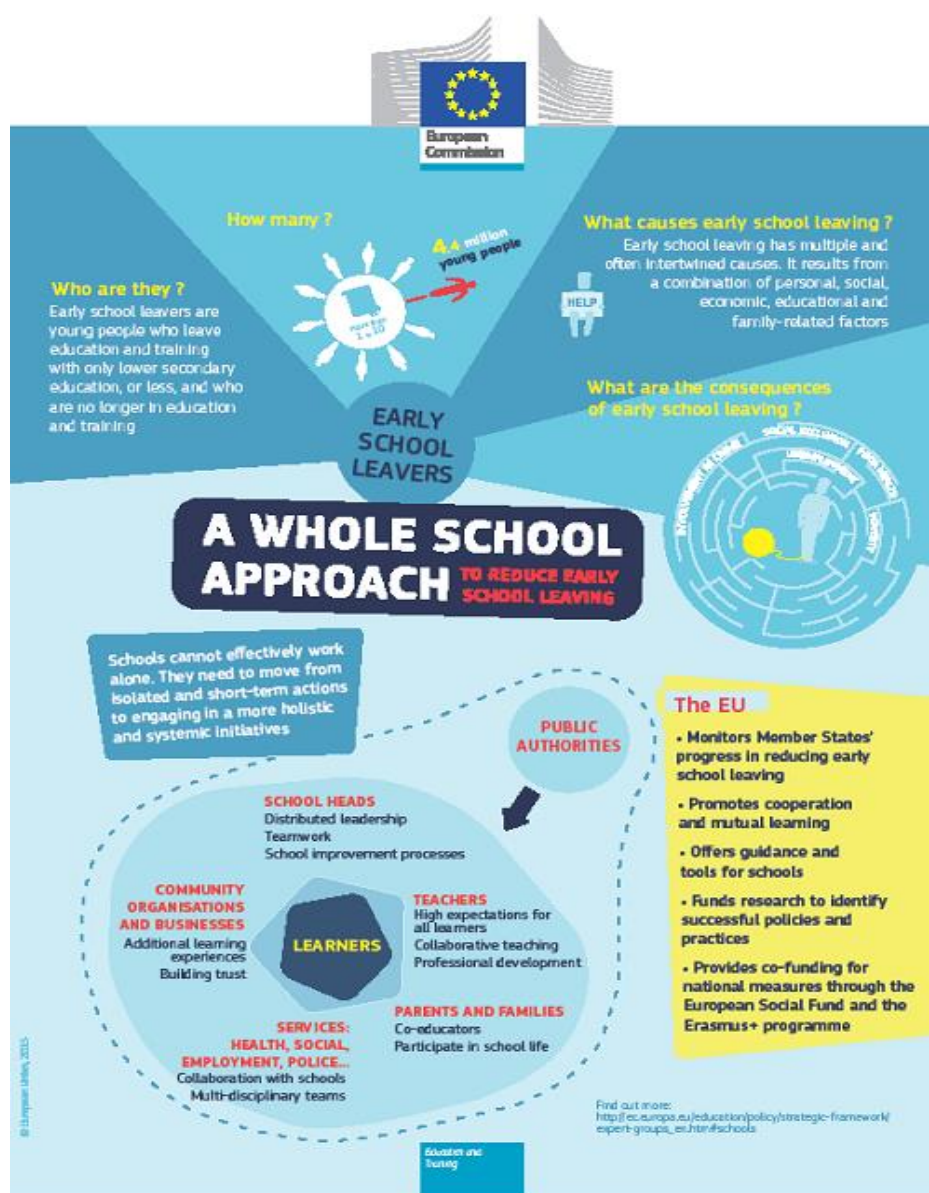
(Πηγή: Progress towards the common European objectives in education and training Indicators and benchmarks)

Σύμφωνα με την Επιτροπή, επειδή οι λόγοι που οι μαθητές δεν ολοκληρώνουν τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση είναι πολλοί και αλληλένδετοι αντίστοιχα και οι πολιτικές

⁴⁹ «Ανακοίνωση της Επιτροπής στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών: Αντιμετώπιση της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου-Μια βασική συμβολή στην ατζέντα “Ευρώπη 2020”», Βρυξέλλες, 31.1.2011, COM (2011) 18 τελικό <https://eur-lex.europa.eu/homepage.html>

πρόληψης και αντιμετώπισης πρέπει να είναι ολιστικές συνδυάζοντας την εκπαίδευση, την εργασία και θέματα σχετικά με την υγεία,⁵⁰ ώστε το 2020 να έχουν ικανοποιηθεί οι ακόλουθοι στόχοι ως επένδυση στην κοινωνική συνοχή και στις αξίες της Ε.Ε. Η στρατηγική εκπαιδευτική πολιτική για τη μείωση των ποσοστών της ΠΕΣ έως το 2020, παρουσιάστηκε σχηματικά στο ενημερωτικό γράφημα της Επιτροπής, το 2010.

Εικόνα 4. Γράφημα της Επιτροπής με την στρατηγική πολιτική της Ε.Ε. για μείωση της ΠΕΣ έως το 2020

(Πηγή: <https://education.ec.europa.eu>)

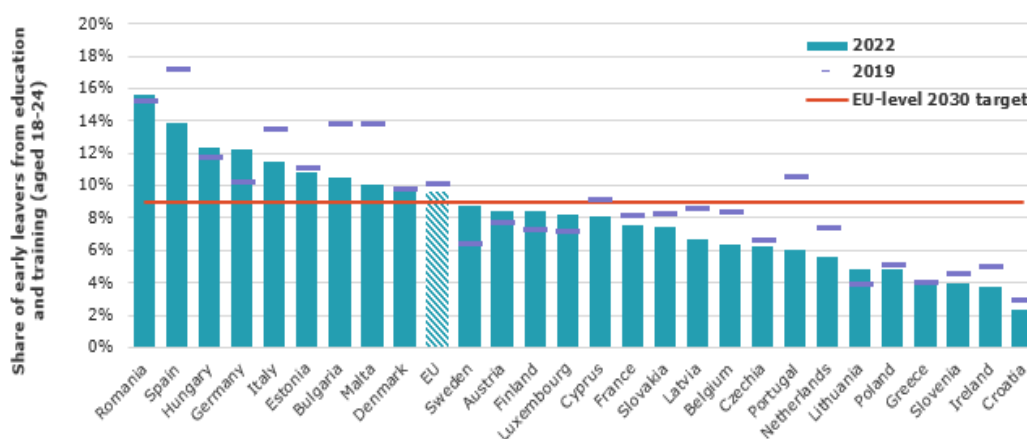
⁵⁰ <https://education.ec.europa.eu/el/education-levels/school-education/early-school-leaving>

Το 2014, ο Οργανισμός Εκπαίδευσης, Οπτικοακουστικών Θεμάτων και Πολιτισμού και το Ευρωπαϊκό Κέντρο για την Ανάπτυξη της Επαγγελματικής Κατάρτισης (CEDEFOP) δημοσιοποίησε από κοινού Έκθεση, σχετικά με την ΠΕΣ και την κατάρτιση στον Ευρωπαϊκό χώρο, δίνοντας πληροφορίες για τις προκλήσεις που δέχονται στη ζωή τους τα άτομα που διαρρέουν πρόωρα από το σχολείο, προτείνοντας στρατηγικές πρόληψης καθώς και τρόπους αντιμετώπισης του φαινομένου. Το Cedefop παρείχε επίσης «εργαλειοθήκη» για την αντιμετώπιση της ΠΕΣ, για την στήριξη των αρμοδίων για την χάραξη πολιτικής πρόληψής της.

Τον Φεβρουάριο του 2021, θεσπίστηκε από το Συμβούλιο, το Στρατηγικό πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Χώρου Εκπαίδευσης - ΕΟΧ 2030⁵¹ για την υλοποίηση του συλλογικού οράματος για την εκπαίδευση. Περιγράφει πέντε στρατηγικές εκπαιδευτικές προτεραιότητες για το διάστημα 2021-2030, όπως βελτίωση της ποιότητας της παρεχόμενης εκπαίδευσης, της ισοδυναμίας της ένταξης στην εκπαίδευση και κατάρτιση, υλοποίηση της διά βίου μάθησης και της εξέλιξης, αύξηση των ικανοτήτων και των κινήτρων των εκπαιδευτικών, ενίσχυση της ευρωπαϊκής τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, στήριξη της πράσινης και της ψηφιακής μετάβασης στην εκπαίδευση και την κατάρτιση.

Διάγραμμα 7. Ποσοστό-Στόχος για την ΠΕΣ στην Ε.Ε. το 2030, κάτω από το 9%

“The share of early leavers from education and training should be less than 9% by 2030.”

(Πηγή: Eurostat /EU Labour Force Survey)

⁵¹ «Council Resolution on a strategic framework for European cooperation in education and training towards the European Education Area and beyond (2021-2030)» 2021/C 66/01 <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/b004d247-77d4-11eb-9ac9-01aa75ed71a1>

Για την παρακολούθηση της προόδου, έχουν καθοριστεί επτά στόχοι σε επίπεδο Ε.Ε. δηλαδή επίπεδα αναφοράς των ευρωπαϊκών μέσων επιδόσεων, αναμένοντας ότι έως το 2030:

- ο το ποσοστό των παιδιών ηλικίας 15 ετών με χαμηλές επιδόσεις στην ανάγνωση, τα μαθηματικά και τις θετικές επιστήμες πρέπει να είναι χαμηλότερο από 15%,
- ο τουλάχιστον το 96 % των παιδιών ηλικίας μεταξύ 3 ετών και της ηλικίας έναρξης της υποχρεωτικής πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, θα πρέπει να συμμετέχει σε προσχολική εκπαίδευση,
- ο ως [EU-level target](#) ορίστηκε ότι το ποσοστό των ατόμων που εγκαταλείπουν πρόωρα την εκπαίδευση και την κατάρτιση θα πρέπει να είναι μικρότερο από 9 % έως το 2030⁵².

Για την επίτευξη των στόχων της στρατηγικής για την εκπαίδευση, η Ε.Ε. προσφέρει ευκαιρίες χρηματοδότησης για εκπαίδευση και κατάρτιση αλλά και το Erasmus+ το πρόγραμμα υποστήριξης της εκπαίδευσης, της κατάρτισης, της νεολαίας και του αθλητισμού στην Ευρώπη. Το πρόγραμμα 2021-2027 με προϋπολογισμό 26,2 δισ. ευρώ εστιάζει στην κοινωνική ένταξη, στις πράσινες και ψηφιακές μεταβάσεις και στην αύξηση της ενασχόλησης των νέων με το κοινωνικοπολιτικό γίνεσθαι. Υποστηρίζει δραστηριότητες και προτεραιότητες και που καθορίζονται στον Ευρωπαϊκό Χώρο Εκπαίδευσης, το Σχέδιο Δράσης για την Ψηφιακή Εκπαίδευση και το Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα Δεξιοτήτων. Υποστηρίζει επίσης, τον Ευρωπαϊκό Πυλώνα Κοινωνικών Δικαιωμάτων, εφαρμόζει τη στρατηγική της Ε.Ε. 2019-2027 για τους νέους και προωθεί τους ευρωπαϊκούς στόχους για τον αθλητισμό.⁵³

3.2 Αντιμετώπιση της σχολικής διαρροής στην Ελλάδα

Η χώρα μας έχει δεσμευτεί σχετικά με την πολιτική μείωσης της ΠΕΣ που συστήθηκε από το συμβούλιο της Ε.Ε., και το Υπουργείο Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού σχεδιάζει και επικαιροποιεί ένα πλέγμα πολιτικών και δράσεων που υλοποιούνται στο πλαίσιο των συγχρηματοδοτούμενων Έργων. Μέσα από τα Επιχειρησιακά Προγράμματα ΕΣΠΑ που «διαθέτει» η Πολιτική Συνοχής για τη χώρα

⁵² Official Journal of the European Union, Council «Resolution on a strategic framework for European cooperation in education and training towards the European Education Area and beyond» (2021-2030), (2021/C 66/01)

⁵³ <https://education.ec.europa.eu/el/education-levels/school-education/erasmus-teacher-academies>

μας, σύμφωνα με τους Στόχους Πολιτικής της Ε.Ε. για κάθε Προγραμματική Περίοδο, η Επιτελική Δομή ΕΣΠΑ του Υπουργείου Παιδείας υποστηρίζει την ένταξη και την εφαρμογή δράσεων σε Έργα που κυρίως αφορούν την Πρωτοβάθμια και τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση τα οποία συγχρηματοδοτούνται από τα Ε.Δ.Ε.Τ. καθώς και Έργα που εντάσσονται στο συγχρηματοδοτούμενο σκέλος του Προγράμματος Δημοσίων Επενδύσεων (ΠΔΕ), στο Ταμείο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας (ΤΑΑ) κυρίως για δράσεις στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση, καθώς και σε άλλα Ευρωπαϊκά Προγράμματα.

3.2.1 4η Προγραμματική περίοδος - ΕΣΠΑ 2007-2013

Κατά την 4^η Προγραμματική περίοδο εφαρμόστηκε η «στρατηγική της Λισαβώνας» ώστε να καταστεί η Ευρώπη η μεγαλύτερη δύναμη τόσο σε επίπεδο επιχειρησιακής γνώσης όσο και σε επίπεδο οικονομικού ανταγωνισμού. Έτσι η μεταρρύθμιση «*Νέο Σχολείο*», σύμφωνα με τις κατευθύνσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης, εστίασε στον εκσυγχρονισμό του δημόσιου σχολείου σε Προσχολική, Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια εκπαίδευση, ανταποκρινόμενη στις σύγχρονες εκπαιδευτικές απαιτήσεις του 21^{ου} αιώνα, θέτοντας τον μαθητή στο κέντρο των αλλαγών μέσα από την αναβάθμιση του επιπέδου σπουδών και της παρεχόμενης ποιότητας της εκπαίδευσης. Ο εκπαιδευτικός-μαθησιακός στόχος ήταν να μειωθεί η σχολική διαρροή με τη βελτίωση των επιδόσεων όλων των μαθητών μέσα από καινοτόμες δράσεις του σχολείου και όχι απλώς η παροχή συνδρομής στους μαθητές με χαμηλή επίδοση σε κάποια ή σε όλα τα μαθήματα. Έμφαση δόθηκε στην αύξηση των δεξιοτήτων των εκπαιδευτικών ώστε διακρίνουν και να προλαμβάνουν τη σχολική διαρροή και έτσι να περιορίζεται ο αριθμός των πολιτών που ζουν με πενιχρές οικονομικές απολαβές. Σε αυτό το πλαίσιο έγιναν στοχευμένες παρεμβάσεις πρόληψης της ΠΕΣ όπως:

- επιμόρφωση των εκπαιδευτικών σε καινοτόμες εκπαιδευτικές μεθόδους
- εκπόνηση νέων προγραμμάτων σπουδών και αναβάθμιση της διδακτέας ύλης
- ενσωμάτωση των ΤΠΕ (τεχνολογίες πληροφορικής και επικοινωνιών) και της Ενισχυτικής διδασκαλίας στην εκπαιδευτική πρακτική
- αναβάθμιση και επέκταση των σχολείων με ολοήμερο πρόγραμμα.

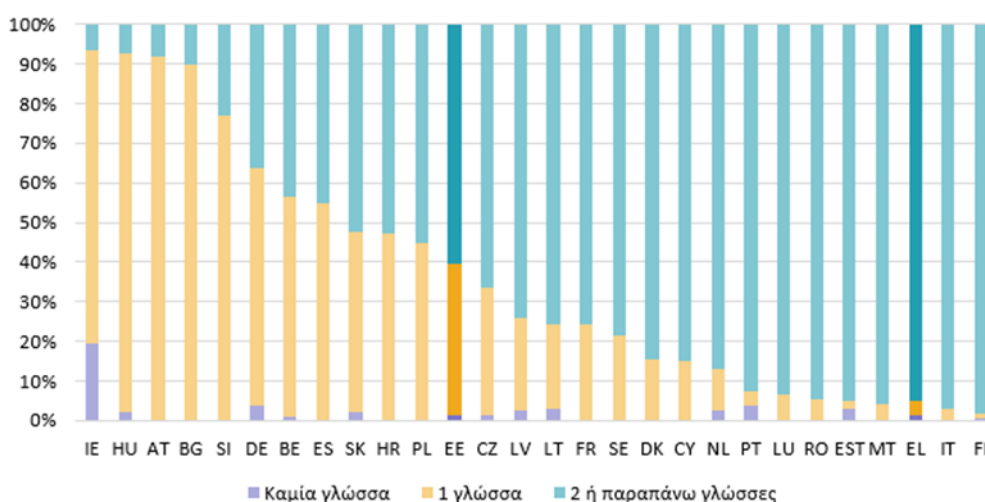
Οι παρεμβάσεις υλοποιήθηκαν μέσω συγχρηματοδοτούμενων Έργων κυρίως από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο.

3.2.1.1 Συγχρηματοδοτούμενα Έργα για την πρόληψη της ΠΕΣ - ΕΣΠΑ 2007-2013

Η Εφαρμογή Ξενογλωσσών Προγραμμάτων Σπουδών στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση. Κατά τα σχολικά έτη 2008-2011 προωθήθηκε η εκμάθηση της 2^{ης} ξένης γλώσσας Γαλλικής ή Γερμανικής στην Ε΄ και Στ΄ τάξη του Δημοτικού. Παράλληλα εισήχθη το Ευρωπαϊκό Portfolio Γλωσσών που θεσπίστηκε από το Συμβούλιο της Ευρώπης «ως εργαλείο ανάπτυξης δεξιοτήτων διά βίου μάθησης των γλωσσών, προώθησης της πολυγλωσσίας και της πολυπολιτισμικότητας και περιορισμό του φαινομένου του κοινωνικού αποκλεισμού». Έτσι οι στατιστικές κατέδειξαν ότι η χώρα μας το 2021, το συνολικό ποσοστό των μαθητών που διδάσκονταν δύο ή περισσότερες ξένες γλώσσες ήταν 96,1% δηλαδή πολύ υψηλότερο από τον μέσο όρο της Ε.Ε. (60.6%), ενώ χαμηλό ήταν το ποσοστό των Ελλήνων μαθητών που διδάσκονταν μόνο μια ξένη γλώσσα (3,4%) και 1,5% καμία. Αντίθετα στην Ε.Ε., το ποσοστό των μαθητών που διδάσκονταν μια ξένη γλώσσα ήταν πολύ υψηλό (37,9%).

Διάγραμμα 8. Ποσοστό μαθητών στην Ε.Ε. που διδάσκονται Ξένες Γλώσσες στην υποχρεωτική εκπαίδευση, 2021

Ποσοστό μαθητών που διδάσκονται ξένες γλώσσες στην κατώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση (ISCED 2) ανά αριθμό γλωσσών, 2021 Πηγή: Eurostat, UOE, [educ_uoe_lang02]

(Πηγή: Eurostat [lfst_r_edatd_16])

Το *Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο* με ενιαίο αναμορφωμένο πρόγραμμα υποστήριξε και ενίσχυσε καινοτόμες παρεμβάσεις για την πρόληψη και την καταπολέμηση της ΣΔ. Μέσω του εμπλουτισμού του προγράμματος σπουδών με νέα γνωστικά αντικείμενα (Αγγλικά, Πληροφορική, Καλλιτεχνικά, Θεατρική Αγωγή, Μουσική, Φυσική Αγωγή), στόχευε στην ανάπτυξη και την καλλιέργεια κοινωνικών και συναισθηματικών δεξιοτήτων στους μαθητές. Με βιωματικές δράσεις στην ευέλικτη ζώνη (πχ. Αγωγή Υγείας, Αγωγή Καταναλωτή, Χωρογεωγραφία, Διατροφική εκπαίδευση, Κυκλοφοριακή αγωγή, Περιβάλλον, Ανακύκλωση, Υγιεινή, Καθαριότητα), με την Ενισχυτική διδασκαλία για την προετοιμασία των μαθημάτων της επόμενης μέρας αλλά και τη σίτιση των μαθητών σε σχολεία Αθήνας και Θεσσαλονίκης, προώθησε την προσβασιμότητα όλων στην εκπαίδευση, τον σεβασμό στη διαφορετικότητα, το ελκυστικό σχολικό περιβάλλον.. Το διευρυμένο ωράριο διευκόλυνε τον συνδυασμό οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής και η επέκταση της εφαρμογής του στο σύνολο των Δημοτικών Σχολείων της χώρας προώθησε την ισότιμη πρόσβαση στην Πρωτοβάθμια εκπαίδευση συμβάλλοντας στη μείωση της μαθητικής διαρροής

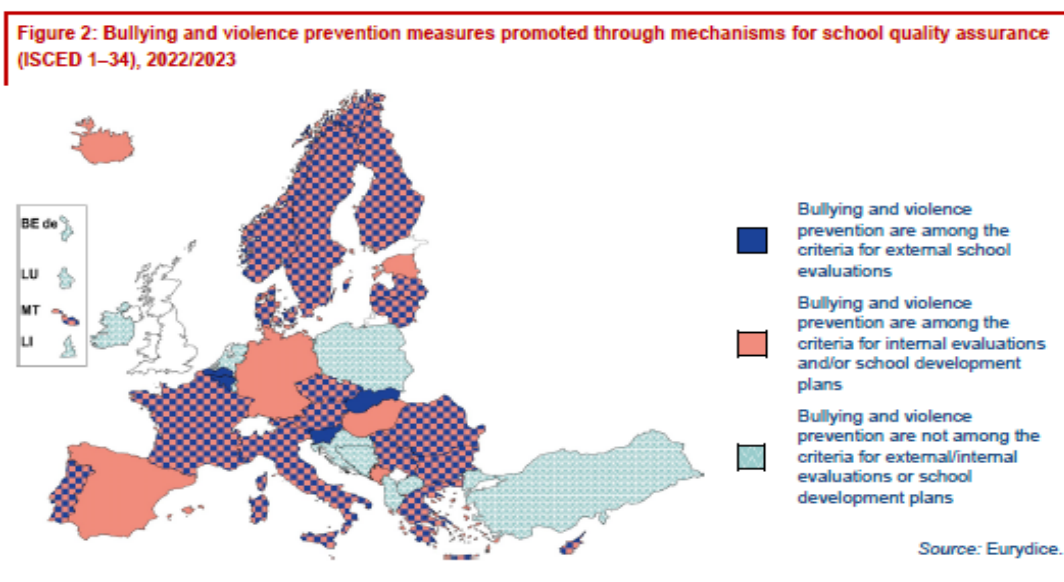
Η Ενισχυτική Διδασκαλία «ο αυτοτελής υποστηρικτικός θεσμός της εκπαίδευσης» ενίσχυσε και ενισχύει έως σήμερα την παροχή ίσων ευκαιριών και τη δυνατότητα πρόσβασης όλων των μαθητών στην εκπαίδευση. Σκοπός της Ενισχυτικής Διδασκαλίας είναι η επανένταξη των μαθητών στη μαθησιακή διαδικασία, η μείωση της ΜΔ μέσω της ενίσχυσης της απόδοσης των πιο αδύναμων μαθητών. Οι μαθητές που την παρακολουθούν, δύνανται χωρίς δαπάνη των οικογενειών τους σε επιπλέον βοηθητικά μαθήματα, να περαιώσουν την υποχρεωτική εκπαίδευση και να προχωρήσουν στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση Γενική ή Τεχνική Εκπαίδευση. Με τη λειτουργία της Ενισχυτικής στο Γυμνάσιο και στα Επαγγελματικά Λύκεια, δημιουργήθηκαν συνθήκες πρόληψης και ίασης του κοινωνικού αποκλεισμού και αναβάθμιση της εκπαίδευσης.

Η Ένταξη των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων (ΕΚΟ) στα Δημοτικά Σχολεία είχε στόχο την ομαλή ένταξη των μαθητών από τις «ευάλωτες κοινωνικές ομάδες» στο εκπαιδευτικό σύστημα, με χρήση «ειδικής διδακτικής υποστήριξης και εμπλουτισμό του εκπαιδευτικού δυναμικού των δημοτικών σχολείων» με εκπαιδευτικούς ικανούς να συμβάλλουν στην υποδοχή και την ένταξη των αλλοδαπών και μεταναστών μαθητών ή των Ρομά στο ελληνικό σχολείο. Το εκπαιδευτικό δυναμικό στελεχώνει τις τάξεις υποδοχής ΖΕΠ (Ζώνες εκπαιδευτικής προτεραιότητας) και τα ενισχυτικά φροντιστηριακά τμήματα ΖΕΠ, με κύριο στόχο την εκμάθηση της Ελληνικής γλώσσας

ως δεύτερης ή ξένης γλώσσας καθώς και τη στήριξή τους σε άλλα γνωστικά αντικείμενα.

Η Πρόληψη και η Αντιμετώπιση της Σχολικής Βίας και του Εκφοβισμού ένα Έργο στο πλαίσιο του οποίου δημιουργήθηκε δίκτυο ευαισθητοποίησης, πρόληψης και καταστολής φαινομένων σχολικής βίας και εκφοβισμού. Σχετίζεται με την ανάπτυξη μιας κουλτούρας αμοιβαίου σεβασμού, εμπιστοσύνης, ανεκτικότητας και αποδοχής της διαφορετικότητας και την ανάπτυξη τρόπων χειρισμού/διαχείρισης συγκρούσεων και εντάσεων.⁵⁴ Μεγάλος αριθμός λειτουργών και στελεχών της εκπαίδευσης ενημερώθηκε αναφορικά με την πρόληψη και την αντιμετώπιση, συμμετείχε σε δράσεις επιμόρφωσης για τη διάπλαση και τη διατήρηση καλού σχολικού κλίματος, με την ειρηνική επίλυση συγκρούσεων, με αναμενόμενο όφελος τη βελτίωση της ψυχολογίας και της επίδοσης των μαθητών και την αποφυγή της σχολικής διαρροής. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή μεταξύ των μέτρων για την αντιμετώπιση της ΠΕΣ και τα κριτήρια αξιολόγησης του σχολείου, πρότεινε το 2022 και μέτρα κατά της βίας και εκφοβισμού.

Εικόνα 5. Μέτρα πρόληψης κατά του Εκφοβισμού & της Βίας, για τη διασφάλιση της ποιότητας των σχολείων (ISCED1–34), 2022/2023

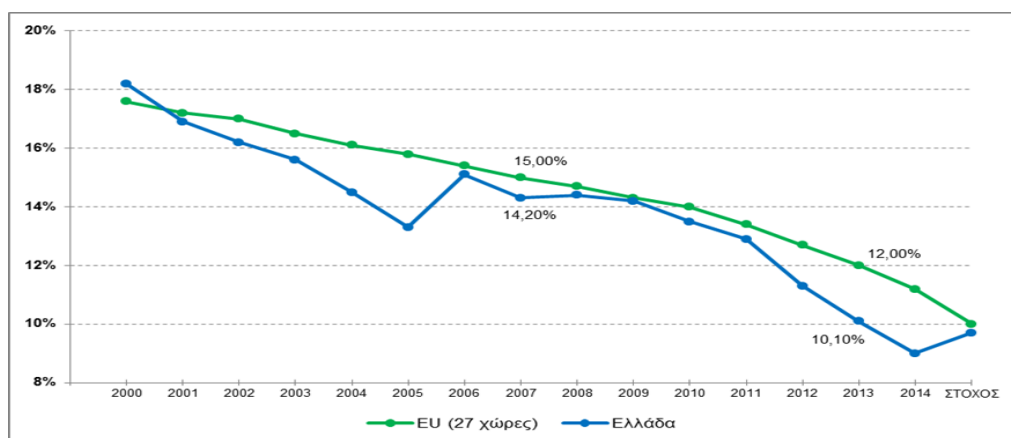
(Πηγή: European Commission / EACEA / Eurydice, 2023)

⁵⁴ European Commission / EACEA / Eurydice, 2023. «Structural indicators for monitoring education and training systems in Europe – 2023: Early leaving from education and training». Eurydice report. Luxembourg: Publications Office of the European Union

Η Ελλάδα και η Ιταλία, είναι μεταξύ των κρατών που προωθούν την πρόληψη του εκφοβισμού και της βίας στο πλαίσιο των εσωτερικών σχολικών αξιολογήσεων⁵⁵ ως μία από τις κατηγορίες διασφάλισης ποιότητας του σχολείου. Εξάλλου, η χώρα μας ήδη είχε υλοποιήσει δράσεις για την αντιμετώπιση της βίας από το ΕΣΠΑ 2007-2013.

Τα στατιστικά αποτελέσματα κατέδειξαν ότι οι παρεμβάσεις της μεταρρύθμισης του «Νέου Σχολείου» προς εξασφάλιση ίσων ευκαιριών και ισότιμης πρόσβασης στην εκπαίδευση από μαθητές όλων των κοινωνικών στρωμάτων, συνέβαλαν στη βελτίωση του συνολικού ποσοστού της ΠΕΣ το διάστημα από το 2007 έως 2013. Το ποσοστό το 2007 ανερχόταν στο 14,3% ενώ το 2013 μειώθηκε στο 10,1% με μέσο όρο στην Ε.Ε. (11,9%).

Διάγραμμα 9. Ποσοστό ΠΕΣ στην Ελλάδα 2000-2014

(Πηγή: Στρατηγικό Πλαίσιο⁵⁶ ΠΕΣ, 2015)

Ωστόσο, δεν υπάρχει σύγκλιση μεταξύ των Περιφερειών με εμφανείς τις ανισότητες κυρίως για τις Περιφέρειες Νοτίου Αιγαίου, Ανατολικής Μακεδονίας και Αττικής σε σχέση με τον Μ.Ο. 10,1%. Η Ελλάδα παρουσιάζει στις Περιφέρειες συνήθως σημαντικές ανισότητες, που οφείλονται κυρίως στη μορφολογία της και η οποία διαπλάθει ανάλογα την οικονομική και κοινωνική πρόοδο και εξέλιξη και τους εκάστοτε τομείς δραστηριοποίησης του πληθυσμού.

⁵⁵ European Commission / EACEA / *Structural indicators for monitoring education and training systems in Europe-2023 «Early leaving from education and training»*. Eurydice report. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2023

⁵⁶ Στρατηγικό πλαίσιο πολιτικής για τη μείωση της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου (ΠΕΣ) στην Ελλάδα στο πλαίσιο του ΕΠ «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού-Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση 2014-2020»

3.2.2 5η Προγραμματική περίοδος - ΕΣΠΑ 2014-2020

Στόχος της Προγραμματικής Περιόδου ήταν η επίτευξη της στρατηγικής «Ευρώπη 2020» για έξυπνη και χωρίς αποκλεισμούς, βιώσιμη ανάπτυξη της Ε.Ε. με την η υιοθέτηση κοινού στρατηγικού πλαισίου σε επίπεδο Ένωσης, για στον καλύτερο συντονισμό μεταξύ των ΕΔΕΤ. Το ΕΣΠΑ με το ΕΠ «*Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση 2014-2020*» ήταν το κύριο υποστηρικτικό «εργαλείο» της χώρας που σε συνδυασμό και με τα άλλα ΕΠ θα συνέβαλε στην οικονομική πρόοδο με ολοκληρωμένες πολιτικές για την δημιουργία βιώσιμων θέσεων εργασίας, την προώθηση της ένταξης στην αγορά εργασίας συμπεριλαμβανομένων και των ευάλωτων κοινωνικά ομάδων, τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας του εκπαιδευτικού συστήματος, την ενδυνάμωση της σχέσης της εκπαίδευσης γενικότερα με την αγορά εργασίας.

Απώτερος σκοπός ο περιορισμός και η εξάλειψη των συνεπειών της κρίσης η μείωση του κόστους που προκλήθηκε από την αύξηση της ανεργίας και την επίτευξη των εθνικών στόχων έναντι της Στρατηγικής «Ευρώπη 2020». Η πολιτική του Υπουργείου Παιδείας συντάχθηκε με το «*Στρατηγικό Πλαίσιο Πολιτικής για τη Μείωση της Πρόωρης Εγκατάλειψης του Σχολείου (ΠΕΣ)*», σε μια προσπάθεια αντιμετώπισης της διαρροής, της ενίσχυσης της Προσχολικής εκπαίδευσης και της διεύρυνσης του «Νέου Σχολείου» μέσα από τον Θεματικό Στόχο 10 «*Επένδυση στην εκπαίδευση, κατάρτιση και επαγγελματική κατάρτιση για την απόκτηση δεξιοτήτων και τη διά βίου μάθηση*» και την επενδυτική προτεραιότητα 10i. «*Μείωση και πρόληψη της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου και προώθηση της ισότιμης πρόσβασης σε ποιοτική νηπιακή, πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, καθώς επίσης και σε τυπικές, μη τυπικές και άτυπες δυνατότητες εκπαίδευσης για την επανένταξη στην εκπαίδευση και την κατάρτιση*» που παρουσιάζεται σχηματικά στον παρακάτω πίνακα.⁵⁷ Λόγω της διεθνούς οικονομικής κρίσης και του περιορισμού των δαπανών για την εκπαίδευση και εξαιτίας της αναμενόμενης αυξητικής τάσης της ΠΕΣ, απαιτήθηκε η περαιτέρω ενίσχυση των γνώσεων και των δεξιοτήτων στους νέους⁵⁸ με συνέχιση των θεσμικών αλλαγών που είχαν ξεκινήσει τα προηγούμενα έτη. Επιπρόσθετα, παρατηρήθηκε

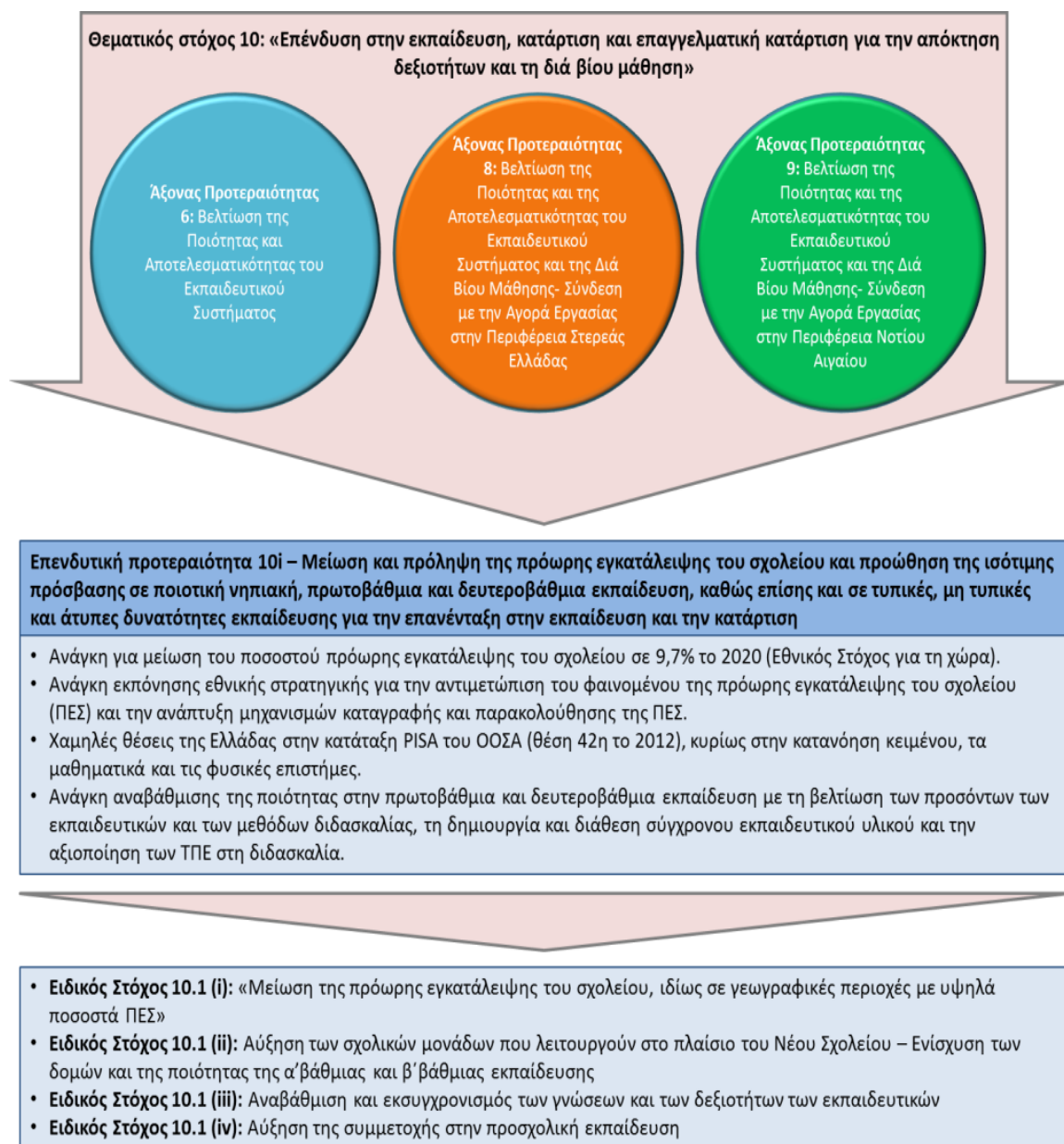
⁵⁷ Στρατηγικό πλαίσιο πολιτικής για την μείωση της ΠΕΣ στην Ελλάδα στο πλαίσιο του ΕΠ «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού-Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση 2014-2020

⁵⁸ Εθνικό πρόγραμμα μεταρρυθμίσεων, 2016

https://www.alfavita.gr/ekpaideysi/204482_ethniko-programma-metarrythmiseon-2016

αύξηση της ανεργίας στους νέους που εγκατέλειψαν πρόωρα την εκπαίδευση, οπότε η λήψη επιπλέον μέτρων για τις ομάδες υψηλού κινδύνου κυρίως για τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση και στην τεχνική επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση, θεωρήθηκε επιβεβλημένη.

Εικόνα 6. Στόχοι ΕΠ ΑΝΑΔΕΔΒΜ 2014-2020

(Πηγή: ΕΠ ΑΝΑΔΕΔΒΜ 2014-2020⁵⁹)

⁵⁹ Στρατηγικό πλαίσιο πολιτικής για τη μείωση της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου (ΠΕΣ) στην Ελλάδα στο πλαίσιο του ΕΠ «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού-Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση 2014-2020».

Οι στρατηγικοί άξονες της Ε.Ε. κατά την περίοδο 2014-2020 για τη διαχείριση και την μείωση του ποσοστού της πρόωρης εγκατάλειψης ήταν:⁶⁰

- η πρόληψη, με την αύξηση της εγγραφής νηπίων και προνηπίων στην προσχολική εκπαίδευση, με γλωσσική υποστήριξη των νηπίων μεταναστών
 - η παρέμβαση σε πρώιμο στάδιο, με μέτρα βελτίωσης του μαθησιακού περιβάλλοντος, με συστήματα έγκαιρης προειδοποίησης, με συνεργασία γονέων και εξωσχολικών παραγόντων (κοινωνικές υπηρεσίες, ομάδες για την καταπολέμηση των ναρκωτικών κ.ά.)
 - η αντιστάθμιση, με παροχή υποστηρικτικής διδασκαλίας για ευκαιρίες επανένταξης στο σύστημα εκπαίδευσης και κατάρτισης, με σχολεία δεύτερης ευκαιρίας κ.ά.
 - η ένταξη των ΤΠΕ στην εκπαιδευτική διαδικασία και η δημιουργία ψηφιακών μαθημάτων για τους μαθητές Γυμνασίου. Η ανάπτυξη ηλεκτρονικής πλατφόρμας με δυνατότητα παροχής ολοκληρωμένης ασύγχρονης υποστηρικτικής διδασκαλίας.
- Ωφελούμενοι των δράσεων ήταν⁶¹:
- οι μαθητές με ιδιαίτερες ανάγκες
 - οι γονείς οικονομικοί μετανάστες στη χώρα μας
 - οι εκπαιδευτικοί που καλούνται να γνωρίζουν τους παράγοντες της ΠΕΣ και να προσπαθούν να τους εξαλείψουν.
 - η κοινωνία σε τοπικό και εθνικό επίπεδο. Εκτός από τα άτομα κατώτερων οικονομικών και κοινωνικών στρωμάτων, επίφοβοι για διαρροή είναι και οι μαθητές των ευπαθών κοινωνικών ομάδων όπως οι προερχόμενοι από δομές κρατικής μέριμνας ή τα άτομα με αναπηρίες (ΑμεΑ) ή άλλες ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες ή τα παιδιά των Ρομά, των αλλοδαπών και των μεταναστών. Πρόκειται για τις ομάδες που συνήθως δεν έχουν υποστήριξη από το περιβάλλον τους και έρχονται αντιμέτωποι με διακρίσεις εντός του εκπαιδευτικού περιβάλλοντος ή αποκλεισμό.
 - οι επιχειρήσεις στις οποίες ο διαρρέοντες μαθητές απευθύνονται προς αναζήτηση εργασίας και η παροχή κινήτρων προς αυτές ώστε οι μαθητές που εγκατέλειψαν πρόωρα να επιστρέφουν στην εκπαίδευση.

⁶⁰ European Commission/EACEA/Eurydice/Cedefop (2014), *“Tackling Early Leaving from Education and Training in Europe: Strategies, Policies and Measures”*. Eurydice and Cedefop Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

⁶¹ Στρατηγικό πλαίσιο πολιτικής για την μείωση της ΠΕΣ στην Ελλάδα στο πλαίσιο του ΕΠ “Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού-Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση 2014-2020

➤ οι διαμορφωτές πολιτικής και εκπαιδευτικής νοοτροπίας που κλήθηκαν να συμβάλλουν από κοινού στην αντιμετώπιση της σχολικής διαρροής (εκπαιδευτική κοινότητα, κράτος, κοινωνία) δημιουργώντας ένα μεθοδολογικό σύστημα ευέλικτο και οργανωμένο, που να ανιχνεύει έγκαιρα τον κίνδυνο διαρροής από τα πρώτα στάδια εμφάνισής του στον μαθητή και να προλαμβάνει την απομάκρυνση του μαθητή από το σχολείο, υποστηρίζοντας εξατομικευμένα το άτομο που κινδυνεύει, ώστε να ενταχθεί ισότιμα στο σχολικό και το κοινωνικό περιβάλλον.

3.2.2.1 Συγχρηματοδοτούμενα Έργα για την πρόληψη της ΠΕΣ - ΕΣΠΑ 2014-2020

Τα συγχρηματοδοτούμενα Προγράμματα που υλοποιήθηκαν κατά την Προγραμματική Περίοδο 2014-2020 με άξονα την επίτευξη των ανωτέρω στόχων, ήταν:

Η εξειδικευμένη εκπαιδευτική υποστήριξη των μαθητών με αναπηρία ή με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες για την ένταξή τους στα σχολεία γενικής αγωγής. Οι μαθητές ΑμεΑ, με δυσκολία αυτοεξυπηρέτησης λόγω κινητικών αναπηριών ή οι μαθητές με ανάγκη νοσηλευτικής φροντίδας, υποστηρίχθηκαν από ειδικό βοηθητικό προσωπικό και από ειδικό εκπαιδευτικό προσωπικό (σχολικούς νοσηλευτές), ώστε να αισθανθούν ενσωματωμένοι στην τάξη του γενικού σχολείου με προσβασιμότητα στο κοινωνικό και σχολικό γίγνεσθαι.

Ο εξοπλισμός των σχολικών μονάδων Προσχολικής, Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης με ΤΠΕ για τη μείωση του ψηφιακού αναλφαριθμισμού στους μαθητές και την απόκτηση ψηφιακών δεξιοτήτων με ταυτόχρονη ενίσχυση της εξατομικευμένης δια βίου μάθησης. Το σχολείο, με την εισαγωγή της ψηφιακής τεχνολογίας στη διδακτική πράξη στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, καθίσταται ικανότερο να ανταπεξέλθει στις τεχνολογικά εξελισσόμενες απαιτήσεις μόρφωσης και κατάρτισης της σύγχρονης εποχής, αλλά και να τονώσει το κίνητρο για μάθηση, περιορίζοντας τη σχολική διαρροή.

Η αναβάθμιση του εκπαιδευτικού εξοπλισμού και των υποδομών για τη διαμόρφωση θετικής στάσης των μαθητών προς τη μάθηση, με στόχο τη βελτίωση των εδαφικών ανισοτήτων, την προώθηση της εκπαίδευσης χωρίς διακρίσεις και έμμεσα τη βελτίωση της μαθησιακής διαδικασίας και των επιδόσεων των μαθητών.

Η διδασκαλία Ειδικών Μαθημάτων σε ΓΕ.Α. και ΕΠΑ.Α. για την κάλυψη των αναγκών των υποψηφίων μαθητών στα Ειδικά πανελλαδικώς εξεταζόμενα Μαθήματα

που έχουν επιλέξει και τα οποία δεν περιλαμβάνονται στα Ωρολόγια Προγράμματα. Η υποστήριξη της προετοιμασίας τους για την εισαγωγή τους στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση διασφαλίζει ίσες ευκαιρίες στο σύνολο της μαθητικής κοινότητας της χώρας και αμβλύνει τις ανισότητες.

Η ένταξη των προσφυγοπαίδων τρίτων χωρών έως 15 ετών στο εκπαιδευτικό σύστημα και η ενσωμάτωσή τους χωρίς διακρίσεις στον κοινωνικό ιστό αυξάνει την κοινωνική συνοχή. Η λειτουργικότητα της Δράσης εξασφαλίστηκε από τις Δομές Υποδοχής και Εκπαίδευσης Προσφύγων (ΔΥΕΠ) στις Διευθύνσεις Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης και από σχετικό εκπαιδευτικό υλικό. Η εκπαίδευση αφορούσε κατά κύριο λόγο την εκμάθηση της ελληνικής ως δεύτερης ή ξένης γλώσσας και την οργάνωση προγραμμάτων, εκπαιδευτικών παρεμβάσεων και πολιτιστικών δραστηριοτήτων.

Η ενίσχυση της Προσχολικής Εκπαίδευσης με τη δίχρονη προσχολική αγωγή είναι από τους πρώτους στόχους του Συμβουλίου της Ευρώπης για την ισότητα των ευκαιριών στο πλαίσιο των ευρωπαϊκών συστημάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης. Η αναβάθμιση απέβλεπε στην ενίσχυση των βασικών δεξιοτήτων των νηπίων για την προσωπική ολοκλήρωση, την συναισθηματική ανάπτυξη και την κοινωνική τους ένταξη.

Ο Ενιαίος Τύπος Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου παρέχει ίσες ευκαιρίες στην εκπαίδευση για όλους τους μαθητές της ίδιας βαθμίδας, ενιαία παροχή κοινών γνωστικών και διδακτικών αντικειμένων σε όλους τους τύπους δημοτικών σχολείων της χώρας, με επέκταση των προσφερόμενων γνωστικών αντικειμένων.

Η Μαθητεία σε ΕΠΑ.Α., στόχο είχε τη βελτίωση της συνάφειας των συστημάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης με την αγορά εργασίας, στη διευκόλυνση της μετάβασης από την εκπαίδευση στην εργασία, και στην ενίσχυση της επαγγελματικής εκπαίδευσης και των συστημάτων κατάρτισης και της ποιότητάς τους. Με την υλοποίηση μιας μεταλυκειακής τάξης Μαθητείας στα ΕΠΑ.Α., κατόπιν σύστασης του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης για ποιοτική και ουσιαστική μαθητεία,⁶² δόθηκε η ευκαιρία στους εκπαιδευόμενους, να συνδυάσουν την επιδοτούμενη απασχόληση με τη μάθηση σε χώρους εργασίας του ιδιωτικού ή του δημόσιου τομέα όπου σε ποσοστό τουλάχιστον 50%, αποκτούν αναγνωρισμένα

⁶² European Commission, Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, «Building a stronger Europe: the role of youth, education and culture policies» Brussels, 22.5.2018, COM 2018

επαγγελματικά προσόντα. Έτσι εντάσσονται ομαλά στην αγορά εργασίας χωρίς να εγκαταλείψουν την εκπαίδευση.

Το πιλοτικό πρόγραμμα αγροτικής εκπαίδευσης σε πρόσφυγες 15-18 ετών απευθυνόταν σε μαθητές διαμένοντες σε Κέντρα Φιλοξενίας της Αττικής και της Κεντρικής Μακεδονίας. Στόχος της δράσης ήταν η παρότρυνση των παιδιών να αποκτήσουν τεχνικές δεξιότητες ώστε να απορροφηθούν ταχύτερα στην αγορά εργασίας ή να καλύψουν προσωπικές ανάγκες ή και κοινωφελείς σκοπούς. Με αυτό τον τρόπο προωθήθηκε ευκολότερα η εμπλοκή τους στη μάθηση και η ενσωμάτωσή τους στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο της χώρας υποδοχής.

Η εισαγωγή της αγγλικής γλώσσας στην Προσχολική εκπαίδευση αποσκοπεί στο να γνωρίσουν οι μαθητές από τα πρώτα χρόνια της μαθητικής τους την αγγλική γλώσσα, ως κοινή γλώσσα επικοινωνίας στη σύγχρονη εποχή. Η επαφή με την αγγλική γλώσσα, γίνεται με δραστηριότητες που διευρύνουν τους μαθησιακούς τους ορίζοντες και ομαλοποιεί τη μετάβασή τους στις επόμενες βαθμίδες της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, όπου η αγγλική διδάσκεται με συστηματικό τρόπο, ώστε η επαρκής γνώση της, να αποτελέσει εφόδιο για τη ζωή τους.

Τα Εργαστήρια Δεξιότητων στο Γυμνάσιο, είναι μια διδακτική εκπαιδευτική δράση η οποία “αξιοποιώντας μεθόδους διερευνητικής μάθησης αποβλέπει στην ενίσχυση και την καλλιέργεια ήπιων δεξιοτήτων, ζωής, τεχνολογίας και επιστήμης στους μαθητές σε συνδυασμό με τη διαμόρφωση ενός σύγχρονου προγράμματος με δομή Ανοικτών, Προγραμμάτων Σπουδών και Διαδικασιών⁶³” που εμπλέκουν βιωματικά τον μαθητή στη μάθηση, στη συνεργασία με την ομάδα και την κοινωνική ένταξη.

Τα Διαπολιτισμικά και μειονοτικά σχολεία Δημοτικά, Γυμνάσια και Λύκεια, εφαρμόζουν προγράμματα κατάλληλα δημιουργημένα για τις “διαφορετικές ανάγκες” των μαθητών τους και λειτουργούν με σκοπό την εκπαιδευτική και κοινωνική ένταξη των αλλοδαπών μαθητών, μεταναστευτικής καταγωγής στο ελληνικό σχολείο σε πλαίσιο ισοτιμίας και σεβασμού της διαφορετικότητας και της πολιτιστικής τους ταυτότητας καθώς και την αντιμετώπιση των στερεοτύπων και διακρίσεων που δημιουργούν οι πολιτισμικές διαφορές και οδηγούν στην εγκατάλειψη του σχολείου.

⁶³ ΕΣΠΑ 2014-2020 <https://2014-2020.espa.gr/el/Pages/default.aspx>

Τα Σχολεία σε Καταστάματα Κράτησης (ΣΔΕ) στηρίζουν ψυχοκοινωνικά τους κρατούμενους και τους ενδυναμώνουν με γνώσεις και δεξιότητες που συνδράμουν την επανένταξη στην κοινωνία και την επανασύνδεσή τους με την αγορά εργασίας. Σε όσους έχουν διαρρεύσει από το εκπαιδευτικό σύστημα πριν ολοκληρώσουν τις σπουδές τους, δίνεται η ευκαιρία να τις συνεχίσουν και να καταφέρουν να πάρουν ένα τίτλο ισότιμο με απολυτήριο του Γυμνασίου. Έτσι τα ΣΔΕ προασπίζονται το δικαίωμα όλων για ίση πρόσβαση στην εκπαίδευση και περιορίζουν τις κοινωνικές ανισότητες και τον κοινωνικό αποκλεισμό.

Υποστήριξη των σχολικών Μονάδων της Πρωτοβάθμιας και της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης με Ψυχολόγους και Κοινωνικούς Λειτουργούς με στόχο την μείωση της ΠΕΣ και την προώθηση της ισότιμης πρόσβασης στην εκπαίδευση, μέσω της συμβουλευτικής ενδυνάμωσης της σχολικής κοινότητας ώστε να αποκτήσει δεξιότητες διαχείρισης δύσκολων και μη προβλέψιμων καταστάσεων, όπως η πανδημία COVID 19. Υλοποιείται με τη συνεργασία και άλλων σχολικών μονάδων, γονέων, φορέων και υπηρεσιών, τοπικών αρχών ή ομάδων (όπως αρμόδια υπουργεία Δικαιοσύνης ή Προστασίας του πολίτη), τοπικών Αρχών, υπηρεσίες υγείας και πρόνοιας, συλλόγους γονέων και κηδεμόνων.

Πρόγραμμα μέτρων εξατομικευμένης υποστήριξης των μαθητών με αναπηρίες ή και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες με την ενίσχυση των Ειδικών Σχολείων και των Τμημάτων Ένταξης, ώστε η εκπαίδευση να απαντά στις ανάγκες όλων των μαθητών χωρίς διακρίσεις. Περιλαμβάνει ενέργειες ενίσχυσης των σχολείων Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης με Εκπαιδευτικούς Ειδικής Αγωγής, Ειδικό Εκπαιδευτικό Προσωπικό και Ειδικό Βοηθητικό Προσωπικό για τη διαρκή υποστήριξη κατά την εκπαιδευτική διαδικασία των μαθητών με στόχο την εξάλειψη των ανισοτήτων και του κοινωνικού αποκλεισμού.

3.2.3 6η Προγραμματική περίοδος - ΕΣΠΑ 2021-2027

Ο στόχος της Πολιτικής Συνοχής για το 2021-2027 είναι μια Ευρώπη πιο έξυπνη και ανταγωνιστική, πράσινη και ανθεκτική, κοινωνική και χωρίς αποκλεισμούς. Με το τομεακό πρόγραμμα «Ανθρώπινο Δυναμικό και Κοινωνική Συνοχή» δίνεται έμφαση στην ισότητα των δύο φύλων, στην κοινωνική ένταξη των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων, στην εκπαίδευση και διά βίου μάθηση και στην ένταξη στην

αγορά εργασίας των νέων έως 29 ετών που είναι «εκτός απασχόλησης, εκπαίδευσης και κατάρτισης».

Στην Ελλάδα, το 2019 τα νεαρά άτομα έως 29 ετών με επίπεδο εκπαίδευσης κατώτερο του ISCED2 (της υποχρεωτικής εκπαίδευσης) που βρίσκονταν εκτός εκπαίδευσης και απασχόλησης είχαν ποσοστό 41,1% με έντονες τις ανισότητες μεταξύ των Περιφερειών, όπως διαπιστώνεται από τον επόμενο πίνακα. Από το 2003 έως το 2022 οι αποκλίσεις παραμένουν σταθερά υψηλές και για τις δύο κατηγορίες NEETs, ιδιαίτερα για την ηλικία 15-22 αλλά και αρκετά αυξημένες το διάστημα 2019-2021/

Πίνακας 7. Ποσοστό Περιφερειακών Ανισοτήτων 2003-2022 Neets, Ελλάδα

Ελλάδα - Περιφερειακές ανισότητες κατ'έτος στο ποσοστό των νέων που δεν βρίσκονται ούτε στην απασχόληση ούτε στην εκπαίδευση και κατάρτιση (NEET) (NUTS επίπεδο 2)		
	15-24 ετών	15-29 ετών
2003	22,6	18,2
2004	19,2	17,9
2005	11,2	13,9
2006	25,2	21,6
2007	24,7	20,3
2008	22,5	20,9
2009	23,6	20,0
2010	20,8	15,5
2011	21,1	14,7
2012	17,6	14,0
2013	18,4	13,5
2014	15,6	12,2
2015	21,9	14,8
2016	23,4	19,1
2017	19,9	17,7
2018	21,2	16,9
2019	28,2	19,0
2020	32,4	25,3
2021	54,0	36,1
2022	41,1	29,3

(Πηγή: Eurostat [lfst_r_edatd_22])

Ο σχεδιασμός των παρεμβάσεων στον τομέα της εκπαίδευσης, ορίζεται στο Εθνικό Πρόγραμμα Ανάπτυξης, στο ΕΣΠΑ 2021-2027 και στο Εθνικό Σχέδιο Ανάκαμψης & Ανθεκτικότητας «Ελλάδα 2.0». Στη νέα εκπαιδευτική στρατηγική δίνεται έμφαση στην Πρωτοβάθμια (και τη δίχρονη υποχρεωτική φοίτηση στο Νηπιαγωγείο) και τη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση, μέσω της διαμόρφωσης σύγχρονων εκπαιδευτικών συνθηκών με εκπαιδευτικές μεθόδους που θα αναπτύσσουν δεξιοτήτων απαραίτητες για τις αυξανόμενες και μεταβαλλόμενες ανάγκες της κοινωνίας και τις τάσεις της αγοράς εργασίας. Πιο συγκεκριμένα, η νέα στρατηγική για την εκπαίδευση εκφράζεται

μέσα από την «Προτεραιότητα 3 - Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση» και τους Ειδικούς Στόχους:⁶⁴

- ΕΣΟ4. 5. «Βελτίωση της ποιότητας, της συμμετοχικότητας, της αποτελεσματικότητας και της καταλληλότητας των συστημάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης ως προς τις απαιτήσεις αγορά εργασίας, με στόχο την υποστήριξη της απόκτησης βασικών ικανοτήτων, συμπεριλαμβανομένης της επιχειρηματικής σκέψης και της τεχνολογικής γνώσης και την προώθηση της καθιέρωσης διττών συστημάτων κατάρτισης και μαθητείας».
- ΕΣ4. ε. «Βελτίωση της ποιότητας, της συμμετοχικότητας και της αποτελεσματικότητας του εκπαιδευτικού συστήματος με στόχο την διάπλαση ή την απορρόφηση νέων δεξιοτήτων, τη μαθησιακή εξέλιξη, την περαίωση των σπουδών και την παράλληλη συσχέτισή τους με τις διαμορφούμενες ανάγκες της αγοράς εργασίας».
- ΕΣΟ4. 6. «Προώθηση της ισότιμης πρόσβασης σε ποιοτική και χωρίς αποκλεισμούς εκπαίδευση και κατάρτιση και της ολοκλήρωσής τους, ιδίως για τις ομάδες που μειονεκτούν οικονομικά και κοινωνικά, από την προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα έως τη γενική και επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση, έως την τριτοβάθμια εκπαίδευση καθώς και την εκπαίδευση και επιμόρφωση ενηλίκων, συμπεριλαμβανομένης της διευκόλυνσης της μαθησιακής κινητικότητας για όλους και της προσβασιμότητας των ατόμων με αναπηρίες».
- ΕΣ4. στ. «Ισότιμη πρόσβαση σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης, στην επαγγελματική εκπαίδευση και στην επιμόρφωση των ενηλίκων για την υποστήριξη ατόμων με αναπηρίες ή ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες ή και προερχόμενων από ΕΚΟ, με έμφαση τόσο στη γενικότερη συνειδησιακή ευαισθητοποίηση, όσο και σε πιο συγκεκριμένες δράσεις για θέματα προσβασιμότητας. Μέσω της εφαρμογής μεθοδικών, ολοκληρωμένων και συνεκτικών πολιτικών, προωθείται η έγκαιρη παρέμβαση, η πρόληψη της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου και η αύξηση της συμμετοχής στη δημόσια εκπαίδευση και επιμόρφωση, χωρίς στεροτυπικές προκαταλήψεις».

⁶⁴ ΕΣΠΑ 2021-2027 <https://2014-2020.espa.gr/el/Pages/newespa21-27.aspx>

3.2.3.1 Συγχρηματοδοτούμενα Έργα για την πρόληψη της ΠΕΣ - ΕΣΠΑ 2021-2027

Τα κριτήρια επιλογής των Έργων για την τρέχουσα Προγραμματική Περίοδο ευθυγραμμίζονται με τους στόχους του επιχειρησιακού προγράμματος και τις κατευθυντήριες αρχές⁶⁵ της Ανακοίνωσης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής σύμφωνα με την οποία *«η ανάκαμψη της Ευρώπης θα είναι επιτυχής μόνο αν εξασφαλίζει την αναγκαία συνοχή και δεν αφήνει κανέναν πίσω»*. Προς αυτή την κατεύθυνση, έχουν γίνει προσπάθειες για τη επίτευξη της διασφάλισης ίσων ευκαιριών στην εκπαίδευση για όλους τους μαθητές, της πρόληψης και θεραπείας της σχολικής διαρροής και του κοινωνικού αποκλεισμού, της απόκτησης κυρίως εργασιακών δεξιοτήτων για ισότιμη πρόσβαση στην αγορά εργασίας έχουν ήδη γίνει και κατά τις προηγούμενες προγραμματικές περιόδους με δράσεις οι οποίες θα εξακολουθήσουν να υλοποιούνται και θα λειτουργήσουν παράλληλα με νέες στοχευμένες παρεμβάσεις για τη διαφύλαξη της ισότητας των δικαιωμάτων, για την απαγόρευση των διακρίσεων εξαιτίας φύλου, καταγωγής, θρησκείας, αναπηρίας κ.ά., *«για την αναβάθμιση των δεξιοτήτων για όλους σε όλες τις περιοχές, από τις μεγάλες πόλεις έως τις αγροτικές, παράκτιες ή απομακρυσμένες περιοχές ολόκληρης της Ε.Ε.»*⁶⁶

Το Πρόγραμμα *Ανάπτυξη και ενδυνάμωση διεπιστημονικών συμβουλευτικών και υποστηρικτικών δομών και μαθησιακής υποστήριξης-συνεκπαίδευσης μαθητών με αναπηρία ή και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες και των οικογενειών τους*, σε σχολικές μονάδες της Προσχολικής, της Πρωτοβάθμιας και της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης της χώρας. Λαμβάνοντας υπόψη και τη Σύμβαση του Ο.Η.Ε., προωθεί τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία, *«την κοινωνική δικαιοσύνη, την ισότιμη πρόσβαση και τη συμπερίληψη των ΑμεΑ στην εκπαίδευση»* και ενισχύει τον θεσμό της συνεκπαίδευσης με εξειδικευμένο προσωπικό για την ενδυνάμωση και στήριξη των μαθητών με αναπηρία ή με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες που φοιτούν σε σχολεία γενικής αγωγής. Ενισχύονται έτσι, οι δομές εκπαίδευσης και υποστήριξης και ενθαρρύνεται η φοίτηση και συμμετοχή τους στη σχολική και στην κοινωνική ζωή.

⁶⁵ Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών: «Ευρωπαϊκό Θεματολόγιο δεξιοτήτων για βιώσιμη ανταγωνιστικότητα, κοινωνική δικαιοσύνη και ανθεκτικότητα» Βρυξέλλες, 1.7.2020 COM(2020) 122 final.

⁶⁶ «Ευρωπαϊκό Θεματολόγιο δεξιοτήτων για βιώσιμη ανταγωνιστικότητα, κοινωνική δικαιοσύνη και ανθεκτικότητα» <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1223&langId=el&moreDocuments=yes>

Ο Εξοπλισμός των σχολικών μονάδων της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, γενικής και επαγγελματικής, ως δράση είχε υλοποιηθεί και κατά τις δύο προηγούμενες προγραμματικές περιόδους. Ωστόσο η Ελλάδα υστερεί στον εξοπλισμό των σχολείων και εξακολουθεί να παραμένει πίσω συγκριτικά με άλλες χώρες. Εξάλλου, η προώθηση του ψηφιακού γραμματισμού και η ενίσχυση των ψηφιακών δεξιοτήτων στην εκπαίδευση βρίσκονται ανάμεσα στις προτεραιότητες της Επιτροπής η οποία μέσα από τον ευρωπαϊκό κόμβο ψηφιακής εκπαίδευσης,⁶⁷ ενισχύει τη συνεργασία και την ανταλλαγή ιδεών στην ψηφιακή εκπαίδευση στο επίπεδο της Ε.Ε.

Η Προσχολική Εκπαίδευση που θεσμοθετήθηκε από το σχολικό έτος 2018-2019 με υποχρεωτικό πρόγραμμα του Ενιαίου Τύπου Ολοήμερου Νηπιαγωγείου. Εφαρμόζεται πλέον στους 332 Δήμους της χώρας με πρόσβαση παιδιών από όλα τα κοινωνικά στρώματα και συμβάλλει στην άμβλυνση των κοινωνικών ανισοτήτων. Περιλαμβάνει τη δίχρονη υποχρεωτική προσχολική εκπαίδευση που επεκτείνεται συνεχώς αλλά χρειάζεται και περαιτέρω ενίσχυση διότι το ποσοστό των προνηπίων το 2018 ήταν 81,5%, χαμηλότερο του μέσου όρου της Ε.Ε. (95,4%). Σε επίπεδο Περιφερειών το 2021, η συμμετοχή των προνηπίων ανήλθε στο 82,8%, με το υψηλότερο ποσοστό 99,3% στην Περιφέρεια Ιονίων νήσων.

Πίνακας 8. Ποσοστό συμμετοχής στην Προσχολική από 3 ετών έως την ηλικία έναρξης της υποχρεωτικής εκπαίδευσης, Ελλάδα, 2013-2019

TIME	Greece
2013	85,3
2014	71,0
2015	63,0
2016	63,1
2017	65,3
2018	50,8
2019	68,8

(Πηγή: Eurostat [sdg_04_31])

Το 2019 το ποσοστό για την Ελλάδα ανήλθε στο 68,8 % έναντι του μέσου όρου της Ε.Ε. ύψους 92,9 %, και έναντι του στόχου 96 % σε επίπεδο Ε.Ε. για το 2030.

⁶⁷ European Education Area <https://education.ec.europa.eu/news/1-year-anniversary-of-the-european-digital-education-hu>

Πίνακας 9. Ποσοστό συμμετοχής μαθητών ηλικίας 3 ετών έως την έναρξη της υποχρεωτικής εκπαίδευσης ανά Περιφέρεια, Ελλάδα, 2019

TIME	2019
GEO (Labels)	
Attiki	64,0
Voreio Aigaio	55,0
Notio Aigaio	75,6
Kriti	73,0
Anatoliki Makedonia, Thraki	75,5
Kentriki Makedonia	69,7
Dytiki Makedonia	75,8
Ipeiros	81,1
Thessalia	73,0
Ionia Nisia	75,8
Dytiki Elláda	71,3
Stereá Elláda	66,0
Peloponnisos	71,3

(Πηγή: Eurostat [educ_uoe_enra22\$defaultview])

Υψηλότερο ποσοστό σημειώθηκε στην Περιφέρεια Ηπείρου (81,1%) και μικρότερο στην Περιφέρεια Β. Αιγαίου (55%). Το 2021, περίπου 69 από 199 Περιφέρειες της Ε.Ε. (για την Ελλάδα δεν υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία) το ποσοστό των νηπίων μεταξύ 3 ετών και της ηλικίας έναρξης της υποχρεωτικής πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης που συμμετείχαν στην Προσχολική εκπαίδευση, είχε ήδη επιτύχει τον στρατηγικό στόχο του 96%. Οι περιοχές με τα υψηλότερα ποσοστά συμμετοχής παιδιών αυτής της ηλικιακής ομάδας στην Προσχολική εκπαίδευση, ήταν στο Βέλγιο, στη Δανία, στην Ιρλανδία, στην Ισπανία, στη Γαλλία και στη Σουηδία.

Πίνακας 10. Διαχρονική εξέλιξη στο ποσοστό συμμετοχής νηπίων ηλικίας 4 ετών στην Προσχολική, ανά Περιφέρεια, Ελλάδα 2013-2021

TIME	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
GEO (Labels)									
Anatoliki Makedonia, Thraki	59.1	50.9	50.3	50.0	54.7	60.0	82.4	82.9	93.7
Attiki	32.5	28.3	31.5	29.5	35.5	39.8	65.7	58.0	71.5
Dytiki Elláda	68.7	63.6	61.9	62.9	64.6	65.2	83.9	92.2	92.8
Dytiki Makedonia	83.8	75.2	71.6	72.6	74.4	76.7	84.4	95.3	96.4
Ionia Nisia	80.1	75.1	71.5	68.4	70.0	71.4	90.7	94.6	99.3
Ipeiros	64.6	59.5	56.2	54.9	58.3	61.1	94.1	92.5	91.5
Kentriki Makedonia	59.5	54.5	51.8	54.4	58.5	62.9	76.6	74.8	89.1
Kriti	66.0	59.4	58.5	57.9	60.2	65.4	81.9	83.8	92.4
Notio Aigaio	61.3	53.8	54.4	60.2	63.2	65.7	85.7	88.2	93.1
Peloponnisos	64.9	56.9	54.0	54.7	55.7	59.5	85.9	86.7	89.7
Stereá Elláda	72.6	68.2	65.8	69.2	69.2	70.0	83.1	82.5	84.1
Thessalia	64.1	60.6	56.5	56.4	60.9	64.0	84.2	93.0	94.2
Voreio Aigaio	76.3	72.4	71.4	72.6	71.3	67.2	66.1	60.2	56.3

(Πηγή: econdb.com/dataset/EDUC_UOE_ENRA14⁶⁸)

Παρατηρείται σταθερά σταδιακή αύξηση του συνολικού ποσοστού συμμετοχής στην Προσχολική από 2016-2021 ενώ μεγάλη ανισότητα μεταξύ το 2021 μεταξύ Περιφερειών Ιονίων Νήσων (99,3%) και Β. Αιγαίου (56,3%).

Ο θεσμός της *Αντισταθμιστικής εκπαίδευσης* που έχει θεσπιστεί και εφαρμόζεται ήδη και στις δύο βαθμίδες εκπαίδευσης από τις δύο προηγούμενες προγραμματικές περιόδους, υλοποιείται με κριτήριο την στήριξη των ευπαθών ομάδων του μαθητικού πληθυσμού και θα εξακολουθήσει να υλοποιείται και αυτή την προγραμματική περίοδο συμβάλλοντας στην πρόληψη της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου:

- Η *Ενισχυτική Διδασκαλία στο Δημοτικό* για τους μαθητές της Α' και Β' τάξης με μαθησιακές ελλείψεις και ιδιαίτερες ανάγκες στην ανάγνωση, τη γραφή και τα

⁶⁸ https://www.econdb.com/dataset/EDUC_UOE_ENRA14/participation-rates-of-selected-age-groups-in-education-at-regional-level/?AGE=%5BY4%5D&FREQ=%5BA%5D&GEO=%5BEL3,EL63,EL53,EL,EL62,EL54,EL6,EL52,EL43,EL4,EL42,EL65,EL64,EL61,EL5,EL41,EL51%5D&UNIT=%5BRT%5D&from=2013-01-01&h=TIME&mode=Table&to=2024-03-06&v=Geopolitical+entity+%2528reporting%2529

μαθηματικά κατά το ωρολόγιο πρόγραμμα ή μετά τη λήξη του, παράλληλα με την κοινωνικο-συναισθηματική υποστήριξη και την ολιστική αντιμετώπιση ενδεχόμενων μαθησιακών ελλείψεων των μαθητών συνεισφέρει στο να αμβλυθούν οι κοινωνικές ανισότητες και να προληφθεί η ΜΔ.

- Η Ενισχυτική Διδασκαλία στο Γυμνάσιο βοηθά στην βελτίωση της απόδοσής τους ώστε να ολοκληρώσουν την υποχρεωτική εκπαίδευση χωρίς επιπλέον δαπάνες για βοηθητικά εξωσχολικά μαθήματα. Συμβάλλει έτσι στην αύξηση των ποσοστών πρόσβασης στη βαθμίδα της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης αλλά και στην επανένταξή τους στη διαδικασία της μάθησης.
- Η Ενισχυτική διδασκαλία στα ΣΔΕ των Καταστημάτων Κράτησης σε τμήματα δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης τα οποία λειτουργούν στους εγκεκριμένους οργανισμούς θεραπείας του νόμου.
- Το Πρόγραμμα *Μια Νέα Αρχή στα ΕΠΑ.Λ. (ΜΝΑΕ)* αφορά την υλοποίηση της Εναλλακτικής Ενισχυτικής Διδασκαλίας στα Επαγγελματικά Λύκεια. Γίνεται με τη διδασκαλία Νέων Ελληνικών και Μαθηματικών, με συνδιδασκαλία δύο εκπαιδευτικών της ίδιας ειδικότητας στην τάξη. Η Εναλλακτική Ενισχυτική Διδασκαλία έχει ως στόχο να βελτιώσει την επίδοση των μαθητών και την παιδαγωγική υποστήριξή τους. Εφαρμόζεται από το σχολικό έτος 2021-2022 σε όλα τα ΕΠΑ.Λ. της χώρας, με διαφοροποίηση της διδασκαλίας ανάλογα με τα χαρακτηριστικά των μαθητών, προς επίτευξη του βέλτιστου κλίματος εκπαίδευσης και γνώμονα σύγχρονες πρακτικές διδασκαλίας για την μείωση της διαρροής από το σχολείο.

Οι Ζώνες εκπαιδευτικής προτεραιότητας (ΖΕΠ) και η εκπαίδευση των προσφυγοπαίδων. Στο πλαίσιο των αρχών της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, της άρσης των ανισοτήτων και της διασφάλισης της ισότητας ευκαιριών στην εκπαίδευση, η δράση λαμβάνει υπόψη τις ιδιαίτερες ανάγκες του προσφυγικού πληθυσμού (Ρομά, αλλοδαπών, παλιννοστούντων, προσφύγων, ευάλωτων κοινωνικών ομάδων) και τους παρέχει εκπαιδευτική υποστήριξη ώστε στη συνέχεια να ενταχθούν ομαλά στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα και στην κοινωνία.

Τα Διαπολιτισμικά σχολεία (Δημοτικά, Γυμνάσια και Λύκεια) έχουν αποστολή την εκπαιδευτική και την κοινωνική ένταξη των μαθητών μεταναστευτικής καταγωγής στο ελληνικό σχολείο, σε πλαίσιο ισοτιμίας και σεβασμού της πολιτιστικής διαφορετικότητας και με προγράμματα προσαρμοσμένα στις ιδιαίτερες ανάγκες των μαθητών τους.

Τα *Μειονοτικά σχολεία* τα οποία λειτουργούν για την κάλυψη των εκπαιδευτικών αναγκών της μουσουλμάνων που κατοικούν στο γεωγραφικό διαμέρισμα της Θράκης. Με το δίγλωσσο πρόγραμμα διδασκαλίας προάγεται το γλωσσικό και πολιτισμικό υπόβαθρο της μειονότητας και προασπίζεται η κοινωνική συνοχή.

Τα *Σχολεία Καταστημάτων Κράτησης* προάγουν την ισότιμη συμμετοχή όλων των πολιτών στο δικαίωμα της εκπαίδευσης, προωθούν την εφαρμογή καινοτόμων διδακτικών προσεγγίσεων που στοχεύουν στη μείωση της σχολικής διαρροής σε κάθε κοινωνική ομάδα. Πέρα όμως από την πρόσβαση στη γνώση, τα ΣΔΕ δίνουν τη δυνατότητα στους κρατούμενους να αποφυλακιστούν ταχύτερα και να επανενταχθούν πιο ομαλά στον κοινωνικό ιστό, έχοντας σχηματίσει διαφορετικές αντιλήψεις για μια νέα στάση ζωής.

Πίνακας 11. Ποσοστό νέων 15-24 ετών που βρίσκονταν στην εκπαίδευση, 2013-2021

TIME	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
GEO (Labels)									
Anatoliki Makedonia, Thraki	63.3	61.4	62.8	63.1	64.8	67.0	69.7	65.5	69.6
Attiki	59.3	58.6	65.1	67.2	68.9	70.0	68.7	68.3	66.8
Dytiki Elláda	74.1	73.5	77.3	77.0	79.0	81.0	83.8	82.7	81.8
Dytiki Makedonia	83.8	79.9	81.9	82.5	81.1	83.0	87.3	81.0	82.1
Ionia Nisia	69.9	64.9	72.9	75.5	76.9	77.1	84.0	80.1	77.9
Ipeiros	85.0	85.4	85.4	92.3	93.6	94.6	98.2	93.2	97.1
Kentriki Makedonia	65.3	65.3	69.3	71.9	74.4	75.7	75.9	72.3	75.3
Kriti	74.0	70.5	74.0	74.6	78.8	79.6	82.8	81.4	79.2
Notio Aigaio	44.4	43.2	43.6	43.5	43.6	43.4	47.3	41.3	42.1
Peloponnisos	52.0	52.4	53.5	54.6	55.0	54.6	56.6	54.5	55.0
Stereá Elláda	62.1	59.0	59.2	58.1	54.7	54.9	55.0	50.1	49.5
Thessalia	59.4	57.9	59.9	62.4	63.9	65.2	66.8	64.3	66.4
Voreio Aigaio	66.0	65.3	71.2	73.4	71.9	66.4	61.7	56.7	59.0

(Πηγή: https://www.econdb.com/dataset/EDUC_UOE_ENRA14⁶⁹)

⁶⁹ https://www.econdb.com/dataset/EDUC_UOE_ENRA14/participation-rates-of-selected-age-groupsineducationatregionallevel/?AGE=%5BY1524%5D&FREQ=%5BA%5D&GEO=%5BEL3,EL53,EL62,EL54,EL52,EL43,EL42,EL65,EL64,EL61,EL41,EL51,EL63%5D&UNIT=%5BRT%5D&from=2013-01-01&h=TIME&mode=Table&to=2024-03-06&v=Geopolitical+entity+%2528reporting%2529

Το ποσοστό των νέων 15-24 ετών, ανά Περιφέρεια, οι οποίοι φοίτησαν στο σχολείο το χρονικό διάστημα 2013-2023 στην Ελλάδα, παρουσίασε ανισότητες από χρονιά σε χρονιά έτσι ενώ το 2013 είχε συνολικό ποσοστό 63,7%, το 2018 έφτασε στο 71,3% και από το 2019-το 2021 είχε πτώση δύο ποσοστιαίες μονάδες ώστε το 2021 να καταγράφει συνολικό ποσοστό 69,2%. Οι ανισότητες στις Περιφέρειες καταγράφονται σε όλα τα έτη και το 2021 το χαμηλότερο ποσοστό ήταν 42,1% στην Περιφέρεια Ν. Αιγαίου ενώ το υψηλότερο 97,1% στην Περιφέρεια Ηπείρου.

Πίνακας 12. Ποσοστό νέων 17 ετών που βρίσκονταν στην εκπαίδευση το διάστημα 2013-2021 ανά Περιφέρεια

TIME	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
GEO (Labels)									
Anatoliki Makedonia, Thraki	87.6	93.1	95.0	89.8	85.0	89.3	95.0	90.4	89.1
Attiki	98.2	94.7	99.1	96.1	93.4	95.7	94.8	92.4	93.9
Dytiki Elláda	95.1	92.8	100	91.8	86.9	92.1	93.0	90.5	91.3
Dytiki Makedonia	95.3	99.4	99.6	99.7	100	92.9	94.1	91.8	94.7
Ionia Nisia	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Ipeiros	98.1	95.3	93.5	94.8	98.0	100	95.4	90.5	88.7
Kentriki Makedonia	96.8	98.6	97.7	95.0	92.3	93.2	95.8	92.1	92.4
Kriti	96.6	98.7	95.8	91.7	92.9	94.8	98.4	92.6	96.7
Notio Aigaio	97.7	85.0	90.3	86.7	86.1	83.0	99.3	81.5	87.7
Peloponnisos	99.2	93.2	97.9	90.8	86.0	93.1	96.1	88.5	88.4
Stereá Elláda	95.9	86.5	88.8	85.9	79.8	84.7	86.0	80.9	82.7
Thessalia	91.3	96.9	98.5	92.0	90.9	93.4	96.2	95.8	92.7
Voreio Aigaio	100	96.0	100	100	92.2	85.3	85.8	73.3	69.3

(Πηγή: econdb.com/dataset/EDUC_UOE_ENRA14)⁷⁰

Για τους νέους ηλικίας 17 ετών που ήταν σε δομές εκπαίδευσης το συνολικό ποσοστό συμμετοχής παρουσιάζει διακύμανση από το 96,6 % το 2013 έφτασε στο 91,7% το 2021 και παρουσίασε δηλαδή μείωση 4,90%. Αλλά και στο εσωτερικό των Περιφερειών εμφανίζονται ανισότητες, με την Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου να έχει το 2021 ποσοστό συμμετοχής 69,3% ενώ η Περιφέρεια Ιονίων Νήσων να εμφανίζει υψηλό ποσοστό 100% από το 2013 έως το 2021. Επίσης, η Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας το 2021 είχε ποσοστό 82,7% μειωμένο κατά πολύ από το 95,9% που είχε το 2013 και 13,20% διαφορά και από τον γενικό μέσο όρο.

⁷⁰ https://www.econdb.com/dataset/EDUC_UOE_ENRA14/participation-rates-of-selected-age-groups-in-education-at-regional-level/

Πίνακας 13. Ποσοστό συμμετοχής ατόμων ηλικίας 25-64 ετών στην εκπαίδευση και την κατάρτιση (τελευταίες 4 εβδομάδες) ανά Περιφέρεια

TIME	2018	2019	2020	2021	2022
GEO (Labels)					
Attiki	6,7	5,4	5,9	4,6	4,3
Nisia Aigaiou, Kriti	3,5	3,1	3,5	2,7	4,0
Voreio Aigaio	4,0	2,8	3,6	4,2	8,3
Notio Aigaio	3,2	2,7	3,0	1,9	2,5
Kriti	3,5	3,5	3,6	2,7	3,7
Voreia Elláda	3,7	3,4	3,4	3,2	2,7
Anatoliki Makedonia, Thraki	4,2	4,1	3,6	3,0	2,7
Kentriki Makedonia	3,8	3,4	3,6	3,1	2,3
Dytiki Makedonia	4,3	4,1	3,8	3,3	3,9
Ipeiros	2,0	1,4	1,8	4,2	3,9
Kentriki Elláda	2,7	2,7	2,6	2,4	3,0
Thessalia	3,3	2,5	3,5	3,8	5,1
Ionia Nisia	4,0	4,9	2,0	:	:
Dytiki Elláda	4,0	5,2	4,6	3,2	4,3
Stereá Elláda	1,3	1,3	1,3	1,6	1,1
Peloponnisos	1,5	0,7	0,5	1,3	1,6

(Πηγή: Eurostat[trng_lfse_04\$defaultview])

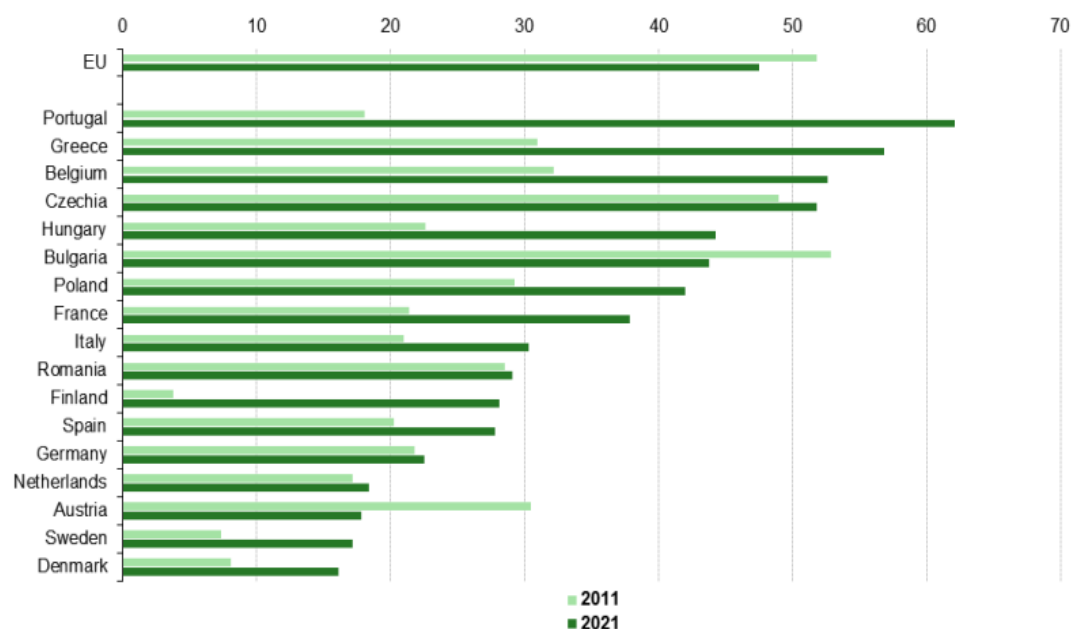
«Λιγότεροι από δύο στους πέντε ενήλικους συμμετέχουν σε μαθησιακές δραστηριότητες κάθε χρόνο. Το ποσοστό αυτό δεν αρκεί για να αναζωογονήσουμε την οικονομία μας και να αξιοποιήσουμε όλα τα οφέλη που προσφέρουν η πράσινη και η ψηφιακή μετάβαση»⁷¹. Η μάθηση καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής, μας προσφέρει κάθε φορά νέες δεξιότητες όταν οι προηγούμενες δεν επαρκούν για την ένταξη στην αγορά εργασίας. Και στη χώρα μας το ποσοστό συμμετοχής στη διά βίου μάθηση σε Περιφερειακό επίπεδο είναι διαχρονικά ευμετάβλητο. Οι Περιφέρειες Πελοποννήσου και Στερεάς Ελλάδας έχουν σταθερά το χαμηλότερο ποσοστό ενώ μεγάλες αποκλίσεις υπάρχουν στο σύνολο των Περιφερειών (το 2022 η Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου είχε το μεγαλύτερο ποσοστό 8,3% ενώ το χαμηλότερο η Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας 1,1%).

⁷¹ Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών: «Ευρωπαϊκό Θεματολόγιο δεξιοτήτων για βιώσιμη ανταγωνιστικότητα, κοινωνική δικαιοσύνη και ανθεκτικότητα» Βρυξέλλες, 1.7.2020 COM(2020) 274 final.

Διάγραμμα 10. Περιφερειακές ανισότητες στα άτομα 18-24 ετών που εγκατέλειψαν πρόωρα την εκπαίδευση και την κατάρτιση, Ε.Ε., 2011 και 2021

Regional disparities in the rate of early leavers from education and training, 2011 and 2021

(coefficient of variation in %, people aged 18–24, by NUTS 2 regions)

Note: as measured by population-weighted coefficient of variation for EU Member States with more than four NUTS 2 regions (Estonia, Ireland, Croatia, Cyprus, Latvia, Lithuania, Luxembourg, Malta, Slovenia and Slovakia: not applicable). Greece: 2020 instead of 2021. Poland: 2019 instead of 2021.

Source: Eurostat (online data code: lfst_r_edatd_16)

eurostat

(Πηγή: Eurostat online data code:rst_r_edatd_16)

Στο διάγραμμα κάθε χώρα διαθέτει δύο μπάρες που αντιπροσωπεύουν τα έτη 2011 και 2021. Παρατηρείται μια μέτρια περιφερειακή σύγκλιση για το ποσοστό των ατόμων που εγκαταλείπουν πρόωρα την εκπαίδευση και την κατάρτιση στην Ε.Ε. καθώς ο συντελεστής διακύμανσης μειώθηκε από 51,8 % σε 47,5 %. Ωστόσο, μόνο δύο κράτη μέλη της Ε.Ε. ανέφεραν μείωση των ενδοπεριφερειακών ανισοτήτων τους, η Βουλγαρία και η Αυστρία. Αντίθετα, η υψηλότερη αύξηση παρατηρήθηκε στην Πορτογαλία, καθώς οι περιφερειακές ανισότητες αυξήθηκαν κατά 44%. Σημειώθηκαν επίσης σημαντικές αυξήσεις μεταξύ 20,4-25,8 ποσοστιαίων μονάδων στο Βέλγιο, την Ουγγαρία, τη Φινλανδία και την Ελλάδα (2011-2020)⁷².

⁷²https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/educ_uoe_enra22/default/table?

Κεφάλαιο 4. Συμπεράσματα – Προτάσεις

Τα τελευταία χρόνια η αντιμετώπιση της σχολικής διαρροής έχει απασχολήσει την εκπαιδευτική πολιτική της χώρας με τρόπο συστηματικό έτσι ώστε από το 2002 (όπου το ποσοστό της ΠΕΣ ανερχόταν στο 16,2%) έως το 2022 (ποσοστό ΠΕΣ 4,1%), η χώρα μας κατάφερε με στοχευμένες παρεμβάσεις, να εμφανίσει τον γενικό δείκτη της ΠΕΣ σημαντικά μειωμένο κατά 12,1 ποσοστιαίες μονάδες και να σημειώσει ένα από τα χαμηλότερα ποσοστά ΠΕΣ στην Ε.Ε.

Η διαχρονική σταθερή μείωση του γενικού ποσοστού της ΠΕΣ είναι αποτέλεσμα της σημαντικής προσπάθειας που κατέβαλε η χώρα επί σειρά ετών για να εναρμονίσει την εθνική εκπαιδευτική της πολιτική με τους στόχους της Ε.Ε. αναφορικά με τη στήριξη των μαθητών που διατρέχουν κίνδυνο εγκατάλειψης του σχολείου, με την αναβάθμιση της ποιότητας της εκπαίδευσης, με την προώθηση της ισότητας και της κοινωνικής συνοχής. Μέσω των συγχρηματοδοτούμενων Προγραμμάτων ΕΣΠΑ κατά τις δύο τελευταίες προγραμματικές περιόδους, έγιναν σημαντικές μεταρρυθμίσεις στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια εκπαίδευση, όπως η καθιέρωση της διετούς υποχρεωτικής προσχολικής εκπαίδευσης, το ολοήμερο Νηπιαγωγείο και το Δημοτικό, η προώθηση της πολυγλωσσίας, η εξατομικευμένη στήριξη των μαθητών με κίνδυνο πρόωρης να διαρροής, η Μαθητεία στα ΕΠΑ.Λ. Τα προγράμματα σπουδών αναμορφώθηκαν με νέα γνωστικά αντικείμενα και ενισχύθηκαν οι ψηφιακές δεξιότητες των μαθητών με τη χρήση των ΤΠΕ στην εκπαιδευτική διαδικασία. Παράλληλα, υλοποιήθηκαν δράσεις εξειδικευμένης υποστήριξης για την ένταξη των μαθητών ΑμεΑ, παρεμβάσεις για την ένταξη των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων, δράσεις κατά τις βίας και του εκφοβισμού και Έργα Αντισταθμιστικής Εκπαίδευσης. Όλες αυτές οι δράσεις, συνέβαλαν στη βελτίωση της παρεχόμενης εκπαίδευσης, στην αύξηση των δεικτών σχολικής φοίτησης και στη μείωση του δείκτη της σχολικής διαρροής.

Όμως, σε Περιφερειακό επίπεδο η Ελλάδα παρά τις επιτυχημένες προσπάθειες και το μειωμένο ποσοστό στον γενικό δείκτη της πρόωρης εγκατάλειψης, παρουσιάζει, όπως και άλλα κράτη μέλη, σημαντικές ανισότητες ακόμα και ανάμεσα σε νομούς της ίδιας Περιφέρειας. Όπως προαναφέρθηκε, η ΠΕΣ είναι ένα φαινόμενο που εξαρτάται και επηρεάζεται από πολλούς παράγοντες. Οι ανισότητες «επηρεάζονται κυρίως από τη μορφολογία της (νησιωτικότητα και ορεινοί όγκοι) η οποία διαμορφώνει αντίστοιχα την οικονομική και κοινωνική δραστηριότητα και τους εκάστοτε τομείς δραστηριοποίησης

του πληθυσμού και του εργατικού δυναμικού. Επιπλέον, ο μισός πληθυσμός και τα δύο τρίτα της οικονομίας συγκεντρώνονται στην Αττική».⁷³ Επίσης, οι Περιφέρειες με υψηλό ποσοστό ανεργίας (Περιφέρειες Στερεάς Ελλάδας, Δυτικής Ελλάδας, Δυτικής Μακεδονίας) όπως και με υψηλό κίνδυνο φτώχειας (Περιφέρειες Στερεάς Ελλάδας, Δυτικής Ελλάδας, Ανατολικής Μακεδονίας, Κεντρικής Μακεδονίας) είναι οι ίδιες που έχουν και το υψηλότερο ποσοστό ΠΕΣ. Επιβαρυντικοί παράγοντες ήταν και η παρατεταμένη οικονομική κρίση, η οποία περιόρισε τους πόρους συνοχής για περιφερειακή σύγκλιση στο πεδίο της εκπαίδευσης καθώς και η πανδημία COVID-19 που επέβαλε την εξ αποστάσεως παροχή εκπαίδευσης. Οι ανωτέρω παράγοντες σε συνδυασμό με τις προσφυγικές ροές, εκτιμάται ότι ενέτειναν τις διαφοροποιήσεις εντός των Περιφερειών και ανέδειξαν πιο έντονα τις ανισότητες ιδίως για τους μαθητές από μειονεκτούντα οικονομικά και κοινωνικά περιβάλλοντα και από νησιωτικές ή ορεινές περιοχές. Όπως διατύπωσαν οι Πετράκος Γ. και Ψυχάρης Γ. «η αποτελεσματικότητα της περιφερειακής πολιτικής εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από προηγούμενη διεξοδική μελέτη και γνώση των τοπικών ιδιαιτεροτήτων και προβλημάτων που η κάθε περιοχή παρουσιάζει».⁷⁴ Αξιολογώντας λοιπόν την αποτελεσματικότητα της Πολιτικής Συνοχής στη χώρα μας, οι περιφερειακές ανισότητες καταδεικνύουν ότι αφενός δεν υπήρξε σωστή αντιμετώπιση των οικονομικών εργαλείων από την κεντρική διοίκηση και αφετέρου ότι τα Προγράμματα δεν ανταποκρίθηκαν ακριβώς στις ανάγκες των Περιφερειών. Σύμφωνα με το άρθρο 4 του Κανονισμού για τα Ε.Δ.Ε.Τ., «η υποστήριξη από τα Ε.Δ.Ε.Τ. εφαρμόζεται σε στενή συνεργασία μεταξύ της Επιτροπής και των κρατών μελών, σύμφωνα με την αρχή της επικουρικότητας».⁷⁵ Συμπερασματικά προκύπτει ότι με ένα καλύτερα οργανωμένο και συντονισμένο εκπαιδευτικό σχέδιο παρεμβάσεων από την κεντρική διοίκηση με «ανάλυση των αναπτυξιακών αναγκών και του δυναμικού της περιοχής, συμπεριλαμβανομένης ανάλυσης των πλεονεκτημάτων, αδυναμιών, ευκαιριών και απειλών» (άρθρο 33 του Κανονισμού) και με μακροπρόθεσμη προοπτική, οι Περιφέρειες με εκπαιδευτικές και κοινωνικές ανισότητες θα μπορούσαν να είχαν τονωθεί από την ενωσιακή διαρθρωτική πολιτική και να είχαν μικρότερη απόκλιση και μεταξύ τους και από τον γενικό μέσο όρο της χώρας.

⁷³ Πρόγραμμα SFC2021 που υποστηρίζεται από το ΕΤΠΑ (στόχος «Επενδύσεις στην απασχόληση και την ανάπτυξη»), το ΕΚΤ+, το Ταμείο Συνοχής και το ΕΤΘΑ-άρθρο 21 παράγραφος 3 (1.2.2 Περιφερειακή Ανάλυση, σελ. 16)

⁷⁴ Πετράκος Γ. & Ψυχάρης Γ. *Περιφερειακή Ανάπτυξη στην Ελλάδα*, Αθήνα, Κριτική 2004

⁷⁵ Β ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ (Ε.Ε.) αριθ. 1303/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 17ης Δεκεμβρίου 2013 περί καθορισμού κοινών διατάξεων για τα ΕΔΕΤ και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1083/2006 (ΕΕ L 347 της 20.12.2013, σ. 320)

Αξίζει να σημειωθεί επίσης, ότι στο πλαίσιο «της πολυεπίπεδης διακυβέρνησης, σημαντική συμβολή για την ανάπτυξη και τη σύγκλιση των Περιφερειών έχουν οι περιφερειακές και οι τοπικές αρχές, ως εταίροι στα πλαίσια της «Συμφωνίας εταιρικής σχέσης» (άρθρα 8 και 10-14 του Κανονισμού) που μπορούν να συμβάλλουν στην τοπική ανάπτυξη με την πρωτοβουλία τοπικών κοινοτήτων/ομάδων, προάγοντας τις τελευταίες σε σημαντικό εταίρο ανάπτυξης και κοινωνικής συνοχής» (άρθρα 32-35 του Κανονισμού «Τοπική ανάπτυξη με πρωτοβουλία τοπικών κοινοτήτων». Συνεπώς, προϋπόθεση της σύγκλισης των Περιφερειών είναι και η εποικοδομητική συνεργασία της επιτελικής κεντρικής διοίκησης με τις περιφέρειες και την τοπική κοινωνία, για τον σχεδιασμό, την ένταση και επικέντρωση της στρατηγικής στον τομέα της εκπαίδευσης με ένα σύστημα ελέγχου, αξιολόγησης και ανατροφοδότησης ώστε να σχεδιάζει, να εφαρμόζει, να αξιολογεί και να θεραπεύει τις εκάστοτε αδυναμίες και να μπορεί να αντιμετωπίζει έκτακτες καταστάσεις κρίσης ή προκλήσεις της σύγχρονης εποχής όπως πχ. την πανδημία ή την ένταξη στο εκπαιδευτικό σύστημα των μεταναστών, των προσφύγων ή άλλων ευάλωτων κοινωνικών ομάδων⁷⁶.

Όμως οι οικονομικές και οι κοινωνικές μεταβολές που σημειώνονται σε παγκόσμιο επίπεδο σε συνδυασμό με την υπογεννητικότητα, τη γήρανση του πληθυσμού, την ανεργία και την ενεργειακή κρίση, δημιουργούν νέες ανάγκες που απαιτούν επαναπροσδιορισμό των εκπαιδευτικών δράσεων προκειμένου να βελτιωθούν οι υπάρχουσες και να αποφευχθούν περαιτέρω ανισότητες. Έτσι, στο πλαίσιο της προτεραιότητας αυτής θα απαιτηθούν ενέργειες περαιτέρω ενίσχυσης της πολιτικής μας στην εκπαίδευση και την κατάρτιση.

Για αυτούς τους λόγους, το ψήφισμα του Συμβουλίου⁷⁷ προς τον Ευρωπαϊκό Χώρο Εκπαίδευσης υπογραμμίζει τη σημασία της αντιμετώπισης της ΠΕΣ και συστήνει συνεχείς προσπάθειες για τη μείωση του ποσοστού κάτω από 9% έως το 2030 και την υποστήριξη των νέων για την απόκτηση τίτλου ανώτερης δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και ψηφιακών δεξιοτήτων.

Συνδυαστικά με τις τρέχουσες παρεμβάσεις, ένα καλά οργανωμένο σύστημα ανίχνευσης της ΠΕΣ από την Προσχολική εκπαίδευση θα μπορούσε να καταγράψει για

⁷⁶ Πετράκος Γ., & Ψυχάρης Γ., «Σειρά ερευνητικών εργασιών, 9 (28): 621-644., Οι Περιφερειακές ανισότητες στην Ελλάδα: μια εναλλακτική μέθοδος υπολογισμού» Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πολυτεχνική Σχολή, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας 2003

⁷⁷ Council Resolution on a strategic framework for European cooperation in education and training towards the European Education Area and beyond (2021–2030). OJ C 66, 26.2.2021 <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/b004d247-77d4-11eb-9ac9-01aa75ed71a1>

κάθε «υποψήφιο προς διαρροή» απουσίες, προβληματική συμπεριφορά, χαμηλές βαθμολογίες, τυχόν κοινωνικά προβλήματα συμπεριφοράς με τους συμμαθητές του. Αυτά, σε συνδυασμό με το προφίλ του μαθητή, θα συνεκτιμώνται και θα ερμηνεύονται από τους κηδεμόνες, τον μαθητή και από τους ειδικούς υποστήριξης (ψυχολόγους, κοινωνικούς λειτουργούς κ.ά.). Έτσι το σύστημα θα μπορεί να ελέγχει περιοδικά την εξέλιξη της διαρροής σε τοπικό, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο και θα κάνει «αναφορές» για ανατροφοδότηση και διόρθωση. Βάσει αυτών των στοιχείων θα διαμορφώνεται και η περιφερειακή και η εθνική πολιτική για την αντιμετώπιση του φαινομένου.

Υποστήριξη ψυχολογική και συναισθηματική των μαθητών με κίνδυνο πρόωρης αποχώρησης και των κηδεμόνων τους από διεπιστημονικές ομάδες από την τοπική κοινωνία (ειδικούς γλωσσικών και μαθησιακών δυσκολιών, ψυχολόγους, σύμβουλους επαγγελματικού προσανατολισμού, επαγγελματίες υγείας κ.α.) με στοχευμένα και εξατομικευμένα μέτρα παρέμβασης κατόπιν συνεργασίας με το σχολείο.

Διοργάνωση τακτικών συναντήσεων ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης των μαθητών και των κηδεμόνων τους σε θέματα σχετικά με την ΠΕΣ όπως θέματα βίας και εκφοβισμού, ρατσισμού, αποδοχής της διαφορετικότητας, αλλά και σε θέματα όπως η σημασία της διά βίου μάθησης και του επαγγελματικού προσανατολισμού, της ισότητας των φύλων στο σχολείο. Εμπλοκή των κηδεμόνων με βιωματικό τρόπο, ιδίως αυτών από ευάλωτες κοινωνικές ομάδες, στη λήψη αποφάσεων για σχολικές δράσεις και εκδηλώσεις. Δημιουργία καλού υλικότεχνικού και έμπυχου σχολικού περιβάλλοντος με αντίκτυπο στη συμμετοχή και στην απόδοση των μαθητών. Το αίσθημα αποδοχής και της εκτίμησης από τη σχολική κοινότητα είναι καθοριστικής σημασίας για τους μαθητές ενώ το δυσμενές σχολικό κλίμα, αποτελεί παράγοντας κινδύνου για την ΠΕΣ.

Για την αποτελεσματική αντιμετώπιση του φαινομένου της σχολικής διαρροής απαιτείται οργανωμένη και άοκνη προσπάθεια από όλους τους φορείς που εμπλέκονται στην εκπαίδευση.

Πηγές – Βιβλιογραφία

Ελληνική Βιβλιογραφία

Ανδρέου Γ., & Παπαδάκης Μ., *Η υλοποίηση της πολιτικής συνοχής της ΕΕ στην Ελλάδα, 2007-2013: ένας ενδιάμεσος απολογισμός “Περιφέρεια”*, 2012

Γενική Γραμματεία Δημοσίων Επενδύσεων – ΕΣΠΑ, *Εταιρικό Σύμφωνο για το Πλαίσιο Ανάπτυξης ΕΣΠΑ 2014-2020*

Δίκτυο Ευρυδίκη/Cedefop, «Αντιμετωπίζοντας την Πρόωρη Εγκατάλειψη της Εκπαίδευσης και της Κατάρτισης στην Ευρώπη: Στρατηγικές, Πολιτικές και Μέτρα», Λουξεμβούργο: Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2007/C 306/01

Επίσημη εφημερίδα της Ε.Ε, 2012, αριθ. C326 «Ενοποιημένη απόδοση της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ένωσης».

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «Εθνικό πρόγραμμα μεταρρυθμίσεων 2016». Υπουργείο Οικονομικών, Αθήνα 2016

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «Έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για το 2023 σχετικά με τις προβλέψεις προόδου προς τους στόχους σε επίπεδο ΕΕ του Ευρωπαϊκού Χώρου Εκπαίδευσης»

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Γενική Διεύθυνση Εκπαίδευσης και Πολιτισμού, Εκπαίδευση και Κατάρτιση /Εκπαιδευτική πολιτική για τα σχολεία, «Μια ολιστική προσέγγιση του σχολείου για την αντιμετώπιση της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου», 2020

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Ανακοίνωση της Επιτροπής στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών: «Αντιμετώπιση της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου - Μια βασική συμβολή στην ατζέντα “Ευρώπη 2020”», Βρυξέλλες, 31.1.2011, COM (2011) 18 τελικό

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Ανακοίνωση της Επιτροπής στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών: «Ευρωπαϊκό Θεματολόγιο δεξιοτήτων για βιώσιμη ανταγωνιστικότητα, κοινωνική δικαιοσύνη και ανθεκτικότητα» Βρυξέλλες, 1.7.2020

COM (2020) 274 final, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, «Ευρώπη 2020, Στρατηγική για έξυπνη, διατηρήσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη» Βρυξέλλες 3.3.2010

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «Η πολιτική συνοχής και τα χρηματοδοτικά μέσα της» Δεκέμβριος 2004

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Εκτελεστική Απόφαση της Επιτροπής της 22.6.2022 για την έγκριση του προγράμματος «Ανθρώπινοι Πόροι και Κοινωνική Συνοχή» για στήριξη από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο+ στο πλαίσιο του στόχου «Επενδύσεις στην απασχόληση και την ανάπτυξη» στην Ελλάδα CCI 2021EL05SFPR001, Βρυξέλλες, 22.6.2022 C(2022) 4464 final

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Γενική Διεύθυνση Εκπαίδευσης και Πολιτισμού, Εκπαίδευση και Κατάρτιση 2020/Εκπαιδευτική πολιτική για τα σχολεία «Μια ολιστική προσέγγιση του σχολείου για την αντιμετώπιση της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου»

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «Λευκή Βίβλος για την εκπαίδευση και κατάρτιση - Διδασκαλία και εκμάθηση - Προς την Κοινωνία της Γνώσης». COM(95) 590, Νοέμβριος 1995

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Ανακοίνωση της Επιτροπής στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών – «Αντιμετώπιση της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου: Μια βασική συμβολή στην Ατζέντα «Ευρώπη 2020». Βρυξέλλες, 31.1.2011 COM(2011) 18 τελικό.

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Λισαβώνας 23 και 24 Μαρτίου 2000, «Συμπεράσματα της Προεδρίας» Λισαβόνα 2000

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, «Συμπεράσματα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου των Βρυξελλών της 20ης και 21ης Μαρτίου 2003», Βρυξέλλες 2003

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, Συμπεράσματα του Συμβουλίου της 5ης Μαΐου 2003 σχετικά με τα επίπεδα αναφοράς μέσω ευρωπαϊκών επιδόσεων στην εκπαίδευση και την κατάρτιση, 2003/C 134/02.

Η Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Συνθήκη της Λισαβώνας).

Η Συνθήκη της Λισαβώνας για την τροποποίηση της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της Συνθήκης περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας

ΙΕΠ, «Επικαιροποίηση εννοιολογικού και θεωρητικού πλαισίου σχετικά με τη Μαθητική Διαρροή (ΜΔ) και την Πρόωρη Εγκατάλειψη του Σχολείου» (ΠΕΣ), 2018

ΙΕΠ, «Μεθοδολογικό Σημείωμα διαδικασίας στατιστικής επεξεργασίας, ανάλυσης, και παρουσίασης δεδομένων σχετικά με την μαθητική διαρροή», 2016

Ιωσηφίδης Θ., *Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες*. Κριτική, Αθήνα 2008

Κανονισμός Β (Ε.Ε.) αριθ. 1303/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 17ης Δεκεμβρίου 2013 περί καθορισμού κοινών διατάξεων για τα ΕΔΕΤ και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1083/2006 (ΕΕ L 347 της 20.12.2013)

Κουρουτσίδου Μ., «Η επίδραση των κοινωνικοοικονομικών χαρακτηριστικών στην εκπαιδευτική διαδικασία: οι απόψεις των εκπαιδευτικών για το ζήτημα της μαθητικής διαρροής». (Διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Αιγαίου 2012).

Κυριαζή Ν., *Η κοινωνιολογική έρευνα. Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών*. Β΄ έκδοση. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2000

Λαλιώτη Β., *Οι πολιτικές δεξιοτήτων στην Ελλάδα: αποτίμηση επιπτώσεων του συστήματος διακυβέρνησης δεξιοτήτων*. Αθήνα ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ, 2023

Μητρέλλου Σ., «Σχολική διαρροή και ένταξη στην αγορά εργασίας στο βόρειο και νότιο Αιγαίο» Διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, 2010

Μπαλούρδος Δ., Σχολική Διαρροή, Μια Προσέγγιση σε δείκτες και σε στατιστικά στοιχεία, Εθνικό κέντρο κοινωνικών Ερευνών, 2016

Μπιτσάκος Ν., «Μαθητική διαρροή, νεανική ανεργία και εκπαιδευτική πολιτική: Κατάσταση πραγμάτων σε Ευρωπαϊκή Ένωση και Ελλάδα και πολιτικές αντιμετώπισης του προβλήματος». (Μεταπτυχιακή εργασία, Πανεπιστήμιο Κρήτης, 2015).

Ν. 4186/2013, Άρθρο 36, παράγραφος 29 «Αναδιάρθρωση της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης και λοιπές διατάξεις».

Ν. 4871/2021, Άρθρο 88 «Υποχρεωτικότητα φοίτησης στο νηπιαγωγείο, στο δημοτικό σχολείο και στο γυμνάσιο Τροποποίηση του δεύτερου εδαφίου της παρ. 3 του άρθρου 2 του ν. 1566/1985»

ΟΟΣΑ, «Μεταρρύθμιση των Προγραμμάτων Κοινωνικής Πρόνοιας». ISSN 2219-0414, ΕΛΛΑΔΑ 2013

Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, *Η μαθητική διαρροή στη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση (Γυμνάσιο, Ενιαίο Λύκειο, ΤΕΕ) Έρευνα 2006*

Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, «*Οι μαθητές που εγκαταλείπουν τις σπουδές τους στο Γυμνάσιο και οι ανάγκες τους για επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση*», Αθήνα 1996

Παλαιοκρασάς Σ., Ρουσέας Π. & Βρετάκου Β., Η γυμνασιακή σχολική διαρροή στην Ελλάδα: Ποσοτικά και ποιοτικά στοιχεία. Στο: Πρακτικά Ευρωπαϊκού Συμποσίου για τη Σχολική αποτυχία. ΥΠΕΠΘ, 68-76, Αθήνα 1997

Πανδής Π., 4η Περιοδική Έκθεση παρακολούθησης μαθητικής διαρροής (ΜΔ) και συμπερασμάτων, Μέρος Β΄, ΙΕΠ 2019

Παντελιάδου Σ., *Μαθησιακές Δυσκολίες και Εκπαιδευτική Πράξη. Τι και Γιατί*. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2000

Παπαδοπούλου Ε., Καραγιάννη Ε., Καρναβάς Β., Κουτίδου Ε., Καπετανάκης Ι., *Η Μαθητική Διαρροή στην Ελληνική Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, ΙΕΠ - Παρατηρητήριο για τα θέματα καταγραφής και αντιμετώπισης της Μαθητικής Διαρροής*, Αθήνα 2017

Παρατηρητήριο για τα θέματα καταγραφής και αντιμετώπισης της μαθητικής διαρροής, *Υλοποίηση δράσεων για την εκπλήρωση της θεματικής της εκ των προτέρων αιρεσιμότητας 10.1*, Αθήνα 2015

Πετράκος Γ., & Ψυχάρης Γ., «Σειρά ερευνητικών εργασιών, 9 (28): 621-644., «Οι Περιφερειακές ανισότητες στην Ελλάδα: μια εναλλακτική μέθοδος υπολογισμού» Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πολυτεχνική Σχολή, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας 2003

Πετράκος Γ., Ψυχάρης Γ., *Περιφερειακή Ανάπτυξη στην Ελλάδα*, 2η Έκδοση, Εκδ. Κριτική, Αθήνα 2016

Πρακτικά 3ου Πανελληνίου Επιστημονικού Συνεδρίου, «Η Μαθητική διαρροή στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση», Ηράκλειο 2017

Πρόγραμμα SFC2021 που υποστηρίζεται από το ΕΤΠΑ (στόχος «Επενδύσεις στην απασχόληση και την ανάπτυξη»), το ΕΚΤ+, το Ταμείο Συνοχής και το ΕΤΘΑ-άρθρο 21 παράγραφος 3 (1.2.2 Περιφερειακή Ανάλυση, σελ. 16)

Πυργιωτάκης Ι., Κοινωνικοποίηση και Εκπαιδευτικές Ανισότητες. Εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 1998

Ρούσσος Σ., Έρευνα του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου με θέμα: «Πολιτικές και οικονομικές επιπτώσεις της σχολικής διαρροής σε τοπικό επίπεδο. Ζητήματα συμμετοχής σε πολιτικούς θεσμούς και ένταξης στην αγορά εργασίας».

Σιδέρη Ο., «Η συμβολή της πολιτικής συνοχής της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην εκπαίδευση και κατάρτιση: αξιολόγηση δράσεων και προγραμμάτων για τη διά βίου μάθηση». Διπλωματική Εργασία. Πειραιάς: Πανεπιστήμιο Πειραιώς, 2020

Σταμέλος Γ., «Το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Πρώτη και δεύτερη βαθμίδα. Δομές και ποσοτικά δεδομένα». Κέντρο Εκπαιδευτικής Έρευνας, Αθήνα 2002

«Στρατηγικό πλαίσιο πολιτικής για τη μείωση της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου (ΠΕΣ) στην Ελλάδα στο πλαίσιο του ΕΠ ΑΝΑΔΕΔΒΜ 2014-2020» Αθήνα, Δεκέμβριος 2015

Τζαβέλα Β., «Περιφερειακές ανισότητες στην Ελλάδα: η ανάγκη άσκησης περιφερειακής πολιτικής και τα εργαλεία αποτελεσματικής μείωσής τους», e-Περιοδικό Επιστήμης & Τεχνολογίας e-Journal of Science & Technology (e-JST)

Τσαούσης Δ., *Ευρωπαϊκή Εκπαιδευτική Πολιτική. Βασικά κείμενα για την Εκπαίδευση και την Κατάρτιση*, Gutenberg, Αθήνα 2015

Υπουργείο Ανάπτυξης και Ανταγωνιστικότητας, «Το Νέο ΕΣΠΑ (2014-2020) Προτεραιότητες και Αρχιτεκτονική»

Φραγκουδάκη, Α., Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης, Θεωρίες για την κοινωνική ανισότητα στο Σχολείο. Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1985

Φωτόπουλος Ν., «Σχολική διαρροή και περιθωριοποίηση των νέων», άρθρο της εφημ. «Ελευθεροτυπία», 2013

Φωτόπουλος Ν., Επικαιροποίηση εννοιολογικού και θεωρητικού πλαισίου σχετικά με τη Μαθητική Διαρροή (ΜΔ) και την Πρόωρη Εγκατάλειψη του Σχολείου (ΠΕΣ), ΙΕΠ 2018

Ψυχάρης Ι., «Περιφερειακές Ανισότητες και η νέα πολιτική συνοχής της Ε.Ε. 2021-2027», Οικονομικά Χρονικά Νο164, Τριμηνιαία Επιστημονική Έκδοση του Οικονομικού Επιμελητηρίου της Ελλάδας, 2019

Ψυχάρης Γ., «Χωρικές διαστάσεις της οικονομικής κρίσης - το γεωγραφικό αποτύπωμα» της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα. *Region & Periphery*, 2012 <https://doi.org/10.12681/rp.18531>

Ψυχάρης Γ., *Το δημοσιονομικό πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης μετά τη διεύρυνση και οι επιπτώσεις του στην περιφερειακή συνοχή*, Κείμενα Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Ανάπτυξης, Αειχώρος 2, (1), Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, 2003

Ξένη Βιβλιογραφία

Borchardt K-D., *Το αλφάβητο του δικαίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, Εκδόσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης 2011

Bourdieu P., & Passeron J.-C., *Reproduction in education, society and culture*, Beverly Hills, CA: Sage, 1977

Bowers N., Sonnet A., Bardone L., «Giving young people a good start: the experience of OECD countries. In OECD, *Preparing youth for the 21st century: The transition from education to the labour market*». OECD, Paris 1999

Cedefop, European Commission, ETF, ILO, OECD and UNESCO, 2021. *Investing in career guidance. Luxembourg*, Publications Office of the European Union.

Cefai, C., Simões, C. and Caravita, S., “A systemic, whole-school approach to mental health and wellbeing in schools in the EU” NESET report. Luxembourg, Publications Office of the European Union 2021

Downes P. and Cefai, C., “How to prevent and tackle bullying and school violence: Evidence and practices for strategies for inclusive and safe schools” NESET II report. Luxembourg, Publications. Office of the European Union, 2016

Downes, P., Nairz-Wirth, E. and Rusinaitė, V., 2017. “Structural indicators for inclusive systems in and around Schools” NESET II report. Luxembourg, Publications Office of the European Union

European Commission, ICF GHK, “Early warning systems in Europe: Practice, methods and lessons”. Thematic Working Group on Early School Leaving 2013

European Commission, “Reducing early school leaving: Key messages and policy support”. Final, 2013

European Commission/EACEA/Eurydice/Cedefop “Tackling Early Leaving from Education and Training in Europe: Strategies, Policies and Measures”. Eurydice and Cedefop Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2014

European Commission, “A whole school approach to tackling early school leaving. Policy” 2015

European Commission, Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, «Building a stronger Europe: the role of youth, education and culture policies» Brussels, 22.5.2018, COM 2018

European Commission / EACEA / Eurydice, “Integrating students from migrant backgrounds into schools in Europe: National policies and measures”. Eurydice Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union 2019

European Commission, “The social dimension of the Europe 2020. Strategy”, A report of the Social protection committee 2020

European Commission / EACEA /Structural indicators for monitoring education and training systems in Europe- «Early leaving from education and training». Eurydice report. Luxembourg, Publications Office of the European Union, 2023

European Commission (Joint Research Centre) report on forecasting progress towards the EU-level targets of the European Education Area, 2023

European Union, “Tackling early leaving from education and training in Europe. Strategies, policies and measures”

Eurostat, Glossary International Standard Classification of Education (ISCED), «Overcoming School Failure: Policies That Work-OECD Project Description» Paris OECD, 2010

Lisbon European Council, March 2000

Marks, G.N., “Do Schools Matter for Early School Leaving? Individual and School Influences in Australia, School Effectiveness and School Improvement” 18(4), 429-450 2007

Mehan H., “Understanding inequality in schools: The contribution of interpretive studies”. Sociology of education, 1992

Murphy D., “A qualitative study into the experience of mandatory personal therapy during training”, 2005

Official Journal of the European Union, Council «Resolution on a strategic framework for European cooperation in education and training towards the European Education Area and beyond» (2021-2030), (2021/C 66/01)

Planet, *Μελέτη για την καταπολέμηση της σχολικής διαρροής*. Παραδοτέο 2: Ανάλυση των μετρήσεων της σχολικής διαρροής και καταγραφή υπαρχόντων συστημάτων, απόψεων και προτάσεων καταπολέμησής της, Αθήνα 2007

Smyth J., & Hattam R., «Early school leaving and the cultural geography of high schools», British Educational Research Journal, 2002

Πηγές Διαδικτύου

-Επίσημος ιστότοπος της Ευρωπαϊκής Ένωσης

<https://ec.europa.eu>

- Επίσημος ιστότοπος της Ευρωπαϊκής Ένωσης Ευρυδίκη/Eurydice

<https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/>

-Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης

<https://eur-lex.europa.eu/homepage.html>

- Ευρωπαϊκός Χώρος Εκπαίδευσης

<https://education.ec.europa.eu/>

-Ευρωπαϊκός Πυλώνας Κοινωνικών Δικαιωμάτων

<https://op.europa.eu/webpub/empl/european-pillar-of-social-rights/en/>

-Ιστοσελίδα Eurostat

<https://ec.europa.eu/eurostat>

- Επίσημος ιστότοπος ΙΕΠ

<http://iep.edu.gr/>

- Επιχειρησιακό Πρόγραμμα ΑΝΑΔΕΔΒΜ 2014-2020

<https://empedu.gov.gr/>

-Ελληνική ιστοσελίδα ΕΣΠΑ 2021-2027

<https://www.espa.gr/el/Pages/espa2021-2027.aspx>